

Curtea de la Argeº

Revistă de cultură

Anul III ■ Nr. 9 (22) ■ Septembrie 2012

Mănăstirea Corbeni

„Manifestul” SFP

Gheorghe PĂUN

Motto: O stafie umblă prin lume – stafia partidelor politice.

Am spus de la începuturi că revista noastră nu face politică de partid sau cu referire la vreo persoană. Nici pro, nici contra. E destulă politică în jur, chiar prea multă. Evident, afirmația este de natură politică – pentru că nu ne putem sustrage politicii ca atare (s-ar putea să fie și acesta doar un sofism, dar deocamdată să acceptăm că e un fapt real). Drept care editorialul de față (de o lungime neobișnuită în comparație cu cele de până acum) este completamente politic.

Prescurtarea din titlu se vrea „descifrată” prin *Societatea/Statul Fără Partide.* Scepticii și ironicii (superficiali sau interesați?) pot traduce *SF Politic* și, admit, nu vor greși prea mult. Le reamintesc însă că zborul de la Pământ la Lună a apărut mai întâi în cărți SF, la fel submarinul, la fel...

Teza este că *partidele sunt anacronice, deci inutile, ba chiar fac rău, și că se poate imagina o societate fără partide și fără politică în forma tradițională!* Am pus semnul exclamării, pentru că vreau să fac din această afirmație un slogan.

Pare o naivitate? Poate că este sau poate că nu. Naivitate înseamnă adesea bun-simț. Precum bunul simț al copilului care a strigat cândva „împăratul este gol!” Iar împăratul chiar era gol, în ciuda lingușelii curtenilor. Și propunerea mea este de bun-simț. Atât de naturală, că mă mir că atâta lume se complace într-o comédie a absurdului, fără să realizeze absurdul acesteia. Sper să transmit această convingere și cititorului. Desigur, nu se poate să nu fi avut și alții aceeași idee, e prea evidentă, prea e „cerută de realitate”. Și am aflat că au avut-o. Inclusiv oameni instruiți, deloc naivi. De pildă, Andrew Gamble, profesor la Universitatea Cambridge și editor asociat al publicațiilor *New Political Economy* și *Political Quarterly* (vezi Google), a scris și o carte, tradusă și în românește, intitulată chiar *Politică și destin: sfârșitul istoriei, sfârșitul*

autorității, sfârșitul politicii. Nu cunosc cartea, nu știu ce reacții a suscitat, parcă prea le sfârșește pe toate, rețin doar că sintagma *sfârșitul politicii* este în circulație. Și subscriu, privind cu ochii mari și inima mică la ce se întâmplă în jur, la „lunga vară fierbinte” (durează de cel puțin optzeci de ani...) din România, dar și la cea din lume – nu trebuie să idealizăm, din acest punct de vedere, „democrațiile consolidate”...

Politica? O frază de dânșii inventată... Un joc în sine – care numai joc nu e, pentru că miza e enormă, regulile mereu încălcate, mijloacele adesea murdare, iar consecințele nefericite. Partidele? Componente autonomizate ale unui stat prizonier, situându-se deasupra societății pe care pretind că o reprezintă, dar nu fac decât s-o controleze și s-o folosească. Vorbesc despre „binele poporului”, dar au ca scop propria lor existență, binele propriu. Cam asta spune și dicționarul: „Partid politic = organizație al cărei scop este câștigarea controlului asupra aparatului de conducere” (DEX, 2009).

Suntem captivi într-o prejudecată istorică, într-o hipnoză colectivă cum că democrația și statul nu se pot concepe fără partide, fără politică (spre deosebire de A. Gamble, eu plec de la premisa ca statul este necesar, că va supraviețui, chiar dacă schimbându-se, adaptându-se vremurilor, globalizării). Poate așa era acum vreo două secole, când ideologia chiar conta, când democrația avea nevoie de dezbateri care se asigurau mai ales prin partide. Partidele au apărut ca manifestare a luptei de clasă (în sens general, nu neapărat marxist), clasele au dispărut, partidele au rămas. Nu cumva obișnuința (și patima, deci orbirea) ne joacă o festă? Nu cumva este vorba doar de perpetuarea unui sistem cu o mare inerție, care se autoîntreține, făcând (aproape) imposibilă orice schimbare de fond? Ați mai auzit pe undeva vreo discuție ideologică?! Atunci când se aude, are vreo legătură cu realitatea, eventual cu acțiunile practice ale celor care participă la dezbatere?

(Continuare la pagina 8)

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul
Primăriei Municipiului Curtea de Argeș
și al Consiliului Județean Argeș, Pitești

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...

La ce servește discuția de cuvinte, cârcota de vorbe seacă de miez? La nimica decât la pierderea zadarnică de vreme. Poporul român, cu minte și fatalist din fire, a avut totdeauna această credință.

Dacă te apucai cu un român get-beget la vorbă pe la nămiez, când e soarele-n putere, și-l întrebai: „Măi, Mușate, e acuma zi ori noapte?", badea se scărpina sub căciulă, se gândea câtva, te măsura cu ochii să vază ce fel de negustor îi fi, și-ți răspundea: „Apoi de! domnule, zi este". Dar dacă iubitor de cârcotă, de cei cu sămânță de vorbă, vreai să deschizi cu românul discuție din chiar senin numai de dragul discuției și te apucai să-i zici „Ce spui tu, mă badeo! Nu vezi că-i noapte?", Mușat își îndrepta căciula și, fără să mai stea la gânduri, îți răspundea scurt: „Apoi de! domnule, o fi și cum zici dumneata!"

Așa mergea lucrul cu badea Mușat al nostru pe când nu se știa la noi ce fel de negustor să fie acela, *avocatul.*

Astăzi, mulțămită propășirii și civilizației, foiește în sânul poporului român un număr nenumărat de acești răsucitori de vorbe, care de care mai viteaz la limbă și mai vrednic a-ți spune de la obraz că la nămiez e noapte. Când, în viața practică, avocatul are *să ia* de la badea Mușat, atunci două și cu două fac nouă; când are *să-i dea,* patru și cu patru fac trei. Fatalist ca fatalist, dar de! e vorba de dat și de luat, și după aceea, de când cu formele astea nouă, a trebuit să-și mai piarză badea câte ceva din rugina lui. S-a încărcat Mușat de Doamne-ajută, a intrat în cârcotă cu avocatul, începe să spuie și el una-două: „Măi neiculiță-n sus, măi omule-n jos, așa să trăiești, mai socotește o dată că nu face atâta..." Și cu cât badea nu se lasă, cu atât i se încarcă mai rău socoteala. În zadar țipă dreptatea în bietul om, geaba tot arată el răbojul și face socoteală lămurită și dreaptă în frica lui Dumnezeu: avocatul îl ia la zor cu gura de Târgoviște și bietul Mușat, dacă vede și vede, ca să scape de tăcăitura ceea de moară stricată, încheie cearta cu: „Poate, domnule avocat, o fi și cum zici dumneata."

Mușat e tot fatalist; deși uneori alunecă și el până la un loc în cârcotă de vorbe, târât de împrejurări și de istețimea avocaților, totuși nu uită până în sfârșit adevărurile moștenite de la părinți:

Vorbă multă, sărăcia omului.

Cu vorbe laptele nu se face brânză, nici apa de gârlă oțet de trandafiri, și

Dreptatea – *una,* este sfântă, ca și adevărul adevărat – *unul.*

(*Timpul,* 14 noiembrie 1879)

În țara noastră nu mulți dintre bărbații politici se bucură de o reputație neatinsă. Veștejirea numelui celor mai mulți dintre oamenii noștri de stat se datorește pe de o parte școalei radicale și demagogice, care în lupta politică este condusă de funesta deviză: „calomniază, calomniază mereu; tot rămâne ceva de pe urma calomniei", iar, pe de alta, necorectitudinii în viața publică, lipsei de onestitate, de demnitate ce în adevăr caracterizează pe unii dintre bărbații noștri politici. De aci trebuia neapărat să nască pesimismul profund al publicului nostru.

(*Timpul,* 15 decembrie 1879)

Nenorocitele astea de țări ale noastre sunt demult, dar mai cu seamă de la fanarioți încoace, scena unui joc de intrigi internaționale care se țes, se încâlcesc, dar din nenorocire se descâlcesc totdeauna în defavorul lor și mai cu seamă elementului românesc din ele.

De se face un drum de fier, el devine calea mare de imigrațiune a tuturor vagabonzilor și a criminalilor din statele învecinate. (...)

Christ a fost reprezentantul săracului cinstit și harnic, Antihrist e reprezentantul săracului viclean și leneș. (...)

Am susținut într-un rând că toate, absolut toate drumurile de fier din țară își încheie socotelile anuale cu pagubă, încât statul – și când zicem statul, zicem producătorul principal, țăranul – plătește din sudoarea amară a imensei și cumplit de săracei majorități a populațiunii române primblările perciunaților cetățeni din Galiția spre România, transportul mărfurilor proaste care ucid până și umbre de meserie și meșteșug în țara noastră, reducându-se astfel totalitatea populației noastre, fie din orașe, fie din sate, la tristul rol de ilot producător de grâu pentru străinătate, o totalitate care ea însăși nu se hrănește cu grâu și cu mălai.

E evident, și pe toată scara societății se observă, că rasa română în genere decade, că ajunge la disselecțiune, la maimuțire.

Aducă-și cineva aminte de ce erau Bucureștii în zilele lui Vodă Cuza: un oraș românesc. Ce sunt astăzi? Un oraș străin. Nu vorbim de zilele mai vechi ale lui Ghica Vodă, în care puternica organizație a breslașilor făcea aproape cu neputință pătrunderea unui străin în organismul economic al nației, vorbim de-o vreme în care fraza își luase deja vânt, de o vreme în care exista deja un ziar ca *Românul,* care învenina țara în contra Domnului și pe Domn în contra țării. Și totuși, Bucureștii erau încă un oraș creștin și românesc. Nu vedeai o firmă străină în Lipscani, de pildă; astăzi devin rare cele române. Și de ce asta?

Pentru că din toate s-au făcut politică internațională.

(*Timpul,* 22 ianuarie 1880)

Ca un fel de refugiu de multele inconveniente ale vieții, Dumnezeu, în înalta sa bunăvoință, a dat omului râsul, cu toată scara, de la zâmbetul ironic până la clocotirea homerică. Când vezi capete atât de vitreg înzestrate de la natură încât nu sunt în stare a înțelege cel mai simplu adevăr, capete în care, ca în niște oglinzi rele, totul se reflectă strâmb și în proporții pocite, făcându-și complimente unul altuia și numindu-se sarea pământului, ai avea cauză de a te întrista și de a despera de viitorul omenirii dacă n-ai ști că după o sută de ani, de pildă, peste amândouă despărțiturile geniilor *contimporani,* peste balamuc și pușcărie, va crește iarbă și că în amintirea generației viitoare toate fizionomiile acestea vor fi pierit fără de nicio urmă, ca cercurile din fața unei ape stătătoare.

Garanția învingerii adevărului și binelui în lumea aceasta este moartea. Dacă moartea nu s-ar îndura să ne scape de o generație în disselecțiune, care produce atâția (...) *–ești,* dacă moartea n-ar pune adevărul la adăpost de onoarea de a fi coexistat alături cu partea criminală și stupidă a omenirii, niciodată națiile n-ar fi putut strânge acel capital de adevăruri care înnobilează aspra lor luptă pentru existență.

E o fericire pentru noi că, prostia și perversitatea fiind nemuritoare, cel puțin proștii și perverșii *in concreto* sunt muritori.

De acolo, râsul, ca un voios semn de încredere în zădărnicia acestei priveliști.

(*Timpul,* 1 februarie 1880)

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – director al Muzeului Județean Argeș, Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Județean Argeș pentru Promovarea Culturii, Pitești, **Marian Nencescu** – redactor-șef al revistei *Biblioteca Bucureștilor*, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii și Pomiculturii din România, Golești, Argeș, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu", Pitești, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEª
Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres" (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu" (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeș

Corectură: Cristian Bobi și Radu Gîrjoabă
Tehnoredactare: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

Întreaga răspundere științifică, juridică și morală pentru conținutul articolelor revine autorilor.

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției – Trustul de Presă „Argeș Expres" (25 lei/6 luni și 50 lei/12 luni); banii trebuie trimiși în contul SC Argeș Expres Press S.R.L., deschis la Raiffeisen Bank Curtea de Argeș, IBAN: RO83 RZBR 0000 0600 0373 5533, sau în contul deschis la Trezoreria Curtea de Argeș, IBAN: RO46 TREZ 0485 169X XX00 0379.

Tiparul: SC TIPARG SA, Pitești.

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale Curtea de Argeș, CIF 29520540, cont Volksbank, IBAN RO82 VBBU 2587 AG15 1679 2701.

Homo sapiens

Boicotul istoriei

Horia BĂDESCU

Înţeleg că, de la o vreme, şcoala românească s-a hotărât să boicoteze Istoria. Printre materiile pe care amintita instituţie le propune bunăvoinţei junilor noştri concetăţeni, pentru care disciplina de bază este distracţia iar idealul diploma primită înainte de a începe instrucţia, căci de educaţiune nici nu mai poate fi vorba, Istoria a devenit cenuşăreasa care strânge gunoiul şi spală vasele.

Situaţia nu este de mirare. Românii au o îndelungată tradiţie în domeniu, planul metafizic al acestei relaţiuni fiind pus în evidenţă cu asupra de măsură de Lucian Blaga. Nefiind câtuşi de puţin un adept al retragerii din Istorie, nu pot să nu constat o anume îndreptăţire, ca să nu zic o mare îndreptăţire a reticenţelor manifestate de neamul acesta de la răspântie de orizonturi şi vânturi. Care nu are nimic de-a face cu şcolerii şi dascălii. Cu dânşii e o altă căciulă!

În fond, te poţi întreba: Este sau nu o lipsă de înţelepciune şi de utilitate cunoaşterea trecutelor fapte? În vremurile de demult, principii îşi petreceau juneţea învăţând meseria armelor şi cetindu-l pe bătrânul Plutarh. Adică, încercând să tragă cu ochiul nu doar la chipul rumen al muzei Clio, ci şi la ce se ascunde sub fustele preagraţioasei doamne. Numai că priveliştea nu e deloc atrăgătoare.

Nu e deloc vesel, ca să nu zic că e de-a dreptul plictisitor, să constaţi că pântecul ei nu face altceva decât să rodească, într-o mecanică ireproşabilă, una şi aceeaşi făptură. Un fel de automat care dă la iveală aceeaşi sticlă de pepsi. E drept, însă, de fiecare dată cu altă etichetă! Ceea ce e de-a dreptul uluitor, nu-i aşa? Câtă fantezie! Ce liniştitor să fii pus de fiecare dată dinaintea altei motivaţii! Sau, ca să fim cinstiţi, de a spune de fiecare dată altfel acelaşi motiv!

Este sau nu înţelept, atunci, să vorbim despre natura palimpsestică a Istoriei ori, şi mai îngrozitor!, despre gena etnică? Însă cum să numeşti altfel fascinanta precizie cu care liniile politicii unor foste şi viitoare mari puteri ori foste, prezente şi viitoare mari puteri sau chiar ale unor state mai mici, trasee politice atât de bine cunoscute din vremi revolute, se conturează în demersurile lor actuale? Cum să nu te minunezi de încăpăţânata lor reiterare, de imuabilitatea înţelegerii raporturilor cu ei înşişi şi cu lumea a unora sau altora? De obstinaţia cu care dau cu fruntea de acelaşi prag şi în acelaşi loc. Nu încape îndoială că ne aflăm în faţa unei programări genetice şi că rolul pe care structura interioară a individului îl joacă în împlinirea destinului acestuia îl are această „genă” etnică în acela al naţiunilor.

Aşa încât, cu un pic de inteligenţă şi multă luciditate, poate fi calculată doza de fericire şi de suferinţă, mai ales de suferinţă, a fiecăruia dintre popoarele înghesuite la îngusta masă a bunăstării generale, în anii ce vin. Cineva trebuie să câştige şi cineva câştigă. Mereu acelaşi! Ori aceiaşi! Cineva trebuie să piardă şi pierde. Mereu acelaşi! Sau aceiaşi! Se pare că, în cazinoul terestru, ruleta a fost aranjată de la bun început. Astfel că nu-ţi rămâne decât să murmuri dimpreună cu poetul: „Tot ce-a fost ori o să fie/ În prezent le-avem pe toate/ Dar de-a lor zădărnicie/ Te întreabă şi socoate...” Ori să boicotezi Istoria. Ceea ce, ca şi credinţa schimbării ei, este o dulce iluzie!

Să ne amintim de Patriarhul Iustin

ÎPS CALINIC

Pe 31 iulie 2012 s-au împlinit douăzeci şi şase de ani de la moartea patriarhului Iustin Moisescu, al patrulea Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

Patriarhul Iustin s-a născut în satul Cândeşti, din fostul judeţ Muscel, ca fiu al unui învăţător care s-a jertfit în Războiul pentru Întregirea Ţării, astfel încât viitorul ierarh a rămas orfan de tată la o vârstă fragedă. A urmat Seminarul din Câmpulung Muscel, Facultatea de Teologie din Bucureşti, cu rezultate excepţionale, iar la mijlocul anilor '30 a fost trimis de patriarhul Miron să îşi continue studiile în Grecia. În 1937, la vârsta de 27 de ani, Iustin Moisescu obţinea titlul de doctor în teologie al Universităţii din Atena, cu o teză redactată *în limba greacă,* despre Evagrie din Pont, care avea să rămână un punct de referinţă bibliografică. Această lucrare trebuie aşezată în contextul epocii, în care teologia noastră începea să se impună prin contribuţii de valoare, menite să reziste probei timpului. Un an mai târziu, părintele Stăniloae publica *Viaţa şi opera Sf. Grigorie Palama*, iar părintele Liviu Stan lucrarea *Mirenii în Biserică,* de asemenea, teză de doctorat. În 1939, viitorul arhiepiscop Antim Nica tipărea în revista *Biserica Ortodoxă Română* primul studiu românesc despre rugăciunea lui Iisus.

Ca formaţie, Iustin Moisescu a fost un teolog de studiu concentrat şi un profesor având ca specialitate Noul Testament. În 1946 a dat la iveală o altă lucrare importantă, *Activitatea Sf. Apostol Pavel la Atena,* iar peste un deceniu *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*. Va traduce, din limba greacă, şi *Simbolica lui Hristo Andrutsos*. Acestei bibliografii referenţiale i se vor adăuga numeroase studii şi articole care s-au adunat în opt volume, sub genericul *Integrala Iustin,* editate de Episcopia Argeşului şi Muscelului şi Editura Anastasia, între anii 2002-2004. Tot aşa cum i s-ar cuveni reeditate volumele. Pentru că Iustin Moisescu a fost un intelectual sclipitor, plin de acribie în acelaşi timp şi care a avut oroare de redundanţă.

După ce şi-a obţinut doctoratul la Atena, Iustin Moisescu merge la Universitatea din Strasbourg, unde şi-a desăvârşit studiile de specialitate, iar apoi a fost profesor în Varşovia. Revenit în ţară, a predat la Iaşi, Suceava şi în cele din urmă la Institutul de Teologie din Bucureşti – adică la fosta Facultate de Teologie, pe care, în 1948, regimul comunist o desprinsese de Universitate. La începutul anilor '50, profesorul teolog Iustin Moisescu a fost înlăturat din învăţământ de autorităţile comuniste. S-ar putea pune întrebarea: Cum s-a întâmplat că peste câţiva ani va ajunge mitropolitul Ardealului? Răspunsul este următorul. La vremea respectivă, ministrul Cultelor era un intelectual autentic, Petre Constantinescu–Iaşi, care predase chiar la Facultatea de Teologie Iaşi–Chişinău. Acest fost coleg şi-a amintit că profesorul Iustin Moisescu depusese mărturii favorabile în folosul unor studenţi cărora li se intentase un proces. O făcuse dintr-un sentiment de compasiune şi solidaritate omenească ce îl va caracteriza mai târziu ca mitropolit şi patriarh.

Aşa se face că în anul 1956, după moartea mitropolitului Nicolae Bălan, profesorul Iustin Moisescu intră în monahism şi este ales mitropolit al Ardealului. Nu va păstori în Sibiu decât zece luni, pentru că după trecerea la cele veşnice a lui Sebastian Rusan, Iustin Moisescu devine arhiepiscop al Iaşilor şi mitropolit al Moldovei şi Sucevei.

Va rămâne în această demnitate vlădicească timp de douăzeci de ani. Perioada era una cât se poate de grea pentru Biserică. Regimul comunist ateu se afla în plină ofensivă, iar funestul Decret 410 din 28 octombrie 1959 avea să decimeze mănăstirile: din aproape zece mii de călugări şi călugăriţe, după aplicarea acestui decret cu urmări tragice pentru monahismul nostru, nu mai rămâneau în chinovii decât un număr foarte mic de monahi şi monahii. Îndată ce urgia se atenuează cât de cât, mai ales după amnistia deţinuţilor politici din anul 1964, mitropolitul Iustin începe să restaureze mănăstirile şi să reintegreze o serie de călugări în viaţa monahală. Este vremea în care părintele Cleopa, care trăise ascuns în munţii Moldovei, revine la Mănăstirea Secu şi, ulterior, la Sihăstria şi acelaşi lucru se întâmplă şi cu alţi duhovnici, profesori de teologie şi preoţi de enorie. Dar este şi vremea în care mitropolitul provenit dintr-un profesor teolog îşi dezvăluie marile calităţi de chivernisitor care i-au surprins pe mulţi.

Odată instalat în Scaunul Vlădicesc de la Iaşi, Iustin Moisescu, cunoscător neîntrecut de greacă şi neogreacă, crezuse că va avea răgazul să dea o versiune proprie Noului Testament. Asprimea vremurilor şi sarcinile eparhiei nu i-au îngăduit să ducă la bun sfârşit acest proiect. În schimb, a reuşit să reînfiinţeze şi să restaureze numeroase mănăstiri şi să pună ordine în vasta sa eparhie. Acest om deprins cu studiul şi cu meditaţia s-a dovedit, spre surprinderea tuturor, un virtuoz al administraţiei. Încă de la sfârşitul anilor '50, a încredinţat restaurarea catedralei şi a centrului mitropolitan marelui arhitect G.M. Cantacuzino, os de familie domnească, indezirabil regimului şi fost deţinut la Canal.

Iustin Moisescu a intrat târziu în monahism, n-a avut experienţa stăreţiei, atât de necesară unui ierarh, nu avea nici comportamentul unui călugăr şi cu toate acestea a fost nespus de iubit de călugării şi stareţii din Moldova, care şi astăzi îşi amintesc cu dragoste de chiriarhul lor şi-l numesc cu afecţiune „Iustin”. Ei nu uită ce a făcut mitropolitul Iustin pentru mănăstiri şi pentru monahism, după cum nu uită felul demn, chiar impozant, în care trata cu stăpânirea comunistă. A numit stareţi destoinici, cărora le-a transmis ceva din eleganţa lui înnăscută. În aceiaşi ani, acest mare mitropolit, care îi uimea pe ierarhii eleni cu impecabila neogreacă pe care o vorbea, ne reprezenta cu strălucire Biserica la reuniunile pentru pregătirea Marelui Sinod Ortodox care se desfăşurau la Rodos sau la Chambesy, în Elveţia. Trebuie să o spunem: Iustin Moisescu a fost primul nostru mare diplomat bisericesc.

Ca mitropolit şi, mai târziu, ca patriarh, prestanţa, conversaţia lui – ştia să poarte o discuţie cu un şef de stat sau cu un cap încoronat –, prezenţa la recepţiile unor misiuni diplomatice din Bucureşti, rămân fără seamăn şi fără pereche. Jacques Chirac, viitorul preşedinte al Franţei, a vizitat în 1973 Iaşul, a luat parte la o Liturghie şi apoi a dejunat cu mitropolitul Iustin, care vorbea o franceză fluentă şi elegantă. Premier al Franţei, pe atunci, Chirac a plecat de la Iaşi cu o listă ce cuprindea numele unor teologi români, viitori bursieri, cărora ulterior le-au fost trimise invitaţiile şi bursele promise. De altfel, prestanţa ierarhului Iustin Moisescu le impunea şi unor oameni politici comunişti mai spălaţi, precum Corneliu Mănescu, ministru de Externe, sau Gogu Rădulescu, vicepreşedinte al Consiliului de Stat.

Solomon Marcus, în fața timpului etern

Ion C. ŞTEFAN

De curând, Editura Spandugino, Bucureşti, a tipărit două volume uriaşe, de peste 900 de pagini fiecare, intitulate modest *Întâlniri cu Solomon Marcus,* din care am reuşit să intuiesc măreţia în faţa timpului a acestui vestit matematician, aplecat cu interes spre o serie de discipline colaterale: lingvistică, informatică teoretică, bioinformatică, semiotică, poetică, antropologie culturală, istorie, filosofia ştiinţei, relaţiile matematicii cu literatura şi altele – aşa cum reiese din cele 450 de intervenţii, scrise în limba română, engleză, franceză, germană, spaniolă, catalană.

Situat cu egale şanse la intersecţia dintre arte şi ştiinţe, Solomon Marcus a dovedit că, în stadiul unei înalte gândiri teoretice, nu există, de fapt, un hotar stabil, aşa cum desprindem din mărturia academicianului Mircea Maliţa: „Profesorul Solomon Marcus a reuşit să creeze noi nuclee de cercetare în lingvistica matematică, astăzi de renume mondial. Din momentul în care filologia şi lingvistica ofereau termeni largi pentru tratarea matematică, Moisil a făcut din extensiunea matematicii în alte câmpuri o cauză personală” (Vol. II, p. 26).

Poate că înălţarea multiplă a gândirii omeneşti, ca o piramidă care reuneşte în vârful său contribuţia mai multor forme de zidire milenară, m-a îndemnat să descifrez părerile multiple şi diversificate ale multor academicieni, cercetători, matematicieni, informaticieni, scriitori, filosofi şi publicişti – români şi din străinătate – reunite într-un singur nimb de admiraţie. Nu doar măreţia ştiinţifică a lui Solomon Marcus impresionează, ci şi larga cuprindere colaterală, de interferenţe şi nuanţări, a problematicii gândirii omeneşti, determinându-ne să recunoaştem şi să înţelegem că în centrul ei se află plămada creatoare a creierului omenesc, indiferent din ce punct am porni spre descoperirea ei. Este vorba de o întâlnire la vârf, pe care nimeni altul, până la Solomon Marcus, n-a sesizat-o, convingându-ne şi pe noi, ceilalţi, să-i recunoaştem meritul de a ne chema lângă el, la această comuniune a ideilor şi a disciplinelor înrudite, în vederea unei noi descifrări: „Perplexitatea pe care o încerci deschizând cărţile lui Solomon Marcus nu vine din erudiţia imensă etalată în ele, ci din constatarea stânjenitoare pentru tine că toată ştiinţa aceasta este a unui singur om. Este ca atunci când cineva îţi aşază pe tipsie spectacolul cunoaşterii şi apoi îţi spune că ea, cunoaşterea aceasta, a încăput într-o singură minte” (Sorin Lavric, *Metafora matematică*, din *România literară*, nr. 22, 2 iunie 2006; Vol. I, p. 907).

Citind aceste mărturisiri, am încercat să-l asemăn pe Solomon Marcus marilor personalităţi enciclopdice române, alături de Dimitrie Cantemir, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Nicolae Iorga, George Călinescu şi încă doar puţini mai departe, fiindcă a fi enciclopedic înseamnă a fi multiplu, excelând în fiecare formă a disciplinei căreia i te dedici: „Am avut privilegiul de a învăţa ABC-ul matematicii, Analiza Matematică, de la Marcus. Vom folosi simplu numele profesorului şi academicianului Marcus, pentru că numele său nu mai are nevoie de calificative. (...) Mult mai târziu, am aflat despre preocupările exotice ale lui Marcus, legate de poezia matematicii şi matematica poeziei, în sensul cât mai larg posibil.” (Sorin Alexe, informatician, SUA, Vol. I p.293.)

Dar îmi dădeam seama că intuiţiile mele nu sunt încă de-ajuns pentru a-l defini. O personalitate enciclopedică, bazându-se simultan pe forţa creierului omenesc, dar şi pe capacitatea calculatorului de a înmagazina cunoştinţe şi de-a stabili conexiuni între ele, era încă prea puţin spus, fiindcă pentru Solomon Marcus enciclopedismul reprezenta doar o parte a personalităţii sale; e vorba şi de a doua parte – a profunzimii gândirii, adică a ceea ce poţi fi deasupra unui om enciclopedic: „Ceea ce, într-un fel, profesorul Marcus îşi şi propune să facă, încercând să demonstreze că matematica este asemenea oricărei alte înalte activităţi a spiritului. Matematica este un mod de gândire exemplar. Este cultură. Este artă. Este frumuseţe, spectacol, muzică.” (Horia Roman Patapievici, *Umanismul matematicii. Idei în dialog,* nr. 45, iunie 2008; Vol. II, p. 213.)

Abia atunci mi-am dat seama că, pentru a-l defini pe Solomon Marcus, nu mă pot sprijini decât tot pe un produs al gândirii sale.

Am căutat în biblioteca mea, găsind o carte publicată la Editura Albatros, în anul 1985 – Solomon Marcus, *Timpul* – din care am ales următorul citat: „Aceasta este problema timpului. Ea face parte dintre acele provocări ale vieţii sociale la care nu se poate răspunde decât prin colaborarea tuturor compartimentelor culturii, a tuturor strategiilor pe care le-au elaborat gândirea şi acţiunea umană. Din această convingere s-a născut cartea de faţă. Eterogenitatea punctelor de vedere prezentate este atenuată, sperăm, de conexiunile stabilite. Aportul intuiţiilor metaforice şi al modelelor matematice este aici esenţial.” (op. cit., p. 7)

Acum mi se părea că descopăr mai mult decât ceea ce speram, la început, să reliefez: statornicia lui Solomon Marcus în faţa timpului etern. Mă refer la capacitatea gânditorului de a străpunge curgerea timpului, între două infinituri, pe care doar le intuim, dar nu le putem defini, şi a se situa acolo ca om gânditor.

Iată ceea ce încerc să vă prezint: am admirat scurtele materiale adunate în aceste volume, laudele de care, poate, Solomon Marcus nu ar mai fi avut nevoie, dar ceea ce pot desluşi, la un om trecut de 85 de ani, este că el nu se mai teme de moarte, că sfidează eternitatea timpului, deoarece, prin succesele sale multiple, se situează, deja, în eternitate.

Acest om sobru şi frământat, străin de satisfacţiile formale pe care le aduce uneori pompa chiriarhală, era un om drept şi, totodată, unul care înţelegea neajunsurile şi poticnirile naturii umane. Simţul dreptăţii îl determina să promoveze ca stareţi sau ca parohi la bisericile mai importante numai elemente cu vocaţie şi bine pregătite. Iar înţelegerea neputinţelor îl făcea să fie blând şi iertător. Când a părăsit Iaşiul, în cuvântul de rămas bun, Iustin Moisescu şi-a mărturisit una dintre satisfacţiile legate de cele două decenii în care condusese Mitropolia Moldovei: în tot acest timp nu caterisise niciun preot!

Iustin Moisescu a devenit patriarh al Bisericii Ortodoxe Române în vremuri grele, când stăpânirea, mai ales în deceniul al nouălea al secolului trecut, îşi reluase atitudinea ateistă şi de prigonire a Bisericii. Îndată după cutremurul din martie 1977 fusese demolată Biserica Enei din Bucureşti, fapt rău prevestitor. Patriarhul Iustin a îmbunătăţit învăţământul teologic, susţinând oameni de valoare, a înfiinţat strălucita serie editorială „Părinţi şi Scriitori bisericeşti”, a numit o serie de stareţi tineri şi destoinici la mănăstirile din eparhia sa, care au reuşit cu multă abilitate să realizeze – mai mult pe ascuns – lucrări de restaurare şi consolidare. Însă regimul era pornit asupra Bisericii. Se zvonea despre o posibilă mutare a reşedinţei Patriarhiei la Radu Vodă, la Popeşti–Leordeni, la Mănăstirea Văcăreşti sau în afara Bucureştiului. Erau „translate” unele lăcaşuri de cult şi începea să se simtă ameninţarea buldozerelor, care, într-un iureş nemaiîntâlnit şi diabolic, au prăbuşit o seamă de biserici, arătându-se cu obstinaţie schizofrenică „Victoria Socialismului” prin Cetatea lui Bucur!

Chiar şi în aceste împrejurări, patriarhul Iustin Moisescu a reuşit, cu ajutorul lui Dumnezeu, să împiedice un mare sacrilegiu: demolarea Bisericii „Sf. Gheorghe”, concepută de Constantin Brâncoveanu ca necropolă pentru sine şi familia sa. Patriarhul Iustin i-a spus limpede lui Ceauşescu, în decursul unei audienţe, că necropola brâncovenească şi biserica în care a fost prohodit I.L. Caragiale nu poate fi ştearsă de pe faţa pământului. Şi a rămas în picioare!

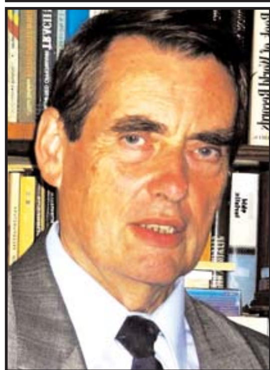
Sunt sigur că unii dintre preoţii, istoricii de artă şi arhitecţii vremii (unul dintre ei fiind arhicunoscutul Cristian Moisescu), care au lucrat direct cu Înaltul Prelat Ortodox, vor avea bucuria şi timpul cuvenit să arate lucrarea întinsă a Patriarhului Iustin, precum şi întâlnirile de lucru cu Ceauşescu şi Emil Bodnăraş, în diferite ocazii speciale din viaţa Bisericii Româneşti, cum a fost şi cea cu furibunda demolare sau translare a bisericilor din Bucuresti.

Toate aceste griji şi potrivnicii care îi frământau conştiinţa şi răspunderea uriaşă care apăsa pe umerii săi de Întâistătător, ca şi vârsta, apoi boala, au grăbit sfârşitul patriarhului Iustin, la etatea de 76 de ani. S-a răspândit în anii din urmă versiunea otrăvirii patriarhului Iustin Moisescu de către fostul regim. Îmi îngădui să parafrazez cuvintele scrise de un cărturar la moartea lui Iustin: Patriarhul Iustin Moisescu nu a fost omorât. A murit de scârbă!

Se vorbeşte şi se scrie azi, cu timp şi fără timp, de europenizarea noastră şi de… integrarea noastră în Europa. Din această perspectivă, Iustin Moisescu a fost cel mai *european* ierarh al Bisericii noastre şi unul dintre cei mai *europeni* români din toate timpurile. Doctor al Universităţii din Atena, profesor la Strasbourg şi Varşovia, cunoscător neîntrecut al limbii lui Platon şi Aristotel (însuşire pe care i-o admira însuşi Constantin Noica), intelectual desăvârşit. Un singur român de acelaşi calibru a mai dat Muscelul natal al lui Iustin Moisescu, pe Dinu Lipatti.

De aceea, se cuvine să ne reamintim de Patriarhul Iustin, de personalitatea şi de opera sa, acum, după douăzeci şi şase de ani de la trecerea la cele veşnice. Acest om de mare distincţie intelectuală şi sufletească a rămas mereu legat de locurile sale natale. Presimţindu-şi sfârşitul, el a dorit să se retragă în reşedinţa episcopală de la Curtea de Argeş, în apropierea Cândeştiului natal. N-a fost să fie. Şi, de aceea, sfârşitul său mi se pare de două ori tragic – şi cu atât mai mult: nobil.

Despre logică, dialectică și rețele neuronale

Dan D. FARCAȘ

Am avut privilegiul ca, la începutul anilor șaizeci, să fiu angajat la unul dintre primele calculatoare electronice românești: MECIPT-1 (abreviere de la „Mașina Electronică de Calcul a Institutului Politehnic din Timișoara"). Era un echipament de generația I, care, evident, nu suferă comparație, sub niciun aspect, cu calculatoarele actuale, deși, în ultimă instanță, toate lucrează pe baza acelorași principii „Turing-von Neumann", cu programe secvențiale înscrise într-o memorie magnetică ori electronică.

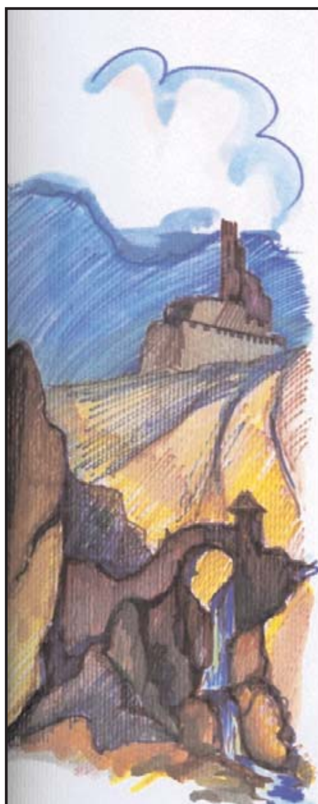
Împreună cu colegii mei am înțeles repede că „nu aceasta este calea" pentru a construi, cândva în viitor (așa cum doream), niște „creiere electronice" autentice, întrucât mintea omenească funcționează pe principii cu totul diferite. Așa am început să ne interesăm de rețelele neuronale. Ne-au fost de mare folos contactele cu Edmond Nicolau, Constantin Bălăceanu Stolnici, Victor Săhleanu și alți specialiști din București, dar mai ales cu cei de la Facultatea de Medicină din Timișoara, în frunte cu profesorul Eduard Pamfil și cu „mâna lui dreaptă", conferențiarul Ștefan Stössel. Între lucrurile pe care le-am învățat de la aceștia din urmă, în cursul unor întâlniri săptămânale, întinse pe parcursul a trei ani, a fost și importanța unei structuri neuronale remarcabile, pusă în evidență de niște englezi pe creierul caracatițelor și numită de ei „mnemon". Practic, această structură (din care octopodul poseda milioane de exemplare) învăța să efectueze o acțiune (ori opusul ei), în funcție de „argumentele" și „contraargumentele" pe care cele două intrări ale mnemonului le primeau, din toată „experiența de viață" acumulată în creierul făpturii. Simulările funcționării mnemonului, pe care le-am efectuat atunci, pe calculator, au limpezit chiar mai mult înțelegerea acestui mecanism.

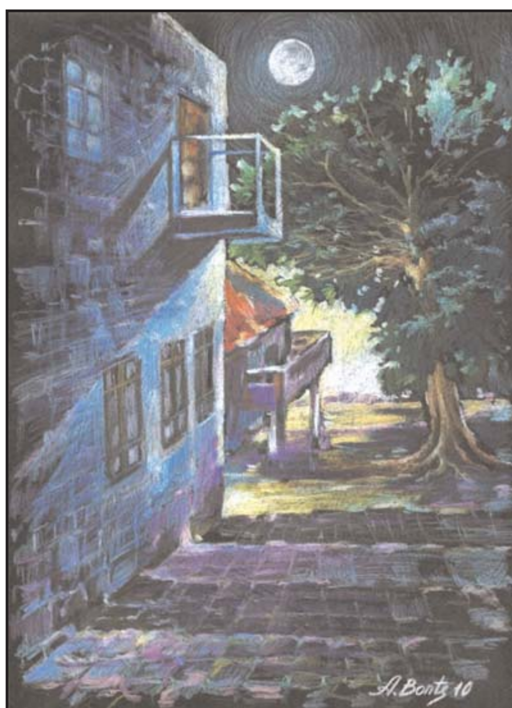
În același timp, eram preocupat și de logici. Era inevitabil, întrucât calculatoarele electronice (cele de atunci, ca și cele de acum) sunt automate logice, funcționând în conformitate cu *logica bivalentă* tradițională, cea cu „două valori de adevăr" (da = 1, nu = 0), logică neschimbată în esența ei din antichitate, de la Aristotel și Chrysippos încoace. E drept, toată prima jumătate a secolului XX a fost martora nașterii unor logici „nechrysippiene". La început, au apărut valorile de *nedecis, nedefinit, posibil* etc., generându-se astfel logici trivalente sau polivalente. În urma lor, alții au propus chiar o logică probabilistă, având un număr infinit de valori de adevăr, date de probabilitatea ca propoziția să fie adevărată, valori plasate între 0 (perfect fals) și 1 (perfect adevărat). Tot o infinitate de valori de adevăr posedă și logicile *vagi* (*fuzzy*), un caz particular al cărora este logica raționamentului nuanțat a lui Grigore C. Moisil. Rudolf Carnap a încercat să înlocuiască probabilitatea, ca valoare logică, cu un „grad de încredere" subiectiv. Carl Friedrich von Weizsäcker și Hans Reichenbach au elaborat în anii treizeci o „logică cuantică", cu valoarea de adevăr formată din două numere complexe ș.a.m.d. Dar aceste logici nu au fost folosite niciodată la construirea unor calculatoare (deși s-a propus asta).

Tot în acea perioadă, se vorbea mult, pe urmele lui Heraclit, dar mai ales ale lui Hegel, de o „logică dialectică", în care, între altele, se stipula „coexistența și lupta contrariilor", ori veșnica schimbare a lucrurilor. Această „logică" mai aparte era propulsată în prim-plan și de faptul că regimul politic din vremea aceea considera că singura filosofie corectă este „materialismul dialectic".

Toate cele de mai sus m-au făcut să cred, pe atunci, că ar fi posibilă o logică în care fiecărei afirmații să i se ateșeze două valori de „adevăr", anume argumentele „pro", respectiv „contra", toate ponderate cu valoarea lor pentru individ, ca și cu probabilitatea (sau plauzibilitatea) respectivului argument. Acest mecanism, în care să fie puse mereu în balanță două grupuri de argumente, variabile în timp, era foarte departe de logicile tradiționale, dar și foarte aproape de modul de lucru al creierului în procesul de decizie, ca și de imaginea pe care o aveam privitor la „dialectică".

În bucuria mea naivă că am intuit o „jucărie" atât de frumoasă, la sfârșitul lunii martie 1967 m-am dus la profesorul Moisil (care urmărea îndeaproape simulările de rețele neuronale pe care le efectuam) să-i spun – în public – că „modelarea mnemonului oferă elemente pentru o posibilă formalizare viitoare a logicii dialectice". Îmi amintesc că el s-a uitat lung la mine, ca la unul care nu doar că i-a încălcat teritoriul (formalizarea logicilor) pe care se considera suveran, dar a și comis acolo un sacrilegiu. Mi-a replicat: „Ceea ce spui, bănuiesc că pentru dumneata are un sens; pentru mine nu are... dacă mi-ai fi spus că vrei să te ocupi de perpetuum mobile sau de marea teoremă a lui Fermat ar fi simplu – aș ști că ești nebun; la dumneata este însă mai grav..." În râsetele groase ale asistenței, m-a întrebat apoi ce citisem până atunci despre logica dialectică. I-am spus de câteva lucrări ale unor filosofi români în viață, cum erau Athanase Joja sau Henri Wald (ultimul având chiar o carte intitulată *Logica dialectică*). Replica lui a fost – „Și ai găsit acolo vreo idee matematizabilă?" Am socotit că e mai sănătos pentru mine să mă dau bătut și să tac din gură.

Pe atunci rămăsesem totuși cu impresia că aveam întrucâtva dreptate; iar unele dintre aceste idei, atașate automatelor aleatoare cu utilități, le-am inclus, după câțiva ani, în teza mea de doctorat. Dar avea și Moisil dreptate, deoarece intuia că ceea ce numim îndeobște „dialectică" face parte din acele mecanisme de gândire care sunt – funciarmente – nematematizabile.

Azi, cu experiența limpezită în decursul anilor care s-au scurs, pot descrie această divergență de opinii și într-o altă cheie. În numerele precedente ale prezentei publicații, am pledat pentru o distincție clară între „monism" și „pluralism". În pledoaria pentru *opțiunea pluralistă,* am vorbit atât despre un *pluralism extern,* cum ar fi cel al utilizării simultane a tuturor teoriilor între care nu pot alege pe cea mai corectă, dacă nu am posibilitatea unui „experiment crucial", cât și despre un *pluralism intern,* cel al folosirii simultane a tuturor tipurilor de instrumente de cunoaștere: moștenite sau dobândite, inconștiente sau conștiente, nonverbale sau verbale, colocviale sau logice, între care se instituie relații complexe de competiție, cooperare și organizare ierarhică. Spuneam, într-un alt articol, că putem grupa cu folos aceste instrumente pe *trei paliere:* cel *nonverbal* (incluzând instrumentele care acționează inconștient), cel *verbal* (colocvial) și cel *logic* (concepte, simboluri, inclusiv matematice etc.). Am mai argumentat, cu alte ocazii, de ce logica nu poate lucra corect decât pe acest al treilea palier.

O afirmație, să zicem „A", poate fi considerată adevărată într-o teorie T1, dar într-o altă teorie, T2, poate fi acceptată ca adevărată negarea acesteia, adică afirmația „non-A". Atașați opțiunii pluraliste, putem reține ca plauzibile ambele teorii, T1 și T2, dacă nu avem posibilitatea să respingem niciuna dintre ele. Dar aceasta nu ne îndreptățește să spunem că „este adevărat și A și non-A". Ca un exemplu, putem afirma, în creștinism (T1) „există Dumnezeu", iar în ateism (T2), „nu există Dumnezeu". Opțiunea pluralistă ne îndeamnă să reținem ambele aceste „teorii", atât timp cât nu avem un „experiment crucial" prin care să respingem vreuna dintre ele. Totuși este incorectă logic afirmația „există Dumnezeu și în același timp nu există Dumnezeu". Putem spune cel mult „conform creștinismului, există Dumnezeu, iar conform ateismului, Dumnezeu nu există", la care se mai poate adăuga observația că nu avem deocamdată dovezi – care să convingă orice sceptic – pentru a respinge oricare dintre cele două „teorii".

Logica poate acționa, în mod riguros, doar în interiorul unei anumite teorii formale, fundamentată pe un set de principii (axiome, postulate...), care trebuie să nu se contrazică între ele. Doar într-un asemenea cadru pot fi deduse corect, fără erori, concluzii inedite și previziuni. Dacă dorim să „matematizăm" un domeniu, această operație se poate efectua doar în interiorul unei astfel de teorii. Desigur, asupra aceluiași domeniu pot exista mai multe teorii și mai multe „matematizări", care se pot contrazice în anumite detalii, dar pe care totuși să le reținem ca alternative; însă atunci când vrem să efectuăm operații logice, trebuie să ne oprim doar asupra uneia (sau alteia) dintre acestea. Nu putem opera riguros cu adevăruri scoase de-a valma din mai multe teorii. Pe scurt, lucrul *simultan* cu mai multe teorii nu are sens pentru *logică,* în timp ce această operație este nu doar accesibilă, ci chiar recomandată *gândirii* umane, prin opțiunea pluralistă.

Dar mai sus am vorbit numai despre teorii aflate pe palierul logic; or, între „argumentele" și „contraargumentele" de la intrările mnemonilor sunt și unele colocviale ori neverbale. Gândirea umană, în particular, intuiția, le folosește din plin, în timp ce ele nu sunt deloc accesibile logicii (cel puțin la modul riguros). Deci, pentru a descrie această confruntare a argumentelor și contraargumentelor, într-o rețea neuronală reală, am putea vorbi cel mult de o „gândire dialectică", nicidecum de o „logică dialectică".

E drept, am putea construi un model matematic al funcționării mnemonului, într-un cadru apropiat de ceea ce numeam teorie formală. Acolo, toate elementele vor fi definite riguros și necontradictoriu. În limitele unui astfel de model este posibilă și construirea unor logici (așa cum am și exemplificat aceasta în alte lucrări), chiar a unora care să se apropie de ceea ce doream eu să fac cu ani în urmă, plecând de la modelul matematic al mnemonului. Dar în acest caz nu mai avem nici pluralism și nici o diversitate de instrumente și de paliere, doar un model monist, situat exclusiv pe palierul logic. Iar diferența dintre o logică (numită poate „dialectică") funcționând pe un astfel de model și gândirea dialectică autentică ar rămâne la fel de mare ca diferența dintre calculatoarele electronice funcționând pe principiul „Turing-von Neumann" și mintea creativă, responsabilă, umană.

Există și alte trăsături ale gândirii dialectice, care se refuză logicii și matematizării, pe lângă cele evocate mai sus, ca și alte diferențe esențiale între calculator și mintea umană. Asupra acestora sper să am ocazia să revin în articolele viitoare.

Alexandru Ciorănescu și Insulele Canare. Între istorie și mit

Lilica VOICU-BREY

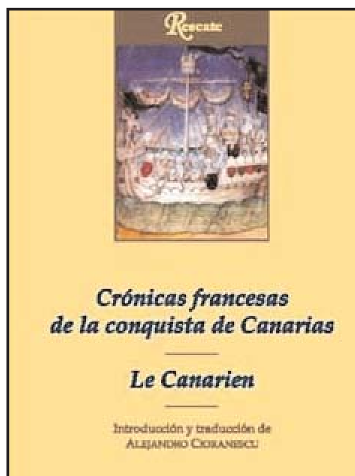
Printre autorii cărților ce alcătuiau, în biblioteca din Tenerife a profesorului Ciorănescu, *colecția Canare* [1], numele care apare cel mai frecvent este cel al lui José de Viera y Clavijo (1731-1813), iluministul demult uitat de insulari, redescoperit, readus în actualitate și repus în drepturi de Alexandru Ciorănescu în ipostaza sa de istoric al Canarelor. Dintre toate figurile reprezentative ale culturii din Canare, Viera y Clavijo a fost cel care l-a atras în mod cu totul deosebit pe Ciorănescu, al său „prieten român" [2], și considerat, tot de către el, nu numai „creatorul istoriei moderne a Canarelor", dar chiar și „cel mai modern dintre istoricii spanioli ai secolului său" [3].

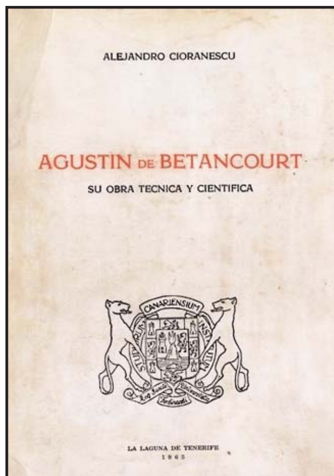
Poate, pentru cititorul român, interesat de vasta activitate de cercetare în exil, timp de o jumătate de secol, a profesorului Ciorănescu, nu vor fi de prisos câteva repere care îl vor putea orienta întru o mai bună înțelegere atât a interesului profesorului Ciorănescu pentru Viera, cât mai ales a curiozității și dorinței sale de a pătrunde în miezul problemelor istorice ale Arhipelagului Insulelor Canare. Este important să știm că această abordare a problemelor istorice insulare a avut ca punct de pornire însăși opera lui Viera, iar dezlegarea necunoscutelor ce se referă la acest subiect nu trebuie căutată în altă parte, ea poate fi găsită în chiar scrierile profesorului. În acest context, trebuie amintit că ampla cercetare a istoriei și culturii Insulelor Canare, materializată în mai mult de 150 de titluri, a fost inițiată de profesorul Ciorănescu în 1949, când, la numai un an după sosirea sa în Tenerife, publica prima sa cercetare, *José de Viera y Clavijo y la cultura francesa,* un splendid studiu de literatură comparată, care îi va da ocazia mai târziu prietenului său, poetul și criticul literar Andrés Sánchez Robayna, să afirme că în opera lui Ciorănescu „istoria și literatura se contopesc" [4], deși, adăugăm, nu se confundă. Este elocvent faptul că, deși instalat în Insule, adică la limita cea mai îndepărtată a Europei, Ciorănescu a redescoperit prin Viera, om care călătorise și se instruise la Paris, modalitatea de a se recufunda în ambianța culturii europene atât de scumpă lui. Cu fiecare studiu despre Viera, Ciorănescu reamintește că ne aflăm în prezența unui iluminist insular și european, o personalitate de extremă importanță pentru istoria Insulelor, dar ale cărui învățăminte nu fuseseră apreciate nici îndeajuns, nici adecvat. Nu i se păruse justificată nici uitarea în care critica lăsase îngropată opera lui Viera aproape în totalitatea ei, operă pe care Ciorănescu o readuce în actualitate, comparând pe autorul ei cu un Bernardin de Saint-Pierre.

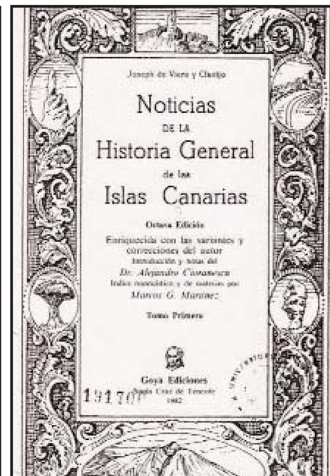
Istoria inaugurată de Viera a avut ca argument central recuperarea indigenismului. După Ciorănescu, cheia de boltă a gândirii istorice a lui Viera se află tocmai în interpretarea pe care acesta a adoptat-o în legătură cu problema originii populației aborigene din Canare. Este cunoscut că această problemă nu a fost încă rezolvată și, totuși, lui Ciorănescu i se pare extrem de interesantă opțiunea lui Viera atunci când pune în balanță ipoteze atât de diverse și de deosebite, cum ar fi aceea după care locuitorii din Canare ar fi descendenți direcți ai unui fiu al lui Noe, sau că provin din mauritani destărați, din israeliți, din fenicieni, din vechii locuitori ai dispărutei Atlantide etc. Această din urmă soluție, chiar și extravagantă, este cea pe care a ales-o Viera, este opțiunea lui, lucru ce a determinat ca problematica istoriei Canarelor să-și schimbe direcția într-un mod radical, să rupă, sau chiar să elimine, orice legătură cu istoriografia tradițională.

Interpretarea istoriei propusă de Viera avea să-i conducă pe istorici la două concluzii fundamentale. Prima este aceea conform căreia evoluția Canarelor este apreciată ca diferită de cea spaniolă, lucru pe care Ciorănescu îl consideră cert. A doua concluzie decurge din cea dintâi și stipulează, pornind de la deosebirea menționată, că particularitățile Insulelor Canare pot fi, în consecință, studiate în sine, fără a necesita incursiuni în afară – concluzie considerată de Ciorănescu ca fiind o mare eroare. Având în vedere aceste circumstanțe, nu a fost deloc greu pentru istoricii din Canare să scrie istoria Insulelor. Disciplina istorică a fost, din ce în ce mai mult, redusă la o simplă colectare de date deja cunoscute, istoricul complăcându-se în simpla colecționare sau chiar în stricta compilare a documentelor.

Această atitudine nocivă nu putea să producă decât rezultate nefaste, spune Ciorănescu, căci conduce la o dublă concluzie și ea la fel de nefastă: „Redus la sine însuși, locuitorul din Canare se simte din ce în ce mai mult *guanche,* adică izolat și prizonier al unui univers miniaturizat; pe de altă parte, lipsa de interes față de tot ce nu e din Canare l-a desprins de multe din obligațiile și curiozitățile sale cosmopolite și, în mare măsură, de solidaritatea sa față de ceilalți semeni" (*Leopoldo de La Rosa. Su vida y su obra,* 1987, p. 62). Tot ce a cercetat și a scris Ciorănescu în legătură cu Insulele Canare se întemeiază pe această ultimă premisă sau, mai bine spus, împotriva ei. Fapt foarte important, odată cu Viera este reactualizată însăși istoria Canarelor și *canarismul,* sentiment de dublă apartenență și compromis cu propria esență regională, a cărui paternitate Ciorănescu o atribuie tot lui Viera. Importanța pe care autorul din Canare o acordase domeniului *imaginarului* este și ea subliniată împreună cu rolul esențial al acestui fapt pentru contextul cercetării istorice: „Viera, afirmă Ciorănescu, nu inventează nimic, ci alege între diferite soluții tradiționale, pe singura care i se pare că este coerentă și probabilă în lumina ultimelor descoperiri ale științei istorice. Atitudinea lui corespunde unui nou mod de cunoaștere, sprijinit pe desacralizarea istoriei, care tocmai se introdusese, mai ales în Franța" (*Viera y Clavijo y la filosofía de la historia,* 1984, p. 65). Ciorănescu înțelege că ipoteza în legătură cu descendența locuitorilor Canarelor din atlanți nu reprezintă o fantezie gratuită, ci un punct de vedere capital pentru istoriografie, pentru că atlanții „conferă locuitorilor din insule o identitate diferită, cu o mai mare demnitate și entitate decât acelea pe care obișnuise să i le atribuie istoria și adaugă primitivismului canar o frumusețe nouă, care nu este lipsită de o oarecare grandoare" (idem, p. 67). În același sens, Ciorănescu subliniază că mitul ales de Viera îi oferă fericita ocazie de a-i descrie pe locuitorii primitivi ai Canarelor nu ca pe niște sălbatici, așa cum fuseseră văzuți de conchistadori, ci ca descendenți direcți ai celei mai avansate între civilizațiile antichității, punând, în acest fel, într-o nouă lumină figura *sălbaticului bun.* Viera premerge epocii sale, este un înaintaș: „Nu cunosc, spune Ciorănescu, pe nimeni anterior romantismului care să fi îndrăznit, cum a făcut el, să se refere la o societate primitivă ca la un model: nici măcar Diderot nu a avut curajul să meargă atât de departe" (idem, pp. 68-69). Meritul ultim și cel mai de seamă al lui Viera, după Ciorănescu, se află în faptul de a fi putut suprima, prin ampla lui viziune, ipoteza africană și colonialistă. Fiind atlantici, locuitorii din Canare nu pot fi altceva decât europeni, din punctul de vedere al rasei și al culturii. Aceasta este însăși linia pe care va merge Ciorănescu și pe care o va dezvolta și nuanța în sute de studii publicate între 1949 și 1997, adică timp de o jumătate de secol. Dacă oamenii din Canare se simt mai mult europeni decât africani sau americani, nu o datorează lui Viera, spunea Ciorănescu, „înseamnă numai că Viera avea dreptate" (idem, p. 74). În schimb, lui Ciorănescu i se datorează atât redescoperirea, cât și, mai ales, punerea în valoare a acestor fapte, pentru că, folosindu-se de pretextul operei lui Viera, meritul fundamental al lui Ciorănescu a fost acela de a fi asociat istoria Insulelor Canare cu istoria universală. Pe bună dreptate, profesorul Ciorănescu este considerat drept inițiatorul curentului universalizant al istoriei și al vieții din Canare.

Dar lucrurile nu se opresc aici, căci încercările reușite ale lui Ciorănescu de a descifra gândirea istorică a lui Viera l-au condus, în mod firesc, la trezirea interesului și pentru izvoarele acesteia. În acest fel, Ciorănescu s-a apropiat în mod gradual, din ce în ce mai mult, dar și angajat, de trecutul Insulelor Canare. Cele două izvoare fundamentale ale lui Viera sunt, după Ciorănescu, Abreu Galindo și cronica franceză a cuceririi Insulelor, cunoscută sub numele de *Le Canarien* (*Crónica francesa de la conquista de Canarias por Juan de Béthencourt*) [5]. Viera, afirmă Ciorănescu, este primul istoric care le studiază cu spirit critic, pentru a ajunge la concluzia că trebuie să servească de fundament al istoriei, nu numai în ceea ce privește anumite fapte, ci pentru că, în general, „constituie izvoare de o înaltă categorie, care vorbesc în cunoștință de cauză și care nu se pot confunda cu grosolanele compilații, adevărate surse de transmisie de date eronate sau chiar de născociri gratuite" (Introducere la *Historia General de las Islas Canarias,* 1982, p. XLIV). Având în vedere aceste circumstanțe, nu este de mirare că Ciorănescu avea să hotărască să dedice o mare parte a timpului și atenției sale studierii și editării primilor cronicari și istorici ai Insulelor. O întreprindere de enorme proporții, care a creat în Insulele Canare, sub garanția semnăturii lui Ciorănescu, un instrumentar de bază care pune la îndemâna istoricilor un corpus de texte absolut necesare pentru cercetarea istorică posterioară. În acest fel a ajutat Ciorănescu ca Insulele Canare să se cunoască mai mult și, mai ales, mai bine.

Se impune aici, fie și pe scurt, o incursiune pentru a înțelege cadrul general al cercetării istorice din Insulele Canare, în care Ciorănescu ocupă un loc primordial în cea de-a doua jumătate a secolului XX. În anul 1924, apare în La Laguna o publicație care avea să joace un rol esențial pentru viitorul studiilor istorice din Insule. Este vorba despre *Revista de Historia Canaria.* Câțiva ani mai târziu, în 1933, apare în Las Palmas de Gran Canaria o nouă revistă, *El Museo Canario,* care aparține instituției cu același nume. În 1932, în La Laguna, s-a fundat Instituto de Estudios Canarios. Crearea acestor trei instituții este emblematică pentru cercetarea istorică din Canare și în jurul lor s-a creat o ambianță favorabilă disciplinei. Războiul civil spaniol (1936-1939) a avut, fără îndoială, un efect negativ, reducând la tăcere o activitate oricum precară. Entuziasmul unor tineri istorici a reușit să restabilească activitatea deja inițiată (printre ei, Agustín Millares Carlo, José Peraza de Ayala, María Rosa Alonso, Buenaventura Bonnet Reverón, Antonio Rumeu de Armas etc.), fapt care reprezintă, după părerea lui Ciorănescu, „o dovadă în plus că atât activitățile cât și instituțiile nu valorează nimic prin ele însele, ci numai prin oamenii care le dau viață" (*Leopoldo de La Rosa. Su vida y su obra,* 1987, p. 63).

→

Homo sapiens

În tot acest proces de restructurare și de reelaborare a cercetării istorice din Canare pe noi temelii, un loc important îi revine profesorului Elías Serra Rafols (1898-1972), erudit catalan originar din Mallorca, ajuns în La Laguna în 1926. La cinci ani după sosire, cercetările sale au început să dea rezultate prin publicarea de studii și multiple conferințe. În 1939, prin ordinul ministrului Învățământului, Ibánez Martín, Serra a obținut autorizația de a ține cursuri de istorie la Universitatea La Laguna. Așa s-a creat, treptat, Facultatea de Litere, care nu existase până atunci. Începând cu anul 1940, Serra Rafols avea să fie director timp de mulți ani la *Revista de Historia Canaria* și unul dintre intelectualii care au sprijinit cel mai mult activitățile de la Instituto de Estudios Canarios. Ideea unei imperioase necesități a accesului la izvoare și a cercetării arhivelor a pornit de la Serra, deoarece, pentru el, discursul istoric pleacă ineludibil de la document. Trebuie amintit, în același context, figura lui Leopoldo de La Rosa Olivera (1905-1983), care, fiind secretar la mai multe instituții oficiale, a înlesnit accesul la arhive. Serra și de La Rosa au colaborat în 1944 la realizarea studiului *Los reinos de Tenerife,* instrument absolut necesar pentru cercetarea ulterioară, care constituie punctul de pornire a ceea ce am putea pe drept cuvânt numi „noua școală” de istorie a Canarelor. Cioránescu a ajuns în Canare la puțin timp după nașterea acestei „școli”. El afirmă undeva că magnetismul personalității lui Serra l-a determinat să intre imediat în rândurile ei. Este, evident, o manieră elegantă de a-și fi exprimat recunoștința față de Serra căci, după cum bine știm, în cazul lui Cioránescu, orice alte scuze sunt de prisos, fiind suficiente propriile-i predispoziții. Lui Leopoldo de La Rosa, pe de altă parte, Cioránescu i-a datorat o desăvârșită prietenie, care s-a întrerupt numai odată cu moartea celui dintâi.

Cioránescu a colaborat împreună cu prietenul său Serra Rafols la alcătuirea ediției a ceea ce profesorul a considerat drept adevărata capodoperă a lui Viera, *Noticias de la Historia General de las Islas Canarias (1772-1783)*, Santa Cruz de Tenerife, Goya Ediciones [6], 1950, o carte în două volume, care cuprind peste două mii de pagini. Cioránescu a redactat introducerea, „Formación intelectual de Viera y Clavijo” (pp. XLIX-LV) și notele. *Historia...* a fost reeditată de opt ori, ultima ediție fiind publicată în 1982, la zece ani de la moartea lui Serra. Această a opta ediție are o introducere nouă, de 43 de pagini, semnată de Cioránescu, unde abordează în detaliu elemente istorice inedite în legătură cu familia și viața lui Viera, dar aceeași introducere este, mai ales, un studiu atent al gândirii istorice a lui Viera.

Trebuie adăugat că Serra a fost singurul colaborator pe care Cioránescu l-a avut vreodată, pentru că, după cum bine știm, obișnuia să lucreze singur. Marea lui admirație pentru harurile lui Viera și ale *Istoriei...* lui s-ar putea desprinde cu ușurință din următoarele cuvinte ale lui Cioránescu: „Trebuie sărbătorit în *Historia de Canarias* un monument cultural care onorează nu numai Insulele, ci și istoriografia spaniolă și care reprezintă, în același timp, o compoziție literară de prim ordin. În afară de multe alte lucruri, istoria vrea să însemne, de asemenea, și o artă a scrisului și a povestirii” (*Viera y Clavijo, escritor,* 1954, p. 268). Printre talentele de istoric ale lui Viera, Cioránescu subliniază simțul lui critic, pe care preferă să-l numească *bun-simț,* convins fiind că este cam rar de găsit la istorici.

După cum am afirmat deja în altă parte [7], studiile despre Viera y Clavijo sunt de asemenea importante pentru că reprezintă contextul în care Cioránescu supune istoriografia la un interogatoriu strâns, care are ca rezultat o seamă de reflecții dintre cele mai profunde asupra unei problematici atât de spinoase și, în același timp, ne ajută să surprindem gândirea istorică a lui Cioránescu însuși. Bunăoară, se întreabă Cioránescu: Ce este istoria? Ce înseamnă a fi un mare istoric? Un istoric, spune, „își dă silința în munca lui pentru că află în ea un stimulent, sau pentru că i se pare că știe sau înțelege ceva nou, sau pentru că i se potrivește de minune să organizeze și să povestească ceea ce e deja cunoscut” (*Viera y Clavijo. El precio de la insularidad,* 1982, p. 18). Se întreabă dacă un mare istoric este acel „cercetător pasionat și scrupulos, care-și strică ochii încercând să descifreze abreviații ilizibile, care-și consumă viața făcând maldăre de fișe și de documente, care-și pierde somnul cu îndoieli asupra unei date sau a unei virgule”. Sau, poate, un mare istoric este acel care *scrie frumos,* ceea ce implică a avea stil, adică personalitate și fantezie, care se apropie mai mult de imaginația literară decât de adevărul istoric? Nu a obosit niciodată să sublinieze că istoricului „nu i se poate interzice să gândească prin el însuși, chiar dacă meseria lui îl obligă să gândească prin perspectiva altora”. S-ar părea atunci că „un mare istoric este mare, în mod surprinzător, în măsura în care este mai puțin exact, mai puțin scrupulos, mai detașat de realitate decât un bun istoric. Acesta din urmă are harul de a displăcea, chiar dacă se dovedește a fi util sau indispensabil. Primul știe să-și convingă publicul mai mult decât prin simpla prezentare a faptelor, prin procedee literare sau prin reflecții cu caracter filosofic sau moral, care propun imaginației interpretări și perspective ce transgresează realitatea imediată. Este cazul tuturor marilor istorici, de la Voltaire la Hegel și Dilthey, de la Vico la Toynbee, de la Montesquieu la Max Weber” (*Viera y Clavijo y la filosofía de la historia,* 1984, p. 58). Și totuși, gândea Cioránescu, fără o viziune proprie a realității, fără o filosofie personală, nimeni nu ajunge să fie istoric. Un cronicar ne ajută să cunoaștem trecutul; istoricul ne ajută să-l înțelegem. Pentru Cioránescu, „documentul nu este totul, acestuia trebuie să i se aplice criterii de inteligibilitate bazate pe rațiune, pentru a descoperi, dedesubtul literei documentului sau tradiției, adevărurile eterne (*Viera y Clavijo. El precio de la insularidad,* 1982, p. 18). Cercetarea istorică înseamnă „în afară de respectarea faptului în sine, privilegierea și potențarea semnificației lui”; „din chiar momentul în care istoricul începe să comenteze, să discute cu documentul său sau cu personajul său, să pună la îndoială și să afirme adevăruri de care nu este sigur, să garanteze o afirmație prin intermediul altei afirmații analoage, dar nu echivalente, trebuie să facă uz de imaginația sa. Cu alte cuvinte, înseamnă că din acel moment începe să fie istoric” (*Viera y Clavijo y la filosofía de la historia*, 1984, p. 59). Este o dovadă că direcția vânturilor istoriei s-a schimbat între timp și că lui Cioránescu nu-i scapă nici această din urmă nuanță, căci „apetențele literaturii istorice actuale nu mai pretind să stoarcă zeama documentelor și izvoarelor până la refuz, ele fiind interesate mai mult de multiplicarea și modificarea perspectivelor”.

Dar valoarea istoriei, ca și în celelalte ramuri ale cunoașterii, rezidă totuși în ea însăși, în ceea ce salvează și în ce promite. Poate întrezărim aici o anumită doză de scepticism, neobișnuit la Cioránescu, pe care l-a manifestat la moartea prietenului Serra: „Pentru noi, spunea Cioránescu referindu-se la istoricii din generația lui, disciplina istorică s-a dezvoltat într-o ambianță de criză și de neliniște și s-a transformat rapid sub ochii noștri, când neîncrezători, când cu speranță. Documentul a fost oarecum depășit și materia primă a istoriei contează acum mai puțin decât perspectiva punerii problemelor. Nu știu dacă este bine sau rău; mai bine zis, cred că nu există în asta nimic bun și nimic rău și că, schimbându-ne noi înșine, istoria s-a schimbat și ea odată cu noi, adaptându-se la noile noastre neliniști. În rest, istoria a fost și va rămâne în continuare un simplu demers de aproximare, nimic mai mult, astfel încât nu vor exista niciodată învingători și nici învinși”. (*La obra histórica de Elias Serra Rafols,* 1972, p. 38)

Referințe

[1] Lilica Voicu-Brey: *Alexandru Cioránescu: Biblioteca personală, Convorbiri literare,* decembrie 2011.

[2] Carmelo Martín: *Alejandro Cioranescu, el amigo rumano de Viera y Clavijo, Gaceta de Canarias* (Santa Cruz de Tenerife), 7 (1990), pp. 72-73.

[3] A. Cioránescu: *Don José de Viera y Clavijo. El precio de la insularidad, Gaceta de Canarias* (Santa Cruz de Tenerife), 2 (1982), pp. 8-19.

[4] A. Sánchez Robayna: *Introducere,* în *A. Cioránescu, Bibliografía canaria (1949-1989),* Instituto de Estudios Canarios, La Laguna, 1989, p. 12.

[5] Ediție critică de A. Cioránescu și E. Serra Rafols, La Laguna, 1959-1965, 3 vol., Instituto de Estudios Canarios, *Fontes Rerum Canariarum,* vol. VIII, IX, XI: I, *Introducción* (1959), 515 pp.; II, *Texto de Juan de Béthencourt* (1960), 363 pp.; III, *Texto de Gadifer de La Salle* (1965), 308 pp. Ultimele două volume au fost reeditate, în 1963 și 1986, iar primul volum în 1980. Traducerea din limba franceză a manuscriselor i se datorează lui Cioránescu, tot el datează cronica (1419) și se ocupă, după moartea lui Serra (1972), de ultimele două ediții.

[6] Editură creată din inițiativa lui Cioránescu imediat după instalarea lui în Canare, prin asocierea cu un localnic.

[7] Lilica Voicu-Brey: *Lecția de generozitate a unui maestru,* în *Alexandru Cioránescu. Bibliografie 1930-2010,* Ed. Bibliotheca, Târgoviște, 2009.

Lacrima Anei

Nina Cassian s-a născut la 27 noiembrie 1924, la Galați. Poetă, eseistă și traducătoare, muzician. Începuturi literare încurajate de Tudor Arghezi și Ion Barbu. Debutează în 1947, cu volumul de versuri suprarealiste *La scara 1/1,* face „un ocol de aproximativ opt ani” prin poezia proletcultistă, revine apoi la poezia autentică. Scrie și literatură pentru copii, proză, traduce, inventează „limba spargă”. Publică peste 50 de volume. În 1969 primește Premiul Uniunii Scriitorilor din România. În 1985 pleacă în SUA ca profesor invitat și rămâne acolo. Continuă cu succes activitatea literară. Trăiește în prezent la New York.

A fost prezentată pe larg la rubrica „Recuperarea disporei”, în numărul din luna iunie 2011 al revistei.

Poemul alăturat este reluat din volumul *De îndurare,* Ed. Eminescu, 1981.

Ca Ana

Am intrat cândva cu tine
într-o casă de dragoste
și am ieșit fugind
de neînțelegere,
urând lunga șosea
și cerul cu stele.
Atunci a căzut prima piatră
pe inima mea.
Acum zidirea s-a întregit.
Nu mai respiră nimeni înăuntru.

Istoria de lângă noi

(Urmare din pagina 1)

Observaţi cât de frecvent trec politicienii dintr-un partid în altul. Dintr-o „tabără” în alta. La vedere, traseiştii invocă motive ideologice, desigur, dar „ideologia” le este cuprinsă în câteva strigături: Jos ei, sus noi! Huiduiţi-i pe ei, votaţi-ne pe noi! Atât şi mai nimic în plus. Ca la şah, pe omorâtelea, politicienii (din orice ţară, dar mai abitir la noi) sunt împărţiţi în două-trei tabere care se luptă una cu alta, eventual fiecare împotriva celorlalte (observaţi de câte ori se pronunţă la televizor, în parlament chiar, sintagma „adversarii noştri politici”, ca şi când *lupta* este modul de a fi, rostul parlamentului, nu *conlucrarea*). Iar populaţia, manipulată sau excitată de competiţie, este împărţită în două-trei „tribune de suporteri”, care ţin necondiţionat cu „echipa lor” şi-i huiduie nediferenţiat pe ceilalţi. Ştiau latinii ce spun cu *panem et circenses,* cu *divide et impera.*

Insist, pentru că socotesc acest aspect extrem de important: Lupta politică dezbină populaţia, induce tensiune şi stres, ură adesea. Psiho-creştineşte vorbind, acesta este un păcat greu de iertat. Aş adăuga cunoscutei ziceri „fericiţi făcătorii de pace” o variantă duală: „păcătoşi sunt cei ce seamănă ură”. Păcătoase, deci, partidele.

În plus, competiţia fără criterii, fără norme, nonşalanţa cu care, din motive partinice, albul devine negru şi negrul alb iar tablele de valori sunt răsturnate cu zâmbetul pe buze şi ochii privind candid-alburiu înspre camera TV îi paralizează, scârbesc şi-i împing spre turnul de fildeş (sau în exil) pe cei care nu sunt pregătiţi pentru compromis şi demagogie – cu precădere, pe veritabilii profesionişti (de pildă, ai ştiinţei, dar nu numai pe aceştia).

Să nu uităm nici costurile directe, banii (majoritatea – aflăm din mass-media – fiind gri-negri, „contribuţii”, plăţi pentru contraservicii, pentru locuri eligibile pe liste şi altele asemenea).

În vremea asta, o decadenţă (morală) de sfârşit de istorie. Continuă şi generală dorinţă de putere şi bani; încercări de subordonare-controlare-folosire a tuturor organismelor statului, a subsistemelor lui, de la economie la justiţie, ba chiar a instituţiilor tradiţionale, teoretic apolitice, de la biserică la armată şi la şcoală; mistificare neruşinată, în ciuda oricărei evidenţe („corupţii lor sunt nişte bandiţi, ai noştri sunt nişte inocenţi vânaţi din motive politice”); fraze mari, centrate pe „binele poporului”, urmate de acţiuni care numai asta nu urmăresc; activişti politici în locul profesioniştilor, la toate nivelurile, din ministere la directorii de grădiniţe; sabotaje reciproce, de la nivel local, al primăriilor de oraşel de provincie, până la instituţiile fundamentale, guvern, preşedinţie, parlament...

Politizarea îndepărtează, uneori chiar suprimă, competenţa, profesionalismul, eficienţa. Din acest punct de vedere, nu e mare diferenţă între partidul-unic de acum câteva decenii şi partidul-de-la-putere de acum. Ba chiar s-a adăugat ceva: sabotarea reciprocă de care vorbeam câteva rânduri mai sus şi schimbarea schimbării pe care fiecare ministru se simte dator s-o impună după ce-l înlocuieşte pe ministrul „lor”. Luaţi-l spre exemplu pe cel al Învăţământului, că este cel mai vizibil. Ca să nu mai vorbim despre „lupta dintre palate”, oricare şi oricâte ar fi acestea.

Să cădem, aşadar, de acord că partidele fac rău şi să trecem mai departe, la inutilitatea lor. Avem două lucruri de demonstrat:
(i) *că ele nu asigură democraţie şi reprezentativitate, că nu reprezintă intereselor alegătorilor,* şi
(ii) *că se poate concepe un stat fără partide.*

Primul punct este iarăşi uşor de ilustrat. Iau din nou DEX-ul şi citesc: „Democraţie = formă de guvernare în care supremaţia aparţine poporului”. Aş repeta, pentru a avea definiţia mereu în minte în timp ce privim în jur. Supremaţia poporului, nu-i aşa?!... Dintr-o lehamite din ce în ce mai vizibilă, absenteismul electoral este suficient de mare pentru a pune sub semnul întrebării reprezentativitatea unora dintre cei aleşi (şi se fac asemenea contestări, dinspre un partid către altul, atunci când apar interese). Atunci când se exprimă, votul e puternic influenţat de simpatiile – şi mai ales antipatiile – politice, este un vot sentimental. Partidele sunt identificate cu persoanele din fruntea lor, se votează deci persoane, nu ideologii sau competenţe. Pentru a-i penaliza „pe cei dinainte”, votului negativ i se poate recunoaşte rostul, dar nu se poate construi o democraţie numai pe vot negativ. Sistemele de vot sunt minate la toate nivelurile, de la legile electorale care se schimbă aşa cum doreşte „majoritatea parlamentară”, la slăbiciuni inerente, de natură matematică (vezi cercetările privind raţionalitatea metodelor de decizie de grup) – cu menţiunea că aceste două observaţii sunt subtilităţi eterate pe lângă frauda electorală propriu-zisă şi manipularea directă a alegătorilor, prin presă, publicitate, promisiuni publice sau promisiuni făcute confidenţial, presiuni, şantaje chiar, „cumpărare” de voturi (vedeţi, din nou, presa). Votul nu mai e demult în interesul votantului, ci în interesul celui votat. Reţinem, deci, că partidele, pe cât de mult dezbină populaţia, pe atât de puţin o reprezintă. Că s-au desprins de alegători, pe care îi folosesc ca simple mijloace de a accede la putere (şi de aici la privilegii).

Continuăm cu inutilitatea. În comunităţile relativ mici, de la sat până la judeţ, oamenii se cunosc mai întâi ca oameni şi abia apoi ca membri ai unui partid; primarul unui sat sau oraş nu este ales pentru că are o anumită „culoare” (care oricum nu însemnă nimic), ci pentru că a făcut ceva pentru comunitate. Sau pare a putea face mai mult decât primarul dinainte.

Să nu uităm nici în ce secol trăim. Comunicarea a schimbat multe şi schimbă în continuare mai totul, de la funcţionarea societăţii la modul de a gândi. Acolo unde oamenii nu se cunosc direct, se pot cunoaşte din presă, prin internet, televizor, smart-telefonie. Un blog bine făcut–bine întreţinut este mai influent decât un afiş cât casa sau un banner cât strada, din care-ţi zâmbeşte sigur de sine un politician al cărui nume nu-ţi spune nimic. Nu cumva şi „munca de la om la om” – deci echipa de activişti – e un automatism al altor vremuri?

Poate sunt eu prea pornit, dar chiar nu mai văd unde este (nu unde a fost, sau unde ar mai putea fi, ci acum, aici, în realitate, nu în teorie) legătura dintre partide şi democraţie. (Nu uitaţi: „Formă de guvernare în care supremaţia aparţine poporului”...)

Bun, dar ce punem în loc? Crucială întrebare. Şi, evident, grea întrebare. E nevoie de alte competenţe decât ale subsemnatului pentru a contura un răspuns funcţional şi, eventual, implementabil. E nevoie de o echipă, care să „brainstormizeze” asupra subiectului, e poate nevoie şi de experimente. Putem pleca de la „ieşiri”, de la obiective. În fond, de ce are nevoie statul pentru a funcţiona şi ce aduc, acum, partidele în această privinţă? Nu are rost să discutăm despre subsistemele stabile, ţinând de „fiziologia” statului, care ar trebui să nu aibă nicio atingere cu politica şi nici cu partidele sau cu ciclurile electorale (ci numai cu Guvernul şi Parlamentul). Lista nu e lungă, dar acoperă multe: şcoala, sănătatea, biserica, armata, justiţia (la toate nivelurile), Academia, uniunile de creaţie, cultura în general, sportul, serviciile de informaţii, ba chiar şi presa („câinele de pază al democraţiei”, nu-i aşa?). La vârf, de „interes naţional”, sunt Parlamentul, Guvernul, Preşedinţia. Între primele şi cele din urmă, depinzând mai ales de cele din urmă (dar din plin şi de şcoală şi sănătate, cel puţin), avem economia (includ industria, agricultura, comerţul, turismul, sistemul bancar). Dificultatea se reduce, de fapt, la constituirea (evit cuvântul „alegere”) Parlamentului, care, ca putere supremă în stat, poate alege preşedintele şi prim-ministrul (simultan, sau mai întâi preşedintele, acesta urmând să numească prim-ministrul). Dar, preşedintele este presupus a fi nepartizan, al „întregului popor”, deci nici măcar nu trebuie să aibă un partid în spate. De fapt, preşedintele poate chiar lipsi. Personal, l-aş înlocui cu un monarh, cu atribuţii bine precizate constituţional (cel mai adesea, regii se simt datori – şi de cele mai multe ori chiar reuşesc – să rămână frumos în istorie, ceea ce preşedinţilor nu le prea iese). Prim-ministrul îşi alege miniştrii, cu care vine în faţa parlamentului etc., etc., cam ca la ora asta.

Ei, cum alegem parlamentarii? Simplu, democratic, reprezentativ. Acum o facem „transversal” pe societate, pe partide. De ce să n-o facem „vertical”, pe profesii/categorii de cetăţeni? În locul unei singure „competiţii” naţionale – multe „competiţii” mici. Între profesionişti care se cunosc între ei. Parlamentul trebuie să reprezinte poporul. Cu cât mai direct, cu atât mai bine, mai democratic. Să alocăm atunci un număr de locuri în Parlament profesiilor, categoriilor de cetăţeni: ţărani, mineri, doctori, profesori, jurişti, economişti, finanţişti, filosofi, istorici, sociologi, oameni de afaceri, diplomaţi, reprezentanţi ai armatei, cultelor, uniunilor de creaţie, sindicatelor, Academiei – în general, profesiilor şi instituţiilor majore. Lista trebuie discutată cu atenţie, adaptată din când în când, decizând în Parlament şi/sau la Curtea Constituţională modificările. Alegerile făcându-se în interiorul „breslei” profesionale, care oricum are o organizare internă, ierarhică, sau îşi poate crea una. Cu senatori de drept sau nu, cu un criteriu teritorial fie impus „breslelor”, fie adăugând, de pildă, câte un parlamentar de fiecare judeţ. Eventual, cu durate variabile ale mandatelor, să zicem, între doi şi cinci ani, cu ieşirea din Parlament a unui senator la cerere sau la propunerea instituţiei care l-a propus. Desincronizând astfel alegerile, renunţând la păguboasele cicluri electorale.

Se va spune că vor ajunge neprofesionişti în Parlament. În comparaţie cu profesionişti ai cui, ai politicii?! Păi tocmai acesta e scopul, să avem un Parlament format din cetăţeni care reprezintă categorii de cetăţeni! Desfiinţarea politicii ca profesie (chiar dacă, se spune, e una dintre cele mai vechi din lume...). Munca tehnică a Parlamentului o fac comisiile de specialitate, nu plenul, care acum se ceartă mult şi votează puţin (scădeţi cearta şi veţi realiza că Parlamentul îşi poate face treaba într-o singură zi a săptămânii), atunci ar fi şanse să fie invers, pentru că nu ar mai fi împărţit în tabere. Ar rezulta un Parlament al *con-lucrării*, nu al *luptei.*

Nu-i aşa că pare a funcţiona, nu-i aşa că ar fi frumos (în Utopia mea)? Ţineţi cont şi de secolul în care ne aflăm, când nu ideologiile prevalează (sau aşa ar trebui să fie), nici măcar credinţele (idem), ci eficienţa (care se poate căuta ştiinţific), binele (definit de filosofie-religie-drept-morală-psihologie-sociologie-ecologie), normalul. Mai ţineţi cont, cu luciditate, dar fără panică, şi de europenizare şi globalizare, de faptul că există drepturi ale omului, există drept internaţional, că lumea este tot mai reglată şi mai unitară.

Din păcate, „teoria” mea are o mare slăbiciune: cum s-ar putea trece la SFP, *Societatea Fără Partide,* că doar partidele de acum (şi instrumentul lor, Parlamentul) nu vor vota în veci pentru propria dispariţie?... Dar, să nu uităm că până şi dinozaurii au dispărut... ba chiar *mai ales* dinozaurii...

În încheiere, repet teza cu care am început, pentru că, spuneam, vreau s-o transform în slogan: *partidele sunt anacronice, deci inutile, ba chiar fac rău, şi se poate imagina o societate fără partide şi fără politică în forma tradiţională!*

Aşadar: alegători din toate ţările, dezmeticiţi-vă!

PS. Mi se spune că în Islanda funcţionează un fel de SFP. Deci (în insule) se poate...

Istoria de lângă noi

Despre Episcopia catolică din Țara Românească

Radu Ștefan VERGATTI

Doamna Clara a încercat să ducă o politică de prozelitism catolic în Ungro-Vlahia. În vederea atingerii acestui țel, ea a susținut credincioșii catolici din Câmpulung, care mergeau la Biserica Sf. Iacob. În același oraș ea a ridicat o capelă, cunoscută sub numele de Cloaster, cu hramul Sf. Elisabeta. Cele două edificii erau de dimensiuni mici, ele putând cuprinde cel mult 100-150 de credincioși fiecare.

Dacă se judecă după dimensiunile celor două așezăminte de cult catolic, Biserica Sf. Iacob și Cloașterul, atunci se remarcă ușor că toți credincioșii catolici din Câmpulung puteau reprezenta circa 15% din totalul populației. Soțul doamnei Clara, principe coregent și apoi domn, Nicolae Alexandru, a reacționat imediat. Și-a stabilit reședința în Curtea de Argeș, unde numărul catolicilor era neînsemnat în raport cu populația românească. Nicolae Alexandru, ca principe coregent, împreună cu tatăl său, domnul Basarab I Întemeietorul, a ridicat până în 1352, în Curtea de Argeș, Biserica Domnească, având hramul Sf. Ieromonah Nicolae. A fost cea mai mare ctitorie ortodoxă din secolul al XIV-lea în sud-estul Europei. Era pregătită special, prin planul în cruce greacă înscrisă, destinat pentru ceremonii de rang aulic, prin stilul folosit în ornarea paramenților, prin situarea pantocratorului și începutul picturii interioare, să primească un ierarh de rang superior. Judecarea situației după monument este îndreptățită în lipsa altor mărturii. În luna mai a anului 1359, prin două scrisori, una a patriarhului Calist I, alta a sinodului Patriarhiei ecumenice, s-a aprobat cererea repetată a domnului Nicolae Alexandru de a transmuta scaunul Mitropoliei Ortodoxe din orașul-port Vicina în reședința domnilor Basarabi, Curtea de Argeș. Cert, a fost o întărire a Bisericii Ortodoxe din Ungro-Vlahia, în relație directă cu descendenta uneia din marile puteri ale Antichității – cu Patriarhia ecumenică și cu Imperiul Bizantin.

În același timp, domnii din familia Basarabilor au ținut să nu ajungă la relații reci cu vecinii din nord, cu Regatul Maghiar. Ca urmare, au procedat cu mult tact când s-a pus problema raporturilor cu Biserica Catolică. Dându-și seama că acțiunea de misionarism și prozelitism a catolicilor nu putea avea sorți de izbândă în Ungro-Vlahia, în ziua sărbătoririi Sfintei Ecaterina, adică la 25 noiembrie 1369, Vladislav vodă a semnat un hrisov prin care dădea dreptul unui legat al lui Dumitru, episcopul catolic din Transilvania, să vină în țara sa. Domnul urmărea unirea bisericilor, să ofere taina mărturisirii, să-i dezlege pe toți credincioșii catolici de păcat. Cei supuși Bisericii Catolice erau obligați să-i dea ascultare. În final, domnul a încheiat scriind „vă poruncesc (vouă – catolicilor, n.n.) cu străsnicie să respectați porunca mea" (*DRH B. Țara Românească*, vol. I, p. 12-13, doc. nr. 3).

Actul are valoare deosebită dacă se discută în contextul în care papalitatea a avut oarecari succese. La 18 octombrie 1359, basileul Ioan V Paleologul s-a convertit la catolicism *ad personam.* În ianuarie 1370, s-a încercat încheierea unui act de unire formală între Constantinopol și papalitate. În același an, regele Ungariei, Ludovic d'Anjou, cunoscut și sub numele de Ludovic cel Mare, a preluat și coroana Regatului Poloniei. În fine, tot atunci, în ianuarie 1370, pontiful Urban al V-lea (1364-1370) a felicitat-o pe doamna Clara și i-a mulțumit, deoarece a convins-o pe fiica ei, Ana, să treacă la confesiunea catolică, părăsindu-i pe ortodocși („schismatici") și pe eretici. Ca o încununare a acestor mărunte succese, curia papală a înființat, la 9 mai 1381, episcopia catolică din Țara Românească, cu sediul în Curtea de Argeș. Ea era sufragană episcopiei din Kalocsa. În actul constitutiv s-a scris clar „Dominus noster d. Urbanus papa VI, VII id Maii (9 mai 1381) erexit locum de Argos in Walachia Maiori in civitatem et constituit ibi ecclesiaru cathedralem cui praefecit in episcopum Fr. Nicolaum Antonii, ordinis Predicatorum et vocatur ecclesia Argensis in provincia Colocensi" (N. Iorga, *Comunicări mărunte,* în *Convorbiri literare,* XXXVIII (1904), p. 415; C. Auner, *Episcopia catolică a Argeșului,* în *Revista catolică,* III (1914), nr. 3, p. 439).

Scopul clar, nemărturisit în scris în act, a fost cel cu valențe politice. S-a urmărit crearea unei episcopii catolice lângă domn, cu intenția pe de o parte de a putea să-l influențeze în decizii, pe de alta de a-l atrage spre curia papală. În cazul în care nu s-ar fi urmărit aceste scopuri, episcopia s-ar fi creat în Câmpulung, unde era un număr mare de credincioși catolici, deci un mediu mai propice pentru ea.

Este limpede că primul episcop catolic a venit în Curtea de Argeș. El a fost Nicolae Anton, din ordinul dominican, al predicatorilor, care a fost cel dintâi și singurul care a rezidat în oraș. Însemnat este că în același document papal s-a consemnat și ridicarea unui sediu al episcopiei catolice. Cercetările efectuate până în prezent nu au scos la lumină locul unde s-a aflat acesta. Propunerea avansată de Pavel Chihaia, acceptată de acad. Dinu C. Giurescu, de a-l identifica în actuala Biserică Botușari, este departe de a fi convingătoare. Planul bisericii, structura ei interioară și exterioară, pictura demonstrează peremptoriu că, *ab initio,* a fost o biserică ortodoxă, orășenească, modestă, ridicată de niște meșteșugari. Cercetările ar trebui să se îndrepte către un alt lăcaș de cult de mici proporții. Fac această afirmație ținând seama de numărul redus al credincioșilor catolici din Curtea de Argeș.

Este oarecum cunoscută lista episcopilor catolici din veacul XIV din Curtea de Argeș după Nicolae Anton: Francisc (din ordinul carmelit al Sf. Leonard), George (din ordinul eremiților Sf. Augustin), Andrei.

În veacul următor au ocupat scaunul episcopal: Georg Iohannis din Pécs, Ioan de Antiquavilla (benedictin din eparhia Gran), Paul Petri (fost paroh al Bisericii Sf. Cosma și Damian din Kisbarat, eparhia Györ), Iacob Richter. (Pentru lista episcopilor catolici numiți în Curtea de Argeș, vezi A. Bunea, *Ierarhia românilor din Ardeal și Ungaria,* Blaj, 1904, p. 58-59 [lucrare insuficient fundamentată documentar]; I.C. Filitti, *Din arhivele Vaticanului,* București, 1914, p. 354-381, 527-529, 534; C. Auner, *Episcopia catolică a Argeșului,* loc. cit., p. 439-451; Idem, *Moldova la soborul din Florența,* în *Revista catolică,* IV, 1915, p. 276.)

Lista continuă până la data de 29 mai 1519, dată la care a fost menționat ultimul episcop catolic, Dionisie din Gilău (idem). După el, seria episcopilor a fost întreruptă până la finele secolului al XVI-lea, sau începutul celui următor. Atunci, evident, nu mai era o episcopie catolică în Țara Românească, ci numai episcopi care vizitau Ungro-Vlahia. (A se vedea, în acest sens, *Călători străini despre țările române,* vol. VII, îngrijit de M. Holban, M.M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu, București, 1980, passim; în el sunt cuprinse rapoartele și relațiile de călătorie ale episcopilor catolici care au vizitat Țara Românească și Moldova în secolul al XVII-lea; este ușor de remarcat că toți aceștia au fost dezamăgiți că în Țara Românească nu a avut niciun fel de succes misionarismul catolic.)

Din învățături...

Vezi, fiul meu și frații mei, cât este de rău celui ce se împotrivește Dumnezeului nostru și se ține că este puternic și tare, și smerenie înaintea lui Dumnezeu nu face; acela va fi smerit și aici, și în veacul ce va să vie. Iar cel ce se smerește aici, acela se va înălța și aici, și în veacul ce va să vie, precum zice și în Sfânta Scriptură: „Cel ce se smerește se va înălța, și cel ce se înaltă se va smeri." Asemenea și tu, fiul meu, și voi, frații mei, dacă vă veți înălța aici, Dumnezeu vă va smeri, și nimic nu se va ști de voi; iar iacă vă veți smeri aici înaintea lui Dumnezeu, Dumnezeu vă va înălța și va primi sufletele voastre în cămara lui cea din ceruri. Iată dar, așa vă învăț eu, ca să fiți întotdeauna cu Dumnezeu, ca și Dumnezeu să fie cu voi, și pe toți solii mari așa să-i petreceți, ca toți să vă mulțumească și să-ți înalțe slavă și nume bun.

Iar care sunt soli mici, și pe aceia să-i cinstiți, dar altfel și mai prejos, fiecare după rânduiala lui, și toți să primească dar bun de la voi, cu răspuns bun și cu sfat destoinic, ca toți să proslăvească numele tău cu slavă, pentru vrednicia ta.

Iar care sunt alte neamuri, ce nu cred în Domnul nostru Iisus Hristos și în preacurata lui maică, aceia n-au atâta înțelepciune, nici atâta pricepere, ci înțelepciunea lor este mâna cea întinsă pentru danie și daruri, ca să se umple gurile lor cu de toate. Și astfel vei fi liniștit și în pace. Și înaintea acelora nimic să nu arăți din avuțiile tale, nici scule, nici să împodobești pe dregătorii tăi în fața lor, ci să te prefaci înaintea lor că ești neputincios și să nu te fălești cu nimic. Iar când va veni la voi de la dânșii un sol mare, chiar dacă socotești să trimiți în întâmpinarea lor cu cinste, tu trimite și fă-le cinste, dar numai cu mâncare și cu băutură, iar altă mărire și avuție să nu arăți niciodată înaintea lor. Oricât vei vedea pe aceștia făgăduindu-ți frăție și prietenie, să nu le dai nicio crezare, ci mai mult să te ascunzi de dânșii. Și până ai avere în mâinile tale, dă-le, pentru că avuția este înțelepciunea lor. Și când vor veni la tine, hrănește-i cu mâncare și cu băutură îndestul și fii față de ei cu cuvinte dulci, dar nu cu vreo înțelepciune oarecare, ci cu vorbe neînsemnate pentru că și eu, după cât am cercetat, așa am aflat că este mai bine.

Istoria de lângă noi

De altfel, chiar de la începuturile ei, episcopia catolică nu a fost slujită de ierarhi dornici să vină la Curtea de Argeș. La 9 martie 1394, suveranul pontif Bonifaciu IX i-a scris episcopului George la numirea sa „încă voim ca, de îndată ce vei fi primit scrisoarea aceasta, să te prezinți chiar la biserică și să rezidezi personal în ea". (C. Auner, *Episcopia catolică a Argeșului,* în loc. cit., p. 443; I.C. Filitti, *Din arhivele Vaticanului,* ed. cit., p. 369-371.)

Același pontif a făcut aceeași recomandare și părintelui Georg Iohannis din Pécs. Evident, scrisorile papei erau ordine ca episcopii să accepte să locuiască în condiții grele, între „schismatici". În vederea aducerii episcopilor catolici în Curtea de Argeș, curia papală, cu concursul episcopiei superioare direct, a adresat o nouă scrisoare episcopului, arătându-se clementă. În epistolă îi spunea episcopului Georg Iohannis că putea locui și predica și în alte orașe și în alte eparhii decât Curtea de Arges. (idem)

Dorința episcopilor catolici de a pleca rapid din Curtea de Argeș este explicabilă prin numărul mic de credincioși. Într-o scrisoare din anul 1623, Andrei Bogoslavici a consemnat că în Curtea de Argeș existau atunci 30 case de „dreptcredincioși", adică de catolici: „iar catolicii din acea vreme neavând preot, au urmat schisma greacă, cu deosebire în acel oraș numit Argeș, unde este o foarte frumoasă biserică închinată Sf. Fecioare, toată acoperită până în ziua de azi cu plăci de aramă și de plumb și acolo era episcopia care acuma nu mai există, al cărei episcop se numea episcop de Argeș și care (biserică) este astăzi în mâinile călugărilor schismatici, și aici se mai găsesc totusi 30 de case de catolici, fără preot". (Cf. *Călători străini…*, vol. V, p. 9.) După calculele făcute în spiritul demografiei istorice, această cifră, a caselor, poate indica cca. 100-120 de credincioși catolici. Procentual, ei reprezentau atunci cel mult 5% din populația orașului Curtea de Argeș, care număra, probabil, în jur de 2.000 suflete. Deoarece comunitățile urbane medievale, în mod obișnuit, erau stabile, este foarte probabil ca și în perioada cuprinsă între finele secolului XIV (9 mai 1381) și începutul secolului XVII (1623) să fi fost același număr de catolici. Nu este niciun indiciu asupra plecării lor din oraș. Micșorarea numărului catolicilor, în timp, s-ar putea datora exclusiv absorbției lor de către credincioșii ortodocși.

Numărul redus al credincioșilor catolici a determinat și veniturile mici ale episcopiei, implicit și viața lor modestă. La 2 octombrie 1396, curia papală a scutit episcopia din Curtea de Argeș de plata dărilor către forul ierarhic superior. A fost obligată să procedeze astfel, deoarece sărăcia îl apăsa pe „pater dominus Andreas, episcopus Argensis in Valachia". La aceeași măsură se va recurge și în cazul episcopului Francisc. În anul 1411, pontiful Grigore XII a dispus să se găsească unele stipendii în eparhia din Pécs pentru a-l ajuta pe episcopul Georg din Argeș, rămas fără venituri.

Această ultimă scrisoare papală nu arată numai sărăcia episcopiei din Argeș, ci și lipsa de dorință a lui Mircea cel Mare (1386-1418) de a-i ajuta pe catolici. Era o atitudine ciudată. În acel an, domnul era însurat cu o nobilă maghiară mult lăudată de regele Sigismund de Luxemburg (Iosif Pataki, *Ceva despre relațiile Țării Românești cu Ungaria la sfârșitul veacului al XIV-lea,* în *SMIM,* vol. II, 1957, p. 425-427), dovadă că se afla în bune raporturi cu monarhul de la Buda. În același timp, domnul român domina Peninsula Balcanică. Poziția lui era întărită și de alianța cu sultanul Musa, pe care și-l făcuse ginere. Toate aceste elemente, ca și mărirea conținutului de metal prețios al monedelor bătute în bănăriile din Curtea de Argeș și din Târgoviște, arată că în țară era prosperitate. Este foarte probabil ca Mircea cel Mare, un înțelept diplomat, să nu fi dorit să întărească un potențial și periculos dușman – Biserica Catolică. Atitudinea domnilor Țării Românești i-a determinat și ea pe episcopii catolici din Curtea de Argeș să evite să rezideze acolo. În acea situație, ei au fost mai ales episcopi *in partibus,* adică itineranți.

Episcopii din Curtea de Argeș au preferat acea situație deoarece în anii obișnuiți aveau venituri mici. Ei puteau trimite curiei papale, în anii normali, 66 și două treimi florini aur anual. Suma este neînsemnată dacă se raportează la cele trimise către papalitate de alte episcopii, în special de acelea din Europa Apuseană.

Este o situație bizară, deoarece la începutul secolului al XV-lea s-a constatat o întărire a Bisericii Romano-Catolice în Țara Românească. În anul 1417, în a doua reședință domnească, în orașul Târgoviște, s-a ridicat Biserica Catolică cu hramul Sf. Maria, iar puțin mai târziu, în orașul Râmnicu-Vâlcea, a apărut o alta. Ele completau seria lăcașurilor de cult romano-catolic existente până atunci: în Turnu Severin, în Câmpulung Muscel, în Târgoviște. Mărimea numărului de biserici catolice ar putea duce la concluzia că a sporit și cifra credincioșilor în această confesiune. Cu toate acestea, credicioșii catolici din Țara Românească au rămas puțin numeroși, neînsemnați ca pondere în raport cu ortodocșii. Probabil bisericile catolice au fost ridicate exclusiv din rațiuni politice, ajungându-se la cheltuieli nejustificate prin eficiență. Scăderea numărului catolicilor s-a accentuat treptat, în special la începutul Reformei. Acea perioadă a coincis cu aceea a domniilor lui Radu cel Mare (1495-1508) și Neagoe Basarab (1512-1521), mari ctitori și sprijinitori ai Bisericii Ortodoxe. Cea mai convingătoare dovadă în acest sens o constituie imposibilitatea ca începând cu anul 1519, după efemerul episcop Dionisie din Gilău, să se continue rezidența episcopilor catolici, fie chiar și *in partibus,* în Curtea de Argeș. Este drept, atunci și rezidența domnească și mitropolia din Curtea de Argeș s-au mutat în Târgoviște. Ca urmare, succesorul episcopiei catolice nu mai era util în Curtea de Argeș, unde nu mai exista nici instituția domniei, iar după anul 1517 nici mitropolia. Dar aceasta nu explică dispariția fără urmă, printr-un miracol, acoperit de taină, a lăcașului episcopiei catolice. Poate că cercetările ulterioare vor aduce lumină în această direcție.

Ochean în timp

Citim în *Calendarul Eparhiei Argeșului* pe anul 1944, la rubrica *Știri din țară* (pag. 113, 114):

– Mareșalul Ion Antonescu, Conducătorul Statului Român, a împlinit vârsta de 61 de ani. Îi dorim sănătate și viață lungă, ca să ne dea o Românie întreagă, în hotarele adevărate românești.
– În cei doi ani de război, armata noastră a dat dovezi de cea mai mare vitejie. Soldatul a luptat și luptă alături de ofițerii săi. De aceea, în cei doi ani de război au căzut pe front 25 de generali, 41 de colonei, 45 de locotenenți colonei, 47 de maiori, 52 de căpitani, care toți sunt decorați cu „Mihai Viteazul".
– În ziua Înălțării Sf. Cruci s-a întâmplat în orașul Bacău o minune. În timp ce preoții ieșiseră cu prapori și cu cruci în parcul orașului să facă rugăciuni pentru reușita trupelor noastre, la sfârșitul vorbirii preotului, credincioșii au văzut pe cer o cruce mare dintr-un nor uriaș luminat de soare. A fost un semn dumnezeesc. Drept-credincioșii au căzut în genunchi cu umilință.
– Ministerul Școalelor a luat o hotărâre bună: părinții și tutorii care nu-și vor trimite copiii la școala primară vor fi scoși la munca de folos obștesc și vor face atâtea zile câte au lipsit copiii de la școală.
– Comunicatul cu Nr. 369 al Consiliului de Miniștri are în cuprinsul lui și următoarele rânduri: „Copiii care fumează – deci și tinerii școlari – vor fi arestați și predați familiilor lor prin poliție. În caz de recidivă, ei vor fi trimiși în școli de corecție."
– Amintim, pentru că nu toată lumea știe, de darul celor 110 vagoane cu cereale, pe care le-a trimis România populației nenorocite din Grecia. Și alte vagoane sunt pe drum pentru alinarea unor suferințe care acolo sunt cu mult mai mari decât la noi.
– La universitatea din Odesa, urmează cursurile 700 de studenți germani, 662 de ucrainieni, 584 de moldoveni, 40 de italieni și 38 de polonezi.
– Consumul de lapte în București a scăzut de la 120.000 la 25.000 de litri zilnic. În schimb, a sporit consumul băuturilor alcoolice: 27 milioane litri vin, 2.545.000 litri țuică și rachiu, 6.100.000 litri bere pe an.
– De la 1926, văduva Măria Florea trudea din greu cu creșterea celor 7 feciori. Astăzi, Ștefan Florea e fruntaș într-un regiment de artilerie, Nicolae Florea la grăniceri, Vasile Florea într-un batalion de asalt, Petre Florea la pionieri, Gheorghe Florea la vânători, Ion Florea e sergent la jandarmi și Const. Florea e caporal la un regiment de căi ferate.
– S-a stins la adânci bătrânețe, retras la moșia sa Scânteia din Vaslui, mareșalul Const. Prezan, conducătorul de oștiri biruitoare din 1916–1918.
– Șase feciori în slujba Neamului a dat familia Grigore Stoica Cornea din Filipești Târg-Prahova. Patru au căzut cu arma în mână, iar ceilalți doi sunt la datorie. Această familie a fost citată pe națiune de Dl Mareșal Antonescu.
– S-a introdus în toate școlile salutul roman (brațul drept întins înainte însoțit de formula „sănătate").
– După socotelile făcute, se poate spune că de 60 ani n-am mai avut așa bogată recoltă de grâu ca în acest an.
– S-au împlinit în septembrie acest an treizeci de ani de la moartea lui Aurel Vlaicu, vulturul Carpaților.

Podul de reviste

Maria Mocanu

Maria Mocanu s-a născut la 1 ianuarie 1955, în comuna Giurgiuleşti, judeţul Cahul, Moldova. A urmat Şcoala medie din Giurgiuleşti (1962-1972) şi Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Facultatea de filologie, Chişinău (1972-1976). A lucrat ca profesor (1976-1978), cercetător la Institutul de Cercetări Pedagogice (1981-1988), Muzeul Republican de Literatură, secţia folclor (1988-1991), Institutul de Literatură şi Folclor al AŞM (astăzi Institutul de Filologie), sectorul folcloristică (1991-2010) şi ca referent în aparatul preşedintelui Republicii Moldova (2010-2011). A participat la expediţii folclorice în Moldova, România, Serbia, Ucraina. Bogată activitate de cercetare (peste o sută de articole de specialitate), jurnalistică (radio şi TV). Cunoscută interpretă de muzică folk şi populară, numeroase spectacole (în Moldova, Ucraina, România, Ungaria, Iugoslavia, Austria, Italia, Franţa, Elveţia etc.), albume (casete, CD-uri), filme muzicale. A primit mai multe premii şi distincţii, în Moldova şi România, este membru al Uniunii Muzicienilor din Moldova şi al Uniunii Jurnaliştilor din Moldova.

Cărţi publicate: *Giurgiuleşti. Monografie etnofolclorică* (Chişinău, 1999), *Lin-pelin. Culegere de folclor* (Timişoara, 2001), *Interviuri în do major* (Chişinău, 2004), *Colinde din sudul Basarabiei* (Academia de Ştiinţe din Moldova, 2007).

Maria Mocanu: „Ceea ce contează în artă este bucuria”

Pe **Maria Mocanu,** reputată interpretă de muzică folk şi de muzică populară, o cunoaşte o lume întreagă.

Cu vocea ei superbă şi cu chitara-i fermecată ne-a cucerit în anii Mişcării de eliberare şi renaştere naţională, la diverse manifestări culturale consacrate sărbătorilor noastre naţionale – Ziua Independenţei şi „Limba noastră cea română”. De asemenea, ea a prezentat spectacole de muzică populară şi folk în România, Ungaria, Ucraina, Iugoslavia, Austria, Italia, Franţa ş.a.

De-a lungul carierei sale, Maria Mocanu a desfăşurat o activitate multiplă: pedagogică, ştiinţifică, artistică şi jurnalistică. (...)

Activitatea ei de bază însă o constituie cea de interpretă de muzică folk şi de muzică populară. A debutat cu muzică folk în 1980, la Radio Moldova. Este deţinătoarea Marelui Premiu la Festivalul Internaţional de muzică folk „Galbenă gutuie” (Chişinău, ediţia I, 1991), laureată a Concursului republican de romanţe „Crizantema de Argint” (2004). A mai luat premii şi la alte festivaluri din ţară şi de peste hotare. A înregistrat un album audio de muzică folk (*Spune-mi ceva*) şi altul de colinde populare şi de autor (*Sus, mai sus, pe lângă cer*), precum şi CD-urile *Ce să fac eu dorului?, Dorul de mine s-a prins* (muzică populară), *Vă colind Colindul Mare* (colinde), *Secunda care sunt eu* (muzică folk) ş.a.

Solicitată de *Timpul,* Maria ne-a spus că pregăteşte un album folk cu aranjamente orchestrale. „În primăvară, am debutat cu proză scurtă în revista *Lumina* din Serbia, iar în toamnă voi edita o carte cu povestiri pentru copii”, a mai adăugat ea.

În prezent, interpreta lucrează ca referent superior la cultură, învăţământ, ştiinţă, culte în aparatul preşedintelui R.M. Dar nu uită de creaţie. Finisează volumul *Proverbe şi zicători* din seria „Tezaur folcloric”.

„Am înregistrat de curând câteva piese cu aranjament orchestral realizate de Anatol Rudei, interpret de muzică folk şi un foarte bun muzician. Continuăm colaborarea. Acum, el lucrează la alte piese de-ale mele pe care urmează să le înregistrez în toamnă”, ne povesteşte Maria. Cu ocazia sărbătorilor naţionale, ne-a spus ea, a fost la nişte filmări TV, la emisiuni radio, va cânta şi în spectacole.

„După Independenţă eram sigură că nu vom mai avea nevoie în repertoriu de cântece civice, dar iată că mereu revenim la cântecul patriotic, pentru că perioada de tranziţie durează. Sunt însă sigură că mereu vom avea nevoie de cântecul patriotic, deoarece Patria e parte din noi şi noi suntem o părticică din Patria-mamă”, a mai constatat cântăreaţa.

În 2010, prin decret prezidenţial, Mariei Mocanu i-a fost conferit titlul onorific „Artistă a Poporului”.

(Dintr-un articol de Nicolae ROIBU, *Timpul,* Chişinău, 24 august 2011.)

Personalitate cu o deosebită putere de muncă, corectitudine, integritate morală, feminitate, fermitate, talent şi sensibilitate artistică, Maria Mocanu reprezintă una dintre elitele basarabene.

Desen de Cucu Ureche

Cercetător ştiinţific, interpretă de muzică folk, autoare a opt cărţi şi peste o sută de articole, realizatoare a emisiunii radiofonice „Etnos”, dna Maria Mocanu şi-a făcut un nume în cultura Republicii Moldova şi nu numai. Cunoaşte foarte bine de la mama ei, dna Dona, cât şi de la alţi săteni din satul natal Giurgiuleşti, elementele, piesele costumului popular şi semnificaţia lor. Singură a tors lână pentru pulovere, având o pasiune pentru a tricota, a croşeta, broda. Deţine piese vestimentare din pânză de casă – cămăşi naţionale, ii, catrinţe, cât şi cămaşă pentru alăptat. Are un anumit stil în a purta haina ce o reprezintă, fie cântând la chitară, fie fredonând o melodie.

Maria Mocanu a cules, descris, analizat, valorificat obiceiuri tradiţionale în monografia etnofolclorică *Giurgiuleşti:* ceremonialuri de familie, naşterea, nunta, înmormântarea, obiceiuri calendaristice, colindatul, steaua, pluguşorul, sorcova, ciuraleisa, ulilica, jugăul, spălăcania, mărţigusul, lăzărelul, suratele, călăianul, paparuda, ispasul, troiţa, drăgaica.

A analizat portul popular caracteristic câmpiei cursului inferior al Prutului: straiele bărbăteşti se deosebeau prin simplitatea croiului; oamenii purtau cămaşă, izmene, opinci, brâu, pălărie de paie; cămaşa din cânepă, bumbac sau lână de oaie ţigaie era croită de-a-ntregul, făcută dintr-o bucată de pânză, iar pe la părţi se puneau pave, mâneca fiind largă (cămaşa de lucru). Cămaşa de sărbătoare era ornamentată în flori geometrizate, predominând culorile roşu, negru, alb, albastru şi verde. Pe timp rece, bărbaţii purtau suman, cojoc, boandă, pantaloni „din ii”, iar pe cap purtau căciuli de cârlan de culoare brumărie sau neagră.

Femeile purtau cămaşă cu petiuc sau platcă din pânză de cânepă, fiind ornamentate doar betiţa de la gura cămăşii şi partea de jos a mânecii. Uneori cămaşa se încheia cu trei nasturi pe umărul stâng.

Cea mai frecventă era cămaşa cu ciupag, poalele erau din pânză de cânepă, ciupagul din pânză de bumbac având croiul „cu piepţi”, o bucată de pânză ţesută cu vrâste verticale, care se prindeau de platca din partea din faţă a ciupagului. Portul popular la Giurgiuleşti era reprezentat de cămaşa de sărbătoare, confecţionată din pânză de bumbac, cusută cu flori la umăr, la gură şi la mânecă, ornamentul fiind vegetal, în special floral geometrizat. Poalele cămăşii aveau ornament floral mărunt şi „tandică” (dantelă).

În zi de lucru, femeile din Giurgiuleşti purtau fustă de culoare închisă – neagră, verde, cafenie, albastră sau vişinie – cea mai răspândită fiind fusta creaţă, cu „giubea” (tip sarafan), ţesută din lână; la poale, atât giubeaua, cât şi fusta aveau cercuri. Peste fustă se purta un şorţ de culoare neagră sau albastru închis. (Viorica ŢURCANU)

De veghe-n lanul de orez

Religia, un subiect de actualitate

Dragoş VAIDA

Revista ***Le Point,*** no. 2078 din 12 iulie 2012, lansează pe copertă titlul *Există un Dumnezeu?*, cu supratitlul *De la ştiinţă la filosofie, noi progrese* (avancées). Sunt consultaţi neurobiologi, astrofizicieni, profesori de fizică teoretică, scriitori şi filosofi precum Jean-Luc Marion, membru în Académie Française, specialist de renume în Descartes, catolic convins, fost consilier al Monseniorului Lustiger. Sunt citaţi în context matematicianul Alain Connes (n. 1947), profesor la College de France, medalia Fields 1982, participant la seminariile de la Colegiul Bernardinilor (unde este director de cercetare pr. Antoine Guggenheim, de formaţie inginer de mine), Laurent Lafforgue (n. 1966), profesor la l'Institut des hautes études scientifiques (IHES), teoria numerelor şi geometrie algebrică, Medalia Fields 2002 (vezi comunicarea acestuia din 2009, *Le Christ est la vérité, fondement d'un enseignement catholique*). Ideea convieţuirii religie–ştiinţă pătrunde în media, fiind amintită cartea *La formule de Dieu,* best-seller european, autor portughezul José Rodrigues dos Santos, probabil în curând subiect de film Hollywood. Monseniorul Philippe Barbarin, arhiepiscopul-cardinal de Lyon, ne aminteşte că ipoteza Big Bang a fost lansată în 1927 de preotul belgian, astronom şi fizician, Georges Lemaître. Se mai poate adăuga că până în prezent niciun Papă nu s-a pronunţat cu privire la această teorie.

Cele amintite au în spate o istorie de tot interesul – exemple: Aristotel (384–322 î. Hr.), Isaac Newton (1642–1727), Blaise Pascal (1623–1662) sau Bernard Bolzano (1781–1848, cu studii de filosofie, matematică şi teologie, vezi *Traité de science de la religion* din 1834). Celebrul matematician Srinivasa Ramanujan (1887–1920), pentru care *o formulă matematică nu are semnificaţie decât dacă exprimă o gândire al lui Dumnezeu,* are chiar viziuni cu moduri de calcul (vezi Le Point citat, p. 54). La 70 de ani, Gödel, care era profund religios, a comunicat prietenilor săi o argumentare privind existenţa lui Dumnezeu, bazată pe ideile lui Anselme de Cantorbéry (1033–1109) şi Leibniz.

Legăturile semnificative religie–matematică sunt studiate într-o carte recentă de mare interes, scrisă de Jean-Michel Kantor şi Loren Graham, *Au nom de l'infini, une histoire vraie de mysticisme religieux et de création mathématique,* apărută în engleză în 2009 şi în franceză în 2010 la Belin, colecţia Pour la Science (vezi articolul profesorului de matematică Pierre de la Harpe, *Au nom de l'infini, Images des Mathématiques,* CNRS, 2011, online, URL: http://images.math.cnrs.fr/Au-nom-de-l-infini.html). Personajele principale ale cărţii sunt fondatori ai Şcolii de Matematică de la Moscova, Dmitri Egorov (1869–1931) şi Nikolai N. Luzin (1863–1950), precum şi matematicianul, filosoful, teologul şi preotul ortodox Pavel A. Florenski (1882–1937), vezi cartea sa fundamentală *Stâlpul şi Temelia Adevărului,* Polirom, 1999, sau articolul *Despre simboluri ale infinitului în matematică şi filosofie (o schiţă a ideilor lui G. Cantor), Novîiput,* nr. 9, primul studiu publicat în Rusia despre Cantor, şi articolul lui C.E. Ford, *The influence of P.A. Florensky on N.N. Luzin,* în *Historia Mathematica,* 25 (1998), 332-339. Îmi propun să revin asupra lui N.N. Luzin şi P.A. Florenski.

Într-o altă direcţie, pe linia biologiei şi neurologiei, amintesc că se citează cartea *The Mystical Mind,* cu subtitlul *Probing the biology of religious experience,* Fortress Press, 1999, autori Eugene d'Aquili şi Andrew B. Newberg, o publicaţie dintr-o serie menită să pună în evidenţă existenţa unei baze comune pentru ştiinţă şi religie. Semnalez că în carte este introdus un operator cognitiv „în esenţă similar cu operatorii utilizaţi în matematică" şi este lansat termenul „neuroteologie", cu referiri mai mult la experienţe şi mai puţin la ceea ce autorii numesc concepte foarte abstracte sau vechi scrieri. Nu se poate diminua rolul unor asemenea abordări, deşi, cred că în final dăm inevitabil, poate surprinzător, peste Sfinţii Părinţi.

Exemplele date nu pot fi suficient de relevante fără invocarea măcar a unui considerent de natură, să spunem, teoretică. Mai precis, putem găsi o explicaţie pentru actualitatea subiectului de care ne ocupăm? Nu am competenţa şi nici puterea de a dezvolta ceva care să se ridice cât de cât la nivelul cerinţelor acestei întrebări şi, de altfel, nu este nici locul aici pentru o analiză adecvată. În context, sunt aduse argumente puternice, începând cu cele de natură teologică relative la Pronie şi Biserică. Pe cât pot, mă limitez la ceva simplu, cum s-ar spune, la mintea omului, trimiţând însă de pe acum la o relatare ulterioară cu o poveste care măcar ne-ar feri de încruntare, fie ea serioasă, şi ne-ar sugera o direcţie de căutare.

Astfel, cred că pot să observ că ideile şi credinţele religioase pe care le percepem la prima vedere doar ca pe o doctrină complicată, greu de înţeles, vorbindu-ne numai de mântuire şi de viaţa de apoi, aparent paradoxal, au un mesaj tot atât de amplu, surprinzător de simplu, despre *viaţa de aici.* Dacă ne uităm mai bine, învăţătura transmisă insistă pe larg şi direct asupra necesităţii de a ne pune în valoare cât mai bine viaţa, care este *locul, timpul şi modalitatea în care şi prin care se decide totul.* Privită mai îndeaproape, această învăţătură este în primul rând una despre viaţa de toate zilele. Când am vizitat catedrala din Reims, cam de piatră şi rece, am aflat că un ilustru vizitator de demult, poate puţin înfricoşat de frumuseţea severă a catedralei, l-ar fi întrebat pe Vlădica locului: „Acesta este Raiul?" Răspunsul a fost: „Nu – dar pe aici se intră". Cam aşa cred că ar sta lucrurile şi cu viaţa noastră.

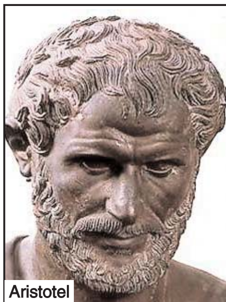
Omul modern are o neîndoielnică nemulţumire în raport cu propria viaţă. Această nemulţumire devine pe parsursul existenţei cronică, pentru că ne înşelăm neîncetat asupra cauzelor – că nu avem suficient de mulţi bani, că nu ni se acordă rangul social pe care îl merităm (nu ne-ar ajunge zilele şi cuvintele, nici dumneavoastră şi nici mie, pentru a vă dovedi că aşa este în cazul cel mai important de pe lume, în cazul meu!), că femeia pe care o privim în drum, în zilele noastre la tot pasul, este o făptură cu totul şi cu totul de altă natură decât aceea de aproape, că locuinţa în care trăim şi maşina cu care „circulăm" nu sunt de „prestigiu" – şi pun etc. şi încă un etc. în această listă trist de repetitivă.

Or, ideile şi credinţele religioase, de la primele cuvinte, ne învaţă despre proasta întrebuinţare a vieţii. Ignorându-le, rămânem în nemulţumirea şi dezolarea din care noi, oamenii moderni, nu mai putem ieşi, în care, paradoxal, uneori nici nu ne mai gândim la vreun sfârşit, oricare ar fi acela. De ce să ne gândim la *proasta întrebuinţare a timpului?* Să ne întrebăm, pe cât putem, între două teoreme/lecturi înşelător „înălţătoare"/ sentimente exclusiv „psihologice"/treburi/apeluri pe mobil, dacă nu cumva *nemulţumirea care goleşte* nu provine tocmai dintr-o trăire exclusiv într-un registru profan, mult mai mult decât din problemele materiale. Admit, dramatizez o situaţie limită care, nu e aşa?, ar trebui tratată cu un simplu „ei, şi ce". Dar, chiar dedramatizată, situaţia amintită suscită întrebarea privind *rostul* sau *înţelesul* care ar trebui să se găsească pe undeva, în cele întâmplate cu noi.

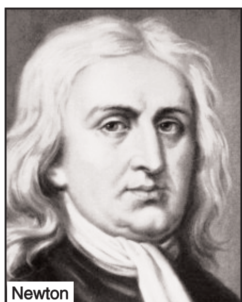
Acesta este contextul în care cred că religia oferă o alternativă şi cred că, de aceea, chiar în plină criză, mesajul religios este actual, surprinzător şi totuşi nu, pentru că tocmai acum acest mesaj este necesar, pentru că prea atotcuprinzătoare este vraiştea în care trăim, cu mic, cu mare.

Cred că religia este de actualitate pentru că, în alternativa pe care o propune, apare ideea fundamentală că nu ne putem consuma timpul şi, până la urmă, viaţa, *în absenţa unei finalităţi,* că, deci, în ceea ce facem, trebuie să *slujim* unui scop care este mai presus de întreprinderile noastre concrete. De unde am scos aceasta? Nu am scos eu aceasta, doar că unii se referă la acest scop slujit ca la o idee, alţii îl văd ca fiind o vocaţie, Tudor Vianu îl descrie ca fiind *năzuinţa de a da vieţii noastre forma unei opere de artă,* în timp ce Biserica ne propune drept ţel credinţa şi fapta pe potrivă, parte din Taina Întrupării de care am vorbit altă dată, în această revistă. Dacă nu vrem să facem aşa şi ne lăsăm cotropiţi de ideea „la ce bun", atunci dezolarea evocată mai sus (aveţi dreptate, cam melodramatic) *survine* – ca să mă folosesc de termenul utilizat de medicul meu în timpul unui consult, *survine ineluctabil,* adică în starea în care nu mai există un *încotro.*

Care ar putea fi această *finalitate* care, miraculos, ar încapsula atât de mult bine şi în primul rând *rostul* sau *înţelesul* pomenite mai sus? Ei bine, nu este vorba de un singur lucru, dar trebuie să încerc mai târziu să vin cu dezvoltarea necesară şi cu povestea anunţată.

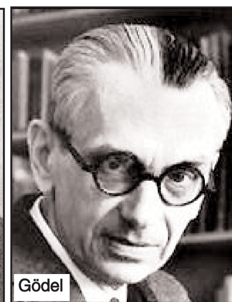

Aristotel

Pascal

Newton

Bolzano

Ramanujan

Gödel

Principiul antropic

Alexandru MIRONOV

DESPRE MISTERE

Vreau să vă spun o poveste. O poveste fabuloasă, despre marile taine ale lumii în care trăim. O lume care se întinde dincolo de țări și continente, de planeta Pământ și Sistemul Solar, chiar de Galaxia noastră, către Metagalaxie, Universul în întregime, adevărata noastră casă. Ba chiar și dincolo de ea…

...Taine am zis? Nu, nu pentru inițiați, adică aceia dintre membrii speciei *Sapiens sapiens* care pot, știu și vor să se ridice în vârful picioarelor – ca în celebra gravură medievală *Imago Mundi* – pentru a da la o parte perdeaua neagră care ne închide fereastra spre cunoaștere. Da, din păcate, pentru cei mai mulți dintre frații și surorile de specie, ocupați să trăiască într-un aici și acum care blochează ieșirile fabuloasei mașinării numită creier în afara „cercului vostru strâmt”, cum trist plângea lumea noastră Luceafărul lui Eminescu.

Revin la „inițiați”. Termen trimițând la mister, taina absolută, cu gelozie ascunsă vederii, auzului și înțelegerii celor mulți. Dar inițiații zilelor noastre nu mai sunt cei de la curțile faraonilor, din Masonerie sau din pivnițele închisorilor Inchiziției. Ei se manifestă astăzi public, scoțând la lumină uluitoare descoperiri, în cel puțin patru domenii ale cercetării fundamentale, în căutarea Graalului specific. Astronomii și astrofizicienii fugăresc Universul către uterul inițial, faimosul Big Bang – și chiar îndrăznesc să caute și dincolo de el, veți vedea. Fizicienii sunt roși de curiozitate privind consistența și comportamentul particulelor fundamentale, quarcii, și al forțelor naturii – poate apare cineva, un Einstein al vremii, care să le lege într-o ecuație decisivă – dar vor da o mână de ajutor și astrofizicienilor, prin superba aventură numită LHC, de la CERN, de lângă Geneva, unde, sub pământ, se caută primele secunde ale Big Bang-ului celest. Geneticienii – și Biologia, în general – plonjează tot mai adânc în uluitoarea moleculă de ADN (acid dezoxiribonucleic), ai căror proprietari suntem toți, toți oamenii, toate animalele și toate plantele – dacă nu cumva raportul e invers: fantastica moleculă este proprietara noastră, a Viului de pe planetă, și de și mai departe de ea. În sfârșit, neurologii, ajutați de instrumentele imaginate, proiectate și construite de inginerii veacului al XXI-lea, încearcă să dibuiască porți și punți către complexitatea aproape infinită a celei mai teribile mașinării născută de Explozia Inițială, creierul uman.

Ne aflăm acum într-un moment când această fabuloasă sete de cunoaștere începe să se reverse către lumea largă din sertarul aparent ferecat al cercetării.

Ca să mă lansez în povestea pe care v-am promis-o – abia acum încep... – mi-am pus în CD-player o „conservă” cu coruri de Brahms, mi-am deschis carnetele de notițe și mă aflu, așa cum de aproape patru decenii o fac, la o imaginară tablă neagră, în mână cu o imaginară cretă – ambele recuzite de Istorie, căci învățarea a ieșit demult din clasele lumii, învăluind de peste tot lumea. Și vă anunț că personajul principal al lecției mele gutenbergiene este fizicianul Andrei Linde, un profet care nu vrea să mai facă profeții. Într-un articol din *Discover,* Linde își explică reluctanța. Cu două decenii în urmă, spune savantul, eram deja un fizician cunoscut, lucram la celebrul Institut Lebedev al Academiei Sovietice de Științe și, într-un moment mai dificil al vieții, fiind bolnav și internat la spitalul Academiei, mă gândeam: iată, acesta este locul din care, când îmi va veni vremea, voi privi pentru ultima oară lumea – Moscova, Rusia, Uniunea Sovietică și viața, așa cum erau, păreau să nu se schimbe nicicând.

Către capătul poveștii mele, peste alte câteva pagini, vă voi dezvălui finalul acestei istorioare; pregătiți-vă însă acum să intrăm în miezul unor dezvăluiri privind coincidențele stranii din fizica lumii…

COINCIDENȚE STRANII

Ei bine, în anul 1998, două echipe de astronomi care urmăreau supernove pe cer au ajuns la concluzia că Universul se dilată uniform acccelerat, în loc ca, dimpotrivă, urmare a Exploziei Inițiale violente, Metagalaxia să-și încetinească, treptat, expansiunea. Atunci a apărut în ecuații – a fost obligată să apară – o nouă formă de energie, cărea i s-a pus numele de „energie întunecată” sau „energie neagră”, și care, s-a descoperit, într-un mod necunoscut fizicii frâna expansiunea Universului, menținând echilibrul celest. O forță sălășuind în vid și care, descoperă Leonard Susskind de la Universitatea Stanford, pare să fie capabilă să țină în echilibru dinamic galaxiile, sistemele stelare, planetele (poate și lumea atomului?). Susskind este susținut și de Nobel-istul Steven Weinberg, de la Universitatea din Texas. El îi va acorda „energiei întunecate” o uluitoare calitate, aceea de calibrator al mărimilor fizice, astfel ca lumea, Universul să aibă exact metabolismul pe care îl au acum!

Cu această „energie întunecată” intrăm în ceea ce poartă numele de *Principiul antropic,* o teză tulburătoare, enunțând că *o seamă de parametri esențiali ai Universului par a fi astfel constituiți de legile fizicii și evoluția materiei pentru ca Universul să arate așa cum arată!* Adică: populat de galaxii, în care se aprind, evoluează și mor stele, înconjurate de planete, unele telurice, chiar având apă și atmosferă, în care eventual poate să apară viața, care, priviți-ne pe noi, poate evolua până la rațiune, observatorii raționali ai Universului...

În taifunul stârnit de scandaloasa observație s-au azvârlit zeci, chiar sute de fizicieni de prestigiu. Noi și noi probe au fost adăugate la dosarul metagalactic al Principiului antropic. S-a făcut, de pildă, observația că dacă grăunțele fundamentale ale materiei, quarcii, ar fi avut alte dimensiuni, atomii pur și simplu nu ar fi putut exista. Cu gravitația un pic mai mare, stelele s-ar fi comprimat și, în loc să trăiască miliarde de ani (vezi Soarele), și-ar fi ars combustibilii în doar câteva milioane de ani, deci nu și-ar fi construit în jurul lor planete. Știm că în interiorul unei stele fuziunea nucleară unește doi atomi de hidrogen iar 0,007% din masa lor se transformă în energie, conform ecuației E = mc2, restul constituindu-se într-un atom de heliu; ei bine, dacă doar 0,006% sau, dimpotrivă, 0,008% ar fi fost procentul, ar fi rezultat fie un Univers umplut doar cu hidrogen, fie, respectiv, un Univers fără hidrogen. Deci fără stele, deci fără noi. Altceva: se pare că între Big Bang-ul de acum 13,7 miliarde de ani și Big Crunch-ul final (când va fi să fie...) există un superb echilibru, în sensul că dacă materia ar fi fost mai densă, Universul ar fi implodat, ar fi căzut în sine; iar cu mai puțină materie, Metagalaxia s-ar fi grăbit să se dilate, fără a mai da timp galaxiilor să se formeze. Încă ceva: o repartizare inițială uniformă a materiei n-ar fi permis aglomerări care au dus la nasterea galaxiilor; dar și o mai mare densitate în aceste acrețiuni ar fi avut alt efect decât Universul în care trăim, căci ar fi dus la condensarea materiei în black holes, devastatoarele găuri negre. Ultimul parametru pe care îl aduc acum în discuție, în acest șir de uluitoare coincidențe, este cel al așa-numitei *forțe tari,* cea care ține laolaltă nuclelele atomice: un pic mai puternică să fi fost, toții protonii din Universul primordial s-ar fi cuplat între ei și, în consecință, n-ar mai fi apărut elementul hidrogen, adică combustibilul stelar; și nici apa, nicăieri.

...Mă întorc în realitatea de la masa mea de lucru, îl schimb pe Brahms de pe coruri pe Simfonia a II-a în do major, reiau paginile scrise și încerc să trag concluziile pentru jumătatea de dezvăluire pe care v-am promis-o. Va să zică, în Univers, în adâncurile materiei, în lumea care ne înconjoară, funcționează legi ale fizicii, ale naturii, care răspund unor comenzi, unor parametri imuabili („clasice” fiind, de pildă, viteza luminii, 299970 km/secundă, sau Zero absolut, –273,15 grade Celsius, asa numitul 0 Kelvin). Care parametri, spun Andrei Linde și suporterii lui, au făcut ca Universul să aibă forma și consistența pe care le are. Au făcut ca Big Bang-ul să evoleze printr-un mecanism prietenos, permițând atomilor de hidrogen să se formeze, apoi stelelor să apară și să-și trăiască viețile lor, cu „bestiarul” de corpuri și fenomene cerești care le însoțesc: găuri negre, quasari, pulsari, nebuloase, nove și supernove. Din nebuloase și stele s-au născut planete – pentru că parametrii fizicii au îngăduit fericitul eveniment. Dintre atomii formați, carbonul și-a făcut simțită prezența, stârnind, prin procese care încă ne scapă, fabulosul fenomen numit viață, pe planete în care s-au format molecule de apă. Acești parametri ai fizicii atât de gingaș calibrați au permis „proiectul ADN” și Modelul darwinian de evoluție a speciilor, pe planete prietenoase pentru clorofila și protoplasma amorsate hăt, de explozia inițială. Și iată-ne pe noi, puternici, frumoși, plini de vitalitate, inteligenți, observatori capabili să descifrăm tot drumul acesta extraordinar de la atomul inițial la neuron. Viața, spun adepții Pricipiului Antropic, nu este o componentă întâmplătoare a evoluției Universului; nu noi, făpturile raționale ne-am nimerit la aventura cosmică a Universului, ci, cumva, în mod miraculos, Universul pare să se fi pregătit și să se fi adaptat la momentul monumental al apariției lui *Sapiens sapiens* pe scena festivă a Universului.

...A Universului? Nu doar. A multiversurilor, acele universuri paralele în care se lansau până acum doar scriitorii de Science Fiction. Teoria multiversurilor, sau multiuniversurilor, nici nu știu cum să le spun, îl are ca principal exeget pe fizicianul Andrei Linde. Vă voi vorbi mai târziu despre această fantastică teorie – și despre misterioasele „numere-limită” 10 la puterea 122 și 10 la puterea 40. Acum voi încheia explicându-vă doar de ce Linde nu mai vrea să facă profeții. „Fiindcă, spune el, la momentul în care îmi imaginam că întreaga mea viață se va desfășura în sălile Institutului Lebedev al Academiei de Științe a URSS, în Moscova și în Rusia sovietică, nu aveam cum să știu că întreaga lume a *Homo faber* se va convulsiona, că bariere se vor spulbera și că eu voi fi profesor american, liber să schimb idei cu foștii mei colegi din Rusia și cu mințile luminate de pe o planetă întreagă. Nu mai fac profeții”, declară Andrei Linde.

...Dar se înșală din nou, veți vedea, căci ce altceva poate fi consacrarea Teoriei stringurilor printr-o teorie a unor – fanteziste – universuri paralele?

MULTIUNIVERSURILE

Am auzit pentru prima dată strigată în gura mare această teorie a multiuniversurilor la o întâlnire UNESCO de la Paris, sub genericul „Ştiinţă şi spiritualitate”. Se aflau faţă în faţă mari fizicieni ai lumii şi înţelepţi reprezentanţi ai clerului, creştini, budişti, mahomedani, iar faimosul Hubert Reeves a aruncat ideea multiuniversurilor ca pe o anatemă la adresa fizicii contemporane.

Căci Universul nostru, spunea el, preluând ideile rusului Andrei Linde, nu este decât unul dintre multele care se pot naşte, se nasc, în fiecare clipă, perpetuu, în spaţiul fără spaţiu pe care ni-l putem imagina. Există, probabil, universuri goale, complet goale, funcţionând după legi ale fizicii locale, fiecare univers având-şi legile lui. Unele în care, de pildă, parametrul, mărimea fizică numită timp poate lipsi cu desăvârşire. După cum, iată, există acest Univers din care facem şi noi parte, calibrat de parametri care au dus la apariţia Observatorilor, un univers special, în care timpul („...doar o încăpăţânată iluzie” – Albert Einstein) există doar pentru că... există genomul, dubla spirală a ADN, cea aflată în fiecare celulă a fiecărui Observator, dar şi, probabil, în toate celulele tuturor construcţiilor de clorofilă şi protoplasmă din Metagalaxia în care locuim.

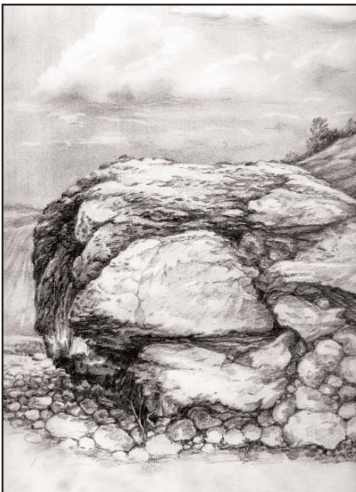
Bineînţeles, teoria are opozanţii ei. Dar şi apărători, în frunte cu acest genial Andrei Linde. Care dezvoltă teoria Principiului antropic, aducând, public, noi argumente. Încercaţi şi dublaţi – teoretic – masa electronului şi veţi vedea că viaţa, aşa cum o ştim noi, dispare pur şi simplu. Dacă în loc de cele trei dimensiuni spaţiale plus timpul am avea 4+1 dimensiuni, sistemele planetare ar fi instabile, ne spun ecuaţiile fizicii matematice, deci noi n-am mai putea exista, după cum n-am fi fost vii (şi raţionali) nici într-o lume planară, de 2+1 dimensiuni. Linde este cel care a preluat şi dezvoltat o idee a lui Brandon Carter, lansată în anul 1973 – şi socotită atunci, fireşte, fantezistă – idee cu care filosofia făcea... un pas înapoi, căci de la Ptolemeu (Pământul în centrul Universului) s-a avansat la Copernic, apoi s-au descoperit galaxiile, apoi Metagalaxia, iar acum iată că ne întoarcem la ideea că în centrul universului Observatorului raţional stă... însuşi Observatorul! O formulare a Principiului antropic ajunge chiar să lanseze fără înconjur ideea că legile fizicii sunt canalizate către apariţia vieţii! Iar celebrul Freeman Dysdon (autorul ideii că într-un viitor îndepărtat urmaşii noştri vor închide Sistemul Solar într-un fel de carapace, pentru a folosi toată energia Soarelui pentru nevoile lor) pune cireaşa pe tort: „Universul ştia, cumva, că noi urma să venim...”

Science Fiction? Fantasy? Oameni buni, eu am în faţă reviste ca *Nature, Science, Discover, Science et vie* şi *Science et avenir* – în care seniorii gândirii din civilizaţia noastră încearcă să revoluţioneze gândirea, deschizând uluitoare ferestre percepţiei şi capacităţii noastre de înţelegere.

Formatorul de opinie (cosmogonică) Andrei Linde are câteva argumente solide relativ la teoria multiuniversurilor, cea care permite existenţa Universului nostru, cel dominat de genom şi molipsit de timp. Un argument este cel al uimitoarei uniformităţi a Metagalaxiei: 2,7 grade Celsius peste Zero absolut. Cu ajutorul lui Alan Guth de la MIT, Linde a propus – şi modelarea matematică pe computer i-a dat dreptate – aşa numita *inflaţie,* un fel de spasm de creştere a Universului în primele momente de după Big Bang, de la care toate segmentele Metagalaxiei ar fi moştenit – şi păstrat – aceeaşi temperatură. Ceea ce, probabil, spun Guth şi Linde, susţinuţi de Alex Vilenkin de la Tafts University, se întâmplă în toate universurile, şi s-ar putea numi *eterna inflaţie haotică.* Dar, întăresc ei ideea, acest fenomen este guvernat de legi ale fizicii specifice fiecărui univers, ceea ce face ca universurile să nu se „vadă” unul pe altul, pentru că noi, Observatorii de aici, suntem mult prea diferiţi de eventualii Observatori care ar fi apărut într-un univers paralel, să zicem, tot în urma unei evoluţii dirijate a materiei.

Următorul argument: Teoria stringurilor, cea care – se spera – va uni cele 4 forţe ale naturii (electromagnetică, tare, slabă, gravitaţia) într-o teorie unificată – dar n-a făcut-o, cel puţin nu până acum. String-urile fiind, în accepţia susţinătorilor teoriei, mici corzi vibrante de energie care, în funcţie de condiţii, se pot integra în componente ale celor 4 forţe fundamentale sau în particulele materiale din care este compusă lumea noastră. Implicând 11 dimensiuni pentru Universul – genomic? – în care trăim, Teoria stringurilor corespunde matematic ipotezelor pe care le impun cele 11 dimensiuni şi care ar avea – după o recentă lucrare a lui Joe Polchinschi de la Universitatea Santa Barbara şi Raphael Bousso de la University of California – circa 10 la puterea 1000 soluţii! Ceea ce implică, fireşte, 10 la puterea 1000 posibile universuri paralele şi o concluzie neaşteptată: că teoria nu poate fi nici confirmată, nici infirmată. În consecinţă, Andrei Linde şi Leonard Susskind, luând în consideraţie Principiul antropic, Teoria multiuniversurilor şi pe cea a stringurilor, conchid că Universul nostru este doar unul dintr-un mănunchi uriaş de universuri, care, din întâmplare (?), s-a nimerit să poarte în el fizica propice vieţii. Şi am pus acel semn de întrebare pentru că, inevitabil, Dumnezeu se va amesteca, veţi vedea, în povestea noastră. Uluitorul Andrei Linde a adăugat, în timp, şi alte probe la fabuloasa teorie. Probe, fireşte, doar teoretice, pentru că inginerii Pământului încă nu au inventat aparate care să poată observa şi măsura dincolo de graniţele Universului. Unul dintre conceptele elaborate de americanul rus este acela că, la formarea unui nou univers, doar 3 dintre cele 11 dimensiuni ale spaţiului prevăzute de Teoria stringurilor vor suferi inflaţia care va naşte acel univers, celelalte dimensiuni stringiste rămânând invizibile (pentru cine? pentru vreun Observator, fireşte), dar capabile să influenţeze fizica noii lumi. Dar, ca şi alte idei, deşi cu matematică impecabilă, nici aceasta nu are potenţialul să demonstreze că alte universuri există, dincolo de acesta pe care, se pare, îl stăpânim noi, produse ale „Proiectului ADN”. Şi poate că nici nu le vom putea observa vreodată, spune astronomul britanic Martin Rees, susţinător al teoriilor lui Linde. Gândiţi-vă, însă, adaugă el, că doar acum o jumătate de veac ideea că ar fi existat un Big Bang, un moment iniţial al Cosmosului, ni se părea o speculaţie fantezistă, iar acum ne lipseşte din cunoaştere doar prima miliardime de secundă, restul, până la 13,7 miliarde de ani, aproape că îl ştim cu totul. Experimentul LHC de la Geneva, început în primăvara lui 2009, va confirma, probabil, Teoria stringurilor, ba poate că va scoate la iveală şi cine ştie ce misterioase extradimensiuni. S-ar putea ca şi satelitul-telescop Planck să dibuiască un anume pattern în felul în care circulă radiaţii rămase de la Big Bang, subliniind o anume geometrie a spaţiului din Universul nostru şi dezvăluind indicii că şi alte universuri ar fi putut porni din atomul generator iniţial.

Oricum, spune Linde, nicio altfel de teorie nu se potriveşte cu datele pe care le-am strâns în ultimii ani din aventura cosmică (vezi telescopul Hubble) şi din puterea telescoapelor terestre. Căci nu ne putem altfel explica energia întunecată, cu niciun chip nu se integrează undeva. Nu avem o explicaţie pentru masa – infimă – a electronului, în afara Teoriei multiuniversurilor, nici alte explicaţii pentru nenumărate proprietăţi stranii ale particulelor. „Deşi improbabilă, teoria mea rămâne în picioare, pentru că, matematic, ea pur şi simplu nu poate fi contrazisă!”

Călugărul John Polkinghorne, ani mulţi specialist în Fizica Particulelor la Universitatea Cambridge, consideră totuşi teoria prea simplistă – cuvintele lui exacte fiind: „Într-un portofoliu de lumi diferite poţi îngloba orice şi explica totul”... Aşa că de ce nu am căuta şi explicaţia unui maestru calibrator de universuri, mă întreb, acel mare proiectant pe care îl oferă religiile, mai ales că acceptarea nu se face cu prea mare efort intelectual. Idee pe care Steven Weinberg a şi acceptat-o („Multiuniversurile nu exclud existenţa unui Creator mânat de cele mai bune intenţii!”), dar care poate fi uşor contrazisă: unui singur univers îi putem asocia un calibrator divin; dar trebuie să privim adevărul în faţă, spune Linde: ori Dumnezeu – şi toate sunt rezolvate – ori multiuniversurile – şi atunci avem enorm de cercetat şi demonstrat…

Andrei Linde a venit de curând cu o notă nouă în elaborarea silogismelor sale şi a adăugat un nou partener Teoriei multiuniversurilor: conştiinţa! Pe care, uluitor, o consideră drept una dintre componentele fundamentale ale Universului, alături de spaţiu şi timp, în sensul că Universul fizic, legile lui şi conştiinţa Observatorului alcătuiesc un tot, orice descriere a realităţii implicându-le pe toate trei, simultan. „Oricum, conchide el, memorabil, într-un interviu acordat prestigioasei reviste *Discover,* fără a avea pe cineva ca să-l observe, Universul este mort”...

DESPRE NUMERE BIZARE

În lunga mea carieră de jurnalist de ştiinţă m-am întâlnit adesea cu pasionaţi de numerologie, persoane convinse că matematici foarte secrete stăpânesc fenomene importante, că şi lumea intraatomică şi Universul în largul lui se află sub dictatura numerelor.

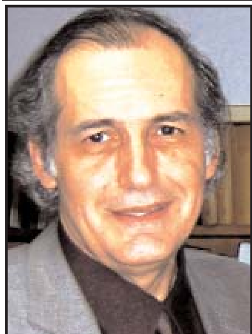
Nu i-am crezut, dar nici nu i-am contrazis – şi prudenţa mea s-a dovedit, în ultima vreme, salvatoare pentru reputaţia mea. Căci, recent, am fost zguduit de unele observaţii scoase la lumină de... fizicieni şi astronomi. Este vorba despre două numere colosale, 10 la puterea 122 şi 10 la puterea 40 – şi ele au legătură cu Principiul antropic. Voi lansa în continuare câteva idei care plutesc în lumea ştiinţei, idei la fel de (aparent) abracadabrante ca şi cele vânturate de Linde, Susskind, Dyson şi restul echipei rătăcind pe Teoria multiuniversurilor. Dar voi scoate în faţă şi parametri ai fizicii acceptaţi ca fundamentali, dar adăpostiţi de ochii şi mintea publicului de... timiditatea oamenilor de ştiinţă.

Ştim că Saul Perlmutter şi Adam Riess au descoperit, deja de peste zece ani, că Universul se dilată viguros, cu o mişcare uniform accelerată, mult mai amplă decât ne-o indica fizica einsteiniană. Bazat pe această evidenţă, profesorul Scott Funkhauser, de la Military College din Carolina de Sud şi specialist în mecanica cuantică, încearcă să potrivească chei (sau, mă rog, şperacluri...) în lacătele care ferecă misterele Cosmosului. Deşi ştie că există, acceptate de lumea ştiinţei, o „cea mai mică fracţiune de timp” (5,4x10 la puterea –44 secunde) şi nişte „cele mai mari numere fizice” (10 la puterea 22 – numărul stelelor – şi 10 la puterea 79 – numărul protonilor din Univers), Funkhauser scoate în faţă două mărimi care – demonstrează el – ies la lumină din ecuaţiile fizicii matematice, 10 la puterea 122, respectiv 10 la puterea 40.

→

Poezie fără frontiere

Haide să ne Haydn!

Emil LUNGEANU

Mare scofală n-ar fi fost, desigur, să identifici în Înțeleptul *Gâlcevii cu lumea* pe acel moldav „Lorenzo de Medici al nostru" pus în ramă călinesciană, chiar și dacă dialogul ar fi fost dat tiparniței anonim. Dar oare paralela singură ar fi fost destul pentru a-l ghici în interlocutorul din *Gâlceava mea cu Haydn* (Ed. Brumar, 2010) pe poetul Mihail Soare? Constatarea că titlul a fost prelungit cu disjuncția *„sau despre romanța pentru clopot la patru mâini",* maimuțărind parcă modelul cantemirian cu *„sau județul sufletului cu trupul",* nu face răspunsul cu nimic mai accesibil.

Cert e că *Gâlceava înțeleptului cu lumea,* orice ar fi însemnat pentru contemporani în urmă cu trei veacuri și oricât omagiu i s-ar cuveni luminatului autor – despre care 99% din posteritate se laudă încă și azi că-l știe („sigur, ăla cu struțocămila și cu broscoporcul"), e doar o improvizație comparativ cu performanțele estetice atinse de replica ei „muzicală" de acum. Dar nu cumva tocmai această elevație amenință demersul lui Mihail Soare – și dânsul tot un erudit într-o lume a capetelor seci – cu un ecou chiar și mai slab decât al ilustrului său predecesor? Gâlcevitorul însuși pare să-și fi făcut această „socoteală loghicească" (snobii zic azi „analiză S.W.O.T.", acronim anglicist după „puncte tari, slăbiciuni, ocazii, pericole"), judecând după caricatura de *morosophos* și de trubadur al surzilor pe care și-o compune singur în arlechinada plină de amar sarcasm *Sunt idiotul ce încântă,* jucându-se cu sugestiva flexiune „cântă – cuvântă – descântă – încântă": „Sunt idiotul care cântă/ Cu luna-n piept la nunți de stele,/ Amarnic, cu lăuta frântă,/ În armonii de cucuvele/ O operă de trei lulele./ Sunt idiotul care cântă...// Sunt idiotul ce cuvântă/ La-ngropăciuni, discursuri grele/ Rostind cuvinte ce-nspăimântă/ Dricarii molfăind bezele/ Și caii lor păscând lalele./ Sunt idiotul ce cuvântă...//...// Sunt idiotul ce-și împlântă/ un înger până la plăsele..." Se vede treaba însă că estimarea lucidă a lipsei de șanse care-i paște Pegasul înhămat la „tramvaiul cu cai verzi" nu l-a descurajat defel pe autor să-și asume încălecarea, barem pentru această poză ecvestră de ocazie ce ar putea trece drept tandem templier dacă n-ar fi antonomazică: „Am călărit cu Don Quijote veacul/ amar și deghizat în Rosinantă,/ ne-a însoțit mefistofelic dracul/ cu cârca agățată-n parapantă". De altfel, postura lui nu e deloc una solitară. E o întreagă cavalcadă în aceste pagini, la care îi găsești luând parte – solidari cu demersul intelectualist al autorului sau doar simpli invitați – pe „amicul Jorje Borges", pe „vecinul meu Chardin", pe „zbanghiul de Hölderlin", pe Papini, pe Rimbaud, pe Ovidiu convocat de un „al naibii dor", pe Bach, pe Grieg care „îmi va cânta ca lăutarul", pe Händel în a cărui „scoică părăsită" (metonimie de primă mână acest ghioc al *Muzicii apelor!)* își caută ermitaj, pe Hermann Hesse ciocnind halbe cu poetul „la o berărie din apropierea pieței de pește", pe „un înger zurbagiu ca Zurbaran" (la drept vorbind, pe don Francisco l-a taxat aici doar tautofonia), pe Heidegger, pe Haydn pizmuit „pentru nepăsarea sa maiestuoasă" și mârâit „de când ne știam", asijderea „tare supărat pe Jean Baptiste" (Lully), ba până chiar și „Benof Labre, cutrul, un fericit francez" (Sf. Benoît-Joseph Labre, cel ce cutreierase Occidentul în chip de pelerin cerșetor, precum bonzii). Și e de mirare că *monsieur* François-Marie Arouet nu a fost programat și el cu vreun *rendez-vous* în agenda acestui iconoclast voltairian pursânge. Nonșalanța familiarității cu ilustrele umbre de mai sus vorbește de la sine: panteonul lor este însăși patria poetului, într-un chip analog cu apartenența animistă „tot ce mișcă-n țara asta, râul, ramul". E marea republică *d'esprit* din scrisoarea de odinioară a lui Swift către Sir Charles Wogan: „Noi nu avem dușmani, afară de escroci și proști." Dovadă stă și contemporaneitatea cu toți laolaltă, anistorismul după chipul și asemănarea primului ei „cetățean": „Când mi-am citit în ziar ferparul/ Eram cu Dumnezeu la șpriț/ Și nu știam de ce sughiț/ Dând peste cap setos paharul/ Într-o tavernă-n Biarritz". Prin contrast, în afara granițelor acestei patrii sălășluiește barbaria „unui secol fără cuget", „veșnic întârziat" (și el, prin simetrie, tot un *nunc et semper* vasăzică), „lătratul răgușit al prostiei", „râsul de curcă", „vorbăria dintr-un pește plecat din mare, pe uscat" a celui căruia „îi merge mintea ca lui Văcăroiu/ când doarme pe sub mese de arțar" (anacronism ce trădează vechimea manuscrisului), într-un cuvânt, ZGOMOTUL nostru cel de toate zilele care ne îndoapă urechea ca pe un coș de gunoi. Nu degeaba volumul anunță încă de pe copertă un *melos* problematic și este acompaniat de nume sonore din istoria MUZICII, de o întreagă orchestră (lăută, caval, nai, vioară, țambal, clavir, oboi, violină, fagot, clavecin, orgă, acordeon, tobe și contrabas), de fel și fel de compoziții și interpreți: o „romanță pentru clopot la patru mâini", o altă romantă „aiurită și gângavă", „un foxtrot de prin anii patruzeci", o brechtiană „operă de trei lulele" concertată în „armonii de cucuvele", arii zgâriate de patefoane „din operete ale nimănui", un cântec de greier, un fluierat „din Bach prin catedrale", un „cântăreț bisat pe la prohoduri", jazzul lui Armstrong, niște „litanii grave", doiniri „de dor și-alean cu pitpalacii", psalmi bizantini bociți „în ritm de salsa", un indezirabil „cânt de îngeri", un madrigal cântat „din semne", un cașalot „cântăreț de operetă", o rapsodie „cu farafastâc" cântată de un tucan, un ritm de reggae etc. etc. Iar când totuși se mai întâmplă ca acestea să lipsească, e rândul versificației să asigure programul muzical, Mihail Soare dovedindu-se un excelent prozodist. Iată deci un întreg arsenal aruncat în luptă asupra zgomotoasei *proze* a mizeriei cotidiene în care cu greu mai poți distinge „privighetori ascunse în zăngănit de săbii", în care musca visează „să facă miere ca albina", iar dulăul „s-a țicnit și se crede poet", în schimb „Poetul tace ne-ntrebat/ Așa cum proasta-n târg bârfește/ De vorbăria dintr-un pește/ Plecat din mare, pe uscat." Deși riposta personală a autorului nu are pretenția de a fi urmat înalta școală mizantropică flaubertiană, ci se vrea limitată doar la un dispreț manfișist („îmi sprijin rostul în sictir"), totuși cernelurile ei produc oarece arsuri de sodă caustică, așa cum se întâmplă bunăoară cu ceremonioasa zeflemea din *Recomandare:* „Urechile sufletului de poet/ sunt sensibile la zgomote stridente,/ vă recomandăm, așadar, ca în preajma lor/ să umblați cu tancurile/ încălțate în papuci de pâslă,/ să zăngăniți în surdină pumnalele/ și să înăbușiți în fașă/ lătratul răgușit al prostiei./ Dacă nu veți reuși nimic/ din toate acestea,/ mergeți grabnic la medic,/ dragii iadului,/ și căutați-vă, negreșit,/ de inutilitate!..." Însăși desemnarea referențială a lui Haydn – pizmuit cică pentru „nepăsarea lui maiestuoasă" – îl mărturisește pe „melomanul" nostru ca pe un susceptibil. Într-adevăr, ce alt standard de echilibru clasic, de politețe armonioasă, de exprimare muzicală fără de patetisme și smuceli, dacă nu galantomul *Kappelmeister* al palatului Eszterháza? E pe drept cuvânt etalonul ideal în măsurarea cumpătării și, ca atare, punerea lui pe coperta volumului de față e plină de sens. O „gâlceavă" cu Haydn e reductibilă la disputa dintre două atitudini diferite față de actualul dezmăț afon cu „ridicoli mizerabili... lătrând la lună", oligofreni care „rag și zbiară", cu „râs de curcă" și „zăngănit de săbii": de-o parte, polemica înfierbântată, de cealaltă – fuziunea la rece. Față cu această dilemă, Mihail Soare, spirit dotat din plin pentru un contraatac pe măsură (*à bon chat bon rat,* cum cântă cocoșul galic), pare să fie ținut în șah mai curând de paradoxul că o eventuală zaveră ar fi, ea însăși, nu mai puțin zgomotoasă. În *Dor de Ovidiu* el tânjește „să mă retrag tiptil/ într-o scoică părăsită de Händel" unde să-și deschidă „un micuț atelier... de ascuțit țipete de pescăruși" (e brici aliterația semioclusivei dentale!), iar opțiunea *Să n-aud râs de curcă...* și-o încheie printr-un izolaționism de domeniul cazului schumannian: „dar mai presus de toate, vreau să aud tăcerea..."

Pe ce se bazează?, vorba lui Moromete.

Păi, pe mai multe calcule și rapoarte care ies singure în față.

10 la puterea 122, de pildă, așa-numita „energie a lui Planck" (cea care contracarează energia vidului, conform ultimelor teorii) n-ar fi nimic altceva decât raportul dintre masa Universului observabil (9,3x10 la puterea 33 kg – cum or fi măsurat-o, Doamne?) și masa (ascultați și minunați-vă de inventivitatea fizicienilor!) celui mai mic volum de materie imaginabil (1,5x10 la puterea –68 kg, așa numita „masă a lui Wesson", din mecanica cuantică). Dar reprezintă și numărul de poziții pe care le poate ocupa o particulă în volumul cosmic…

10 la puterea 40, pe de altă parte, poate fi raportul dintre raza Universului observabil și raza electronului (de fapt nu se obține exact 10 la puterea 40, ci 4,9x10 la puterea 40, ceea ce e tot pe-acolo...). Dar poate fi și – aproape – raportul dintre intensitatea forței gravitaționale și cea a forței electromagnetice (2,3x10 la puterea 39)...

Dar ambele numere stranii ies la iveală și când calculăm rapoarte dintre diferite mărimi fizice ca, de exemplu, vârsta Universului, sarcina electronului, masa protonului, dar și toate celelalte constante universale. Vrem, nu vrem, 10 la puterea 40 și 10 la puterea 122 țâșnesc când comparăm și raportăm între ele viteza luminii și constanta Planck din mecanica cuantică, sau când punem față în față constanta gravitațională și cea cosmologică... Există o coincidență cosmologică uluitoare, afirmă Funkhauser, ambele numere gigantice arătându-se a fi un fel de... câștigătoare la loteria cosmică ce a dat naștere Universului nostru!

Explicații? Greu de dat, totuși...

Se pare că 7 dintre cele 10 stringuri posibile (unii spun că ar fi 11) se replică asupra lor însele în... 10 la puterea 500 variante (afirmă Funckhauser în deloc fantezista publicație *Science et vie* – dar vă rog să observați că Andrei Linde spusese: 10 la puterea 1000 soluții – fiecare cu teoria lui!). Ceea ce se poate traduce prin: 10 la puterea 500 universuri posibile, în varianta Funckhauser-iană, întărind ideea existenței multiuniversurilor. Între acestea, Universul nostru, stăpânit de aceste implacabile 10 la puterea 40 și 10 la puterea 122, care astfel creează și consolidează un așa-zis „univers orientat". Orientat spre tridimensional, spre viață și spre rațiune. Adică spre apariția Observatorului-povestitor, care își încheie aici povestea Principiului antropic…

Poezie fără frontiere

Și oare de atâta clasicism nu i se urâse până chiar și lui Haydn după 45 ani, când o dăduse pe *empfindsamkeit* și pe compus în fa minor, fa diez minor, si major, mi minor (tonalități ale romanticilor) și pe sentimentalism? Numai că pe „gâlcevitorul” său, o ruptură cu ispitele ripostei l-ar costa al naibii de scump. Dacă bombele s-ar fabrica doar pentru șantaj, industria de război ar da faliment cât ai zice „bum”. Ce rost mai au durerile facerii de cărți dacă nu ai nicio replică de dat, niciun mare adevăr de spus? (A nu le confunda însă cu durerile de burtă, cum s-a întâmplat în 18 octombrie 2006 la cenaclul *Euridice* unde, conform Gabrielei Zăvălaș, se citise proza laxativă *Fecalosofia*.)

Iată de ce aparența de nonșalanță, chiar frivolitate, lăsată de multe compoziții din acest volum nu trebuie să înșele. E doar „dezgustul scris în slove de jargon,/ maimuțărit, dar trist, ca un bufon” al unor satire în toată legea: „M-am dus la editura de ciclopi/ Să-mi public manualul de sarcasm,/ Mânat de tremurul închis în spasm,/ Un personaj ușor grotesc de basm/ Cu trefla rătăcită printre popi//.../// Caligrafii de rictusuri în tuș,/ Batjocuri cârtitoare, ironii/ Am adunat în carte, mărturii/ Din zilele în care-n prăvălii/ Găseai pe raft aripi de zbor-târâș...” Cu sau fără batistă la gură, inspirația poetică rămâne însă o irepresibilă reacție alergică la mediul viral înconjurător, benignă „ca un fel de stare de gripă, de guturai” pentru care „nu mă doftoriceam deloc,/ ci așteptam să treacă de la sine”, nicidecum vreo inițiativă personală voluntară. În acești termeni diagnosticat, Mihail Soare nu se numără printre artiștii care se simt, în propria piele, în largul lor, rânjetul șmecher din poza lui de *picaro* nefiind altceva, în realitate, decât un rictus dezvelindu-i ferăstrăul colților: „Sunt netemeinic în ceea ce scriu,/ sunt orbul fără soartă, mortul viu,/ zeroul nud și fără conștiință,/ sunt virgula de după pocăință,/ sunt talerul mai ușurel ca pana,/ sunt recea pușcărie din Doftana,/ analfabetul gângav fără creier,/ vioara ruptă cu arcușu-n greier/ și sunt nedemnul fără preț la snop/ vomat de marea strânsă-ntr-un prosop,/ sunt profitor de aburi și de vise/ scuipate de omizi prin paraclise,/ sunt potlogar, tembel și derbedeu,/ sunt ce vreți voi, dar sunt și Dumnezeu...” Nu întâmplător, nevoia de autoportret se face ades simțită în paginile volumului în discuție aici. Adversar declarat al ipocriziei (*Nu-mi plimb fățărnicia în lesă*), autorul ține să-și precizeze cu claritate (iarăși Haydn luat ca model!) adevărata identitate, livrându-și confesiunile ca pe niște instrucțiuni de utilizare a unui aparat nou: „Sunt Robinsonul meu și-al nimănui/ cu insula din suflet pustiită,/ cu Dumnezeul agățat de-un cui,/ cu inima-n frigarea ruginită,// sunt mortul împlinit adus la mal/ de marea tumultuoasă ca un drac/ venită din amonte c-un canal/ fetid și tulbure, gătit în frac,// sunt exilatul călărind languste/ lăsându-mi urma pe nisipul ud,/ ele, desigur, îmbrăcate-n fuste,/ iar eu, desigur, îmbrăcat în nud,// sunt sfântul care geme de stigmate/ și-a smirnă-mi pute carnea de pe oase,/ sunt Magellan cu hărțile pătate/ de scârna revărsată de pe vase...”

Pe lângă discursul propriu-zis, aerul truculent și năzdrăvan de joker se datorează în bună măsură și iluziei produse de spectaculozitatea acrobațiilor lingvistice la care „gâlcevitorul” se dedă cu o dezinvoltură vrednică de un Burchiello, jonglând cu impresionante trucuri lexicale, licențe poetice și asociații culturale. Spusa e „crucificată ca Iisusa”, pulpa căprioarei este „alicită”, iadul developat în negativ devine „dimpotriva raiului” (litotă), costumele de paiață sunt „leprozerite și nebune”, gorilele toastează „vărsându-și pe revere șampenoazul”, psaltirea este dată „putrejunii”, întristarea e și ea „potcovărită printre iepe”, undeva se fac „îngenuncheri de-a-ndoase” (apocopă), un prost „cade matrafoxat ca boul”, criticul de teatru absurd admiră fără rezerve „o armonie insalubră” (oximoron), altundeva se-aud niște „deliruri menestrele”, neperechea e „țăndărită-n moarte”, poetul bombăne „villonele” etc. Calamburul e și el la loc de cinste: în infern „iarba este verde de Paris”, destinul este „tras pe sfoară”, convivul lui Hesse îl sfătuiește să-și retragă la depou „tramvaiul cu cai verzi”, altundeva ar vrea să rupă în două „pisica de mare” (singurele capabile de performanța asta rămân orcile, prin cooperare, una apucând pisica-de-mare direct de coada cu spin veninos pentru a o imobiliza, iar alta smulgându-i capul, altminteri nu te poți apropia de acest pește fără să pățești ca bietul Steve Irwin), iar la cazinou „Jocul de poker l-am găsit anost,/ Un cimpanzeu mi-a tras o cacealma/ C-o damă posedată de dambla,/ Iar eu mizasem pe un popă prost”, cu paronomaza „damă-dambla” și amfibolia echivalenței cu pierderea la jocul de „popa-prostul” (când rămâi la fel cu un popă în mână). Hipotipoza e practicată și ea cu o vervă debordantă. În economia celor 20 de versuri ale sale, poemul *Negustoreau solstiții zarafii,* spre exemplu, aglomerează 30 de epitete și 58 de substantive într-un bazar aiuritor al tuturor gheșefturilor și învârtelilor posibile, „jiletci, peruci, odăjdii, năzdrăvănii, căințe,/.../ dregătorii, județe, maimuțăreli, credințe”, contabilizate una după alta cu asemenea iuțeală, încât cu greu ai putea distinge țăcănitul casei de marcaj de al unei mitraliere. Mai întârzie numărătoarea doar atenționările diaforei asupra mărfurilor nevandabile: „aripi, dar nu și zboruri,/.../ pumnale, nu și inimi, atingeri, nu și doruri...” O și mai mușcătoare satiră pe adresa cupidității, *Balada cu varani* propune o versiune „indoneziană” a *Mioriței,* substituind miciurinist vulnerabila și mult râvnita oaie cu varanul (intangibil vestigiu dinozaurian) – ultimă soluție împotriva jafului la drumul mare: „Eram varanier, aș spune,/ Și nu oier prin Munții Tatra,/ Mânam șopârlele nebune/ În transhumanță prin Sumatra// Nu behăiau printre ciulini/ Și nu-și pătau cu lapte țâța,/ Se zbenguiau printre rechini/ Când se umfla în ei târâța// Nu trebuia să-i tund de lână/ Sau să-i păzesc ca pe cornute/ Când se hrăneau mușcând din lună/ Sau din răstimpuri revolute// N-aveam nevoie de samare/ Purtate-n cârcă de măgari,/ De fluierici de samovare,/ De sarici, cioareci sau ițari// Umblam ca baci, gătit în zale/ Solzos și rece ca șalăul,/ Doineam refrene epocale/ Nu cu cavalul, cu garoul// Nu mă ura niciun cioban/ Să-mi poarte sâmbetele-n șișuri/ Să-mi fure turma vreun vrâncean/ Când m-o pândi prin luminișuri// Nici câinii nu lătrau în dodii/ Când se-nfoia prin frunze vântul,/ Iar lupii se-nfruptau din rodii/ În noaptea tare ca pământul...” Ce bine ne-ar mai prinde câțiva varani din ăștia de import aici, prin partea locului, să-i pună la dietă vegetariană și pe lupii din al nostru *latrocinium* național! Performanțele păstorilor ar crește peste noapte exponențial. Aud cum că s-ar fi lansat propunerea ca „unitatea de măsură pentru performanță în politică să fie bocul” (dracu' știe ce-o mai fi și ăla, probabil un *poloboc* mai mic). Dacă-i așa, atunci nu ar fi timpul să se aleagă și o unitate de măsură pentru performanța în prostie? Frunză verde astrahan/ mi-am luat viză de cioban/ să plec în Kalimantan...

Din păcate, cu fiece nouă ediție a festivalului de enciclopedism al lui Mihail Soare, iarăși se-alege praful de standardul haydnian al clarității în expunere, altfel atât de izbutit în compoziții precum balada mai la deal citată. Parada neologică și onomastică, îndeosebi, riscă să bage în ceață chiar și ochii cei mai ageri, descurajând lectura. Un asemenea caz de cuie bătute-n talpă îl prezintă, iată, lautréamonteza *Odă păduchelui lui Gog,* cu nu mai puțin de o duzină de nominalizări, de zici că ești la Oscar, și o pletoră întreagă de vocabule cu ștaif (nitrolac, catorgă, pediculid, ftirizias etc.) Nu e greu deloc să prevezi deruta cititorului, fie el și avizat, la trecerea în revistă a acelei galerii. Câți mai știu azi că Mucius nu are nici o legătură cu „mucii în fasole” bunăoară, ci cu asediul etrusc asupra Romei? (Mă întreb dacă expresia cu „băgatul mâinii în foc”, reminiscență de *ordalium,* n-o fi cumva mai curând chiar cenușa legendarei lui penitențe pentru acea *error in persona* de-a fi ucis pe altul în locul regelui Porsenna.) Câți mai mor azi de amintirea regelui Acast, argonautul, cu poama lui de soață care se ținea după Peleu ca musca de coada calului, și, fiindcă flăcăul i-a dat cu flit (spray de muște), l-a învinuit de viol? Câți și-ar mai face vaccinul antirabic de frica strigoiului lui „Antioh, turbatul”, zis și Epifanul – afară poate de urmașii Macabeilor – cu atâtea javre turbate în propria noastră ogradă, în stare de orice pentru un ciolan în plus? Dar Callistene, pus pe foc cu toată coșmelia, talionic, fochi pentru fochi, dinte pentru dinte? Nu s-ar gândi papistașii, mai degrabă, la propriul lor Calliste, pontiful cel trecut în calinder ca Sf. Calixt? Dar „Arnolf Împăratul”? Cât despre Sf. Benoît-Joseph Labre, acea cutiuță a milei ambulantă, ce să mai vorbim! Prilej de prolixitate și poticneală mai aduce și construcția propriu-zisă a unor poeme verslibriste. În *Dor de Ovidiu,* incidenta „cine l-ar fi bănuit de adulter” introdusă retoric imediat după o referire la muzica lui Händel ar putea fi greșit înțeleasă (Händel, becher întreaga viață, îi pusese coarne doar propriei muze, fiind într-adevăr un plagiator recunoscut). Tot cruciș îți face ochii și discuția pe seama lui William Blake din *Tot despre cireș, ca și altădată...,* falacioasă și cifrată ca între doi șnapani la bodegă ce se știu ascultați de DNA. Neinspirată am găsit și paralela feroviară din *Ecartamentul,* unde poanta cu „Heidegger, un cunoscut mecanic de locomotivă” riscă să fie luată în serios prin părțile noastre, unde astăzi orice gâgă știe că „Sadoveanu” e clanul care face legea în Chitila. Năravul acestor cântăreți din liră născuți în secolul vitezei este că scriu prea ușor versuri grele, în loc „să scrie greu versuri ușoare” – cum prescria magistrul Boileau, „legislatorul Parnasului”. Or, nu cu asemenea chițibușerii cu merchez te gâdilă pana lui Mihail Soare, ci cu rostirile limpezi, ce stârnesc mai degrabă sensibilitatea decât glagoria. Cum ar fi, să zicem, lirica erotică, din care citez doar *passim:* „Sub sânul stâng îți crește-un măr de toamnă/ Și izul său mi-nmiresmează raiul/ Iar vorba ta șoptită mă îndeamnă/ Să-mi îndulcesc cu trupu-ți moale ceaiul//...// În tâmpla stângă îți palpit-un mugur/ De nepereche răsădită-n dodii,/ În mustul plâns de boaba unui strugur/ Zdrobit în teascul mânuit de zodii”. Ce-i drept, romanțurile astea cuminți nu prea se potrivesc totuși cu un virtuoz al slovei și metaforei atât de inventiv, pe care arlechinadele și drăcăriile lui obișnuite îl îmbracă mult mai bine. O recunoaște chiar dânsul: „Am meșteșug de ataman sadea/ Înșir carmace, strune și chiostecuri,/ Strecor prin ave delte și cafea,/ Nădesc din gros cu trufe și fursecuri”. Într-adevăr, cabaretul rămâne cel mai reușit spectacol al lui Mihail Soare, și, cum libretele din repertoriu totuși au de spus adevăruri grave și amare, în contrast cu muzica, el pare sortit să rămână veșnic în gâlceavă cu sine însuși. Dar nu cumva disocierea și nemulțumirea asta de sine este tocmai ceea ce-l face distinct pe un artist în peisajul narcisismului general? Prea mulți care se simt perfect în pielea lor nu se aseamănă cumva între ei chiar prin asta? „Așa că m-am văzut silit să devin original.” Nu e butada poetului, ci a lui Joseph Haydn.

Poezie fără frontiere

Robert Desnos suprarealistul

Paula ROMANESCU

Anul 1900 pare să-şi fi concentrat toate energiile spre a-i da veacului al XX-lea care se pregătea să se ivească încărcătură de nobleţe, luciditate, graţie şi desăvârşire întru armonie a noţiunii de om ca fiinţă gânditoare, când tot el – omul, terifiantă zămislire din somnul raţiunii cel zămislitor de monştri, avea să genereze cele Două Mari Conflagraţii Mondiale, cu o „recoltă" de victime mai mare decât toate pe care le va fi cunoscut omenirea de când cu acel *Si vis pacem, para bellum,* de nu cumva cu mult mai înainte, de pe la praştie şi piatră.

Atunci, în anul acela adică, numai în Franţa aveau să se nască Jacques Prévert, Antoine de Saint-Exupéry, Julien Green, Robert Desnos – spre a nu-i aminti decât pe ei ca să înţelegem de câtă bogăţie cuvântul omenesc a avut parte când, pe falia subţire a gândului dintre realitate şi vis, tot ce înseamna dramă, bucurie şi dragoste (graiul românesc ar mai adăuga şi dorul), putea să încapă în rotundul unei lacrimi, pe firul tremurând al unui surâs, în niciodată aflata dar mereu sporita taină a necuprinsului dintr-un suflet de om deschis înfloririi şi amarului din sâmburele de fruct.

Robert Desnos s-a născut la Paris într-o familie de comercianţi şi, potrivit tradiţiei din lumea-n care zeul Ban se crede stăpân peste toţi şi toate, el părea destinat să preia la vârsta potrivită frâiele afacerii de familie. Numai că „târgul" şi „socoteala de-acasă" nu s-au potrivit nici de data aceasta. Afacerile nu-l interesau, studiul – nici atât. Cu acesta chiar a isprăvit-o repede. A încercat câteva meserii, a fost pentru un timp scurt secretarul unui om de litere, cochetează cu literatura, dar nu ajunge la logodnă cu ea, este într-o permanentă căutare de sine. Si a ajuns la 22 de ani. Notorietatea unor André Breton, Paul Eluard, Louis Aragon, Philippe Soupault îl orientează spre o scriitură automatică în care somnul hipnotic era foarte la modă. Breton declara cu o convingere de care voia să se ţină seama că „suprarealismul este la ordinea zilei iar Robert Desnos îi este profet". Dacă-i dăm crezare, înseamnă că mişcarea aceea literară şi artistică apărută în Franţa după Primul Război Mondial, mişcare care refuza orice formă de ordine sau convenţie logică, morală, socială, opunându-le acestora valorile visului, instinctului, dorinţei, revoltei în „exprimarea funcţiei reale a gândirii", va fi avut în Desnos exponentul şi continuatorul cel mai avizat al dadaismului, tălmăcitorul cel mai lucid al visului. Dar iată că în anul 1926 Breton, Aragon şi Eluard aveau să intre în Partidul Comunist. Se cam isprăvise cu visul. Era vremea în care se părguia cosmarul. Desnos rupe cu prietenii săi prea roşii dintr-odată, este exclus din mişcarea suprarealistă, dar, în locul acestora toate, realitatea (şi nu visul!) îi aduce în suflet iubirea sub chipul unei vedete de music-hall – Yvonne George. Ea avea să-i rămână singura iubire, deşi moartea (femeie şi ea, de!) avea să i-o răpească în 1930, lăsându-i doar suferinţa aceea binecuvântată din care răsare cântul. Două culegeri de poeme (premonitorii!) îi sunt dedicate iubitei: *A la mystérieuse* (1926) şi *Les Thénèbres* (1927). Misterioasa aceea niciodată numită are pentru poet parfum şi adâncime de mit. În 1930, la Gallimard, publică volumul *Corps et biens* din care răzbate crezul de nezdruncinat: *Non, l'amour n'est pas mort!*

Nu, iubirea n-a murit/ în sufletul acesta împietrit/ în ochii şi în glasul care ar încerca/ să spună: funeraliile-au început deja.// Tu să îţi spui/ o cer fantomei tale familiare/ că numai eu sub cer am fost în stare/ să te iubesc atât de mult/ şi, că-i păcat că tu nici n-ai ştiut.// Şi voi muri şi eu, de tot închis/ în trupul tău nemuritor,/ în strania-ţi imagine de vis/ mereu prezentă în minunile toate/ însemnate cu viaţă şi cu eternitate.// Dar de trăiesc,/ accentul, vocea ta, lumina din privire/ parfumul tău, al părului şi-apoi/ al altor mii de lucruri ştiute doar de noi/ vor trăi doar în mine,/ în mine care nu-s/ nici Ronsard, nici Baudelaire/ ci doar Robert Desnos cel care/ de a te fi ştiut şi îndrăgit/ e mai presus de ei şi de oricare." (...)

Nu mai puţin emoţionant este şi poemul *Jamais d'autre que toi* din ciclul *Les Thénèbres:*

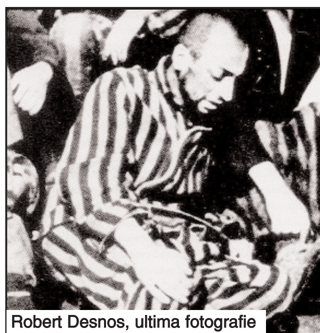
Niciodată alta decât tine/ nu va călca pe drumul tău care-i şi al meu./ Niciodată alta decât tine/ nu-şi va atinge mâna de fruntea mea, de ochii mei./ Eu nu ştiu nici minciuna, nici necredinţa ce-i;/ ştiu bine/ că niciodată alta decât tine/ şi singur, singur, singur eu/ ca iedera uscată din grădini/ uitată-n risipiri de mărginime/ şi niciodată alta decât tine!

Robert Desnos

Devenit un maestru al poeziei onirice, căutând în somnul hipnotic sursă de inspiraţie, el cultivă o poezie stranie care alunecă spre lirismul tradiţional romantic à la Nerval, încercând să ajungă la un soi de împăcare a lumilor dintre vis şi realitate. Prin practicarea scriiturii automate ori a dicteului sub hipnoză, Desnos realiza stranii jocuri de cuvinte, prin *„contrepèterie"* (inversarea unor litere din cuvinte şi crearea unor cuvinte cu alt înţeles spre a realiza un fel de zbenghi ironico-ilar). Jocul era practicat cu mare inventivitate şi pe vremea lui Rabelais, vezi celebra ilustrare: „Femme folle a la messe", devenită prin contrepèterie – „Femme molle à la fesse"...

Poezia oniristă a lui Desnos este un evantai de calambururi, de proverbe răsturnate, de formule stereotipe reluate în asocieri surprinzătoare de cuvinte. Un exemplu – poemul *Rose Sélavy.* Se ştie că Marcel Duchamp semnase cu acest pseudonim un text apărut în revista *Littérature* prin 1919.

Rose Sélavy se poate citi (traduce): *Rose, c'est la vie! (Rose, asta-i viaţa!); rose c'est la vie (Viaţa-i roz.* – Edith Piaf ştie mai bine); *(Les) roses c'est la vie (Trandafirii sunt flori de viaţă); L'éros c'est la vie (Erosul* (bată-l vina) *e chiar viaţă)* şi, mai vezi şi tu, cititorule, ce mai găseşti să adaugi...

Robert Desnos, ultima fotografie

Altă frază pretabilă la contrepèterie: *„Je vous aime ô, beaux hommes vétus d'opposum".* Aici jocul ar părea gratuit dacă n-ar fi contribuit la o adevărată revoluţionare a limbajului poetic adus la cote de „chef-d'oeuvre" de românul Gherasim Luca, născut în cartierul Dudeşti, în 1913 şi „sortant sans sortir" în apele Senei, în 1994, la vârsta de 81 de ani; cel socotit (de francezi, nu de noi!) cel mai mare poet francez al secolului al XX-lea...

Chiar aşa s-a spus: „Le plus grand poète français c'est un Roumain – Gherasim Luca." Acesta avea, potrivit dreptului internaţional privat, statut de *„heimatlos"* (vezi *Jurisprudenţa Generală,* Anul IV – 1926, pag. 175, Editura Curierul Judiciar, Bucureşti) care stipula că „în principiu orice om trebuie să aibă o naţionalitate şi, cu toate acestea, se poate întâmpla ca cineva să nu aibă nici una. Pentru această situaţie anormală s-a creat în dreptul internaţional privat cuvântul *heimatlos,* adică fără patrie. Aceştia constituiesc un soi de peregrini *sine certa civitate* care nu sunt naţionali nicăieri şi care peste tot locul trebuie să invoce dreptul străinilor." Iată cum *heimatlosul – Cetăţeanul lumii,* cum s-a vrut să rămână poetul Gherasim Luca, refuzând cetăţenia franceză ca şi pe oricare alta, când statul francez i-a impus reglementarea cetăţeniei ca, potrivit acesteia, să beneficieze de drepturile de cetăţean francez şi, potrivit acestora, să i se poată repartiza locuinţă din fondul de stat în locul celei care urma să fie demolată prin sistematizare, el a preferat moartea decât să intre în „turma" omenirii, alegând ca poartă de intrare în univers apele Senei. Uluită de gestul bătrânului poet născut în Dudeştii din capitala noastră şi plecat în Franţa în căutarea unui mai *ubi bene* întru libertate, scriam şi eu prin anul '94: *Quel drôle d'attrait la Ville-Lumière/ exerce-t-elle/ sur toutes les étincelles de la terre – orange bleue au gout d'enfer – qui un beau mauvais jour/ quittent pour l'amour de la Seine/ la scene/ où rien ne va plus...*

Să revenim la Robert Desnos. După 1930, face jurnalism, realizează emisiuni radiofonice pline de dinamism şi inventivitate, compune cântece, poezie, scenarii şi comentarii de film. În 1936 aderă la Frontul Popular, iar în timpul războiului intră în Rezistenţă. Ca şi la Eluard, poezia sa devine angajată: *Je suis né pour te connaître/ pour te nommer/ Liberté,* scria Eluard în poemul *Liberté,* poem care avea să fie răspândit pe foi volante din cerul Franţei ocupate, în chip de ploaie de speranţă din avioanele care survolau ţara. Prin anii '60, acest poem emblematic avea să fie transpus în tapiserie de marele artist Jean Lurçat (1892-1966) şi expus alături de alte mari tapiserii care formează ciclul *Le Chant du Monde* în Muzeul „Jean Lurçat" din Angers, înfiinţat de Statul Francez în fostul Spital Saint Jean, edificiu din secolul al XIII-lea. Muzeul acesta, care reuneste lucrările unui singur artist, este replica modernă a colecţiei de tapiserie *La Peinture de l'Apocalypse* din secolul al XIII-lea, găzduită în castelul conţilor de Anjou din Angers (tot din secolul al XIII-lea), înconjurat de ziduri înalte, cu pod suspendat la intrare şi cu unică străduţă – *Le Bout du Monde – Capătul Lumii,* care se opreşte pe malul înalt al râului Maine care curge voios spre Loara cu-ale ei castele din altă poveste...

Războiul Al Doilea Mondial (că, de la acesta, lumii i-a fost greu să mai continue numerotarea ororilor tot mondiale şi ele) nu contenea să-şi întindă flamura neagră peste vieţile oamenilor. Era în anul 1944. Robert Desnos adresa oamenilor de pe întreg pământul un apel la luciditate, la luptă: *Je vous salue sur les bord de la Tamise, camarades de toutes les nations!/ J'ai donné rendez-vous à toute la terre/ veillant et luttant comme vous./ J'entends vos voix et je vous appelle/ dans ma langue qui n'a qu'un mot: LIBERTE!* Apelul poetului ajunsese şi la urechile ocupantului. El avea să fie arestat de nazişti şi trimis în lagărul de la Terezina, în Cehoslovacia, unde, la 8 iunie 1945, avea să moară de tifos.

În buzunarul uniformei sale de deţinut, un Adolf (nu *acela!*), Adolf Krupa, a găsit poemul manuscris *J'ai tant revé de toi – Aşa mult te-am visat*

Aşa mult te-am visat, că nu mai ştiu cum eşti./ Aşa mult te-am visat, că braţele-mi, cercând să te cuprindă, se-adună ca o cruce peste pieptu-mi./ Aşa mult te-am visat că nu-mi ajunge timpul spre-a mă trezi din nou./ Aşa mult te-am visat, atât de mult am mers în ritm cu paşii tăi,/ aşa mult ţi-am vorbit/ de-atâtea ori fantoma ţi-am iubit,/ că nu-mi rămâne decât/ s-ajung umbrelor umbră/ de mii de ori mai palidă ca umbra/ ce trece iar şi iar/ peste al umbrei tale senin cadran solar.

Tema umbrei femeii iubite se repetă ca o litanie de taină. Tema aceasta, reluată de poetul-muzician, interpret Jacques Brel în cântecul „Ne me quitte pas", rămâne un profund strigăt-sfâşiere, un dulce dor de moarte...

Laisse-moi devenir l'ombre de ton ombre, l'ombre de ta main, l'ombre de ton chien..., nu-i decât recitirea acelui *J'ai tant revé de toi, tant marché, parlé, couché avec ton fantôme, qu'il ne me reste plus qu'à être plus ombre cent fois que l'ombre qui se promène et se promènera allégrement sur le cadran solaire de ta vie.*

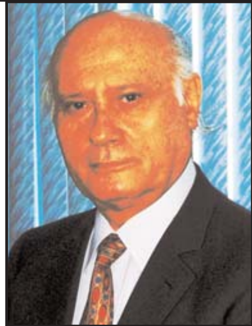
În cei 45 de ani cât a durat sub cer, Robert Desnos n-a avut decât o singură iubire căreia i-a rămas credincios până la a-i deveni umbrei sale umbră iar, ca poet al cetăţii – un singur crez:

Liberté!

(Sursa fotografiilor: Wikipedia.)

Norman Manea

Florea FIRAN

Prozator afirmat ca povestitor şi romancier, eseist şi autor de cărţi ce se înscriu în aria criticii literare, cu opinii şi judecăţi de valoare distincte, Norman Manea este unul dintre cei mai importanţi scriitori contemporani, cel mai tradus şi cel mai premiat scriitor român în viaţă. Intelectual cu o bogată cultură umanistă şi politică, Norman Manea este adesea solicitat la dezbateri pe teme majore de actualitate de către universităţi şi publicaţii importante alături de personalităţi de primă mărime din lume.

Născut la 19 iulie 1936, la Burdujeni–Suceava, fiul lui Marcu (contabil la Fabrica de zahăr din Iţcani) şi al Janetei (casnică, după ce o perioadă a lucrat în librăria din Burdujeni, a tatălui ei), Norman este îngrijit în casa părintească de Maria, o tânără ţărancă orfană, cu care stabileşte puternice legături afective. Împreună cu familia este deportat în 1941 în Transnistria, în sinistrul exod în care decedează bunicii din Burdujeni. Clasele primare le urmează pe unde părinţii au peregrinat după repatriere, mai întâi la Briceni (Basarabia), când este dat la şcoală şi frecventează cursurile în limba rusă, apoi la Fălticeni unde, pentru a-l cita, a început, de fapt, a doua sa copilărie, în primăvara lui 1945, apoi la Rădăuţi şi Suceava, oraşul în care este înscris la Liceul „Ştefan cel Mare", pe care îl absolvă cu diplomă de merit, în 1954. Este admis, fără examen, la Facultatea de Hidrotehnică a Institutului de Construcţii din Bucureşti; la absolvire începe să lucreze ca inginer, mai întâi la Suceava (1961–1965), iar din 1965 la Bucureşti, ca inginer proiectant în cadrul IPROMET (1965–1969), cercetător principal la Institutul de Studii, Cercetări şi Proiectări pentru Gospodărirea Apelor (1969–1973). Elev silitor, în şcoala elementară a fost făcut pionier, iar în liceu un an a fost secretarul organizaţiei comuniste de tineret (UTM).

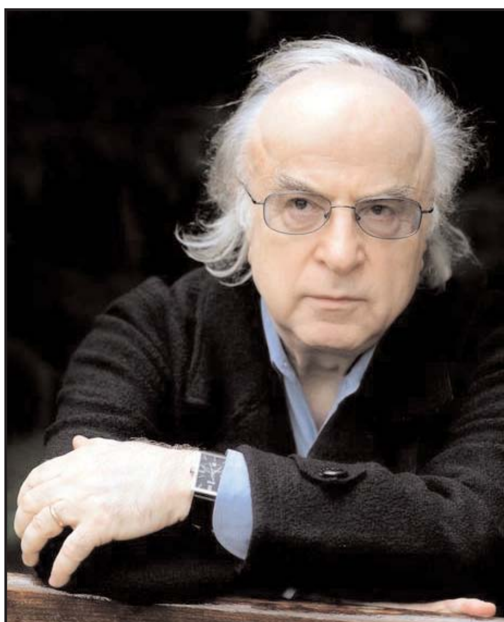
După unele încercări lirice din perioada liceală, în 1966 debutează cu schiţa *Fierul de călcat dragostea,* în suplimentul literar *Povestea vorbii,* al revistei craiovene *Ramuri,* iniţiat şi editat de Miron Radu Paraschivescu. Trei ani mai târziu, poetul Miron Radu Paraschivescu, deschis experimentelor novatoare în literatură, îi prefaţează şi volumul de debut editorial, *Noaptea pe latura lungă,* povestiri, publicat la Editura pentru Literatură din Bucureşti (1969). Este anul când N. Manea se căsătoreşte cu Josette Cella Boiangiu, studentă la Universitatea din Bucureşti, un partener de cursă lungă împreună cu care va face un cuplu puternic ce va înfrunta furtunile din ţară şi provocările emigraţiei. Cella Manea îşi deschide la New York un atelier de restaurări de artă şi îi este totodată o devotată susţinătoare a trudei şi procesului său de creaţie, protejându-l cu inteligenţă şi discreţie.

Limba maternă, pe care „o duce" cu el, originea iudaică şi condiţia de exilat sunt reluate de fiecare dată în cărţile sale, ca şi experienţele istorice traumatizante, după cum şi mărturiseşte: „Fără vreo intenţie de afiliere sau militantism, am simţit totuşi, încă de la începuturile mele literare şi mai ales în anii din urmă, cum biografia îmi marchează inevitabil tematica, tensiunea şi tonalitatea scrisului. Experienţele numite Holocaust, antisemitism comunist, exil s-au potenţat astfel, prin experienţa extremă a literaturii."

De la debutul din 1966 şi până în 1986, când a plecat din ţară, a publicat zece volume, cu apariţii la intervale nu mari unele de altele, cele mai multe cu un pronunţat caracter autobiografic: *Captivi* (Ed. Cartea Românească, 1970), roman bine primit de critica literară, judecat ulterior cu scepticism de autor; *Atrium,* roman (1974); *Primele porţi* (Ed. Albatros, 1975), volum de proză scurtă din care unele naraţiuni eliminate de cenzură au fost incluse, ulterior, în culegerea *Octombrie, ora opt; Cartea Fiului* (Ed. Eminescu, 1976), roman în două părţi distincte (*Simona* şi *August*) ilustrează două tipuri de agresiune împotriva individualităţii – „distrugerea morală, cu aluzii la cazul Pătrăşcanu, şi depersonalizarea cotidiană într-o societate a suspiciunii şi supravegherii"; *Zilele şi jocul* (Ed. Cartea Românească, 1977), roman, în care „cotidianul este văzut prin lentilele unui lector juvenil al întrebărilor şi derutelor existenţei".

După o vizită în Israel (1967), Norman Manea are şansa unei călătorii mult dorite în Occident, în 1979, mai întâi la Paris, unde se întâlneşte cu scriitori ai exilului românesc, între care Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Paul Goma, Eugen Ionescu, Edgar Reichmann, Alain Paruit ş.a. Este anul în care îi apare volumul *Anii de ucenicie a lui August Prostul,* un eseu-roman ce cuprinde fragmente de jurnal, scrisori, colaj de citate din presa „obsedantului deceniu", urmat de *Octombrie, ora opt* (1981), considerat cel mai valoros volum de proză scurtă al lui N. Manea, apreciat în mod deosebit de Heinrich Böll, care l-a şi recomandat pentru traducere chiar în anul apariţiei, dar a fost publicat în Germania abia în 1987.

Confruntarea autorului cu cenzura vremii devine tot mai dificilă din momentul în care acesta îi acordă un interviu criticului Gh. Grigurcu pentru revista *Familia* din Oradea, publicat de Radu Enescu în numărul 12/1981 al publicaţiei, în care N. Manea releva responsabilitatea etică şi politică, precum şi dreptul de liberă exprimare a scriitorului şi denunţa sensul şovin antisemit al editorialului anonim din revista *Săptămâna,* intitulat Idealuri, care aparţinea, de fapt, lui C.V. Tudor. A urmat o campanie împotriva autorului volumului *Octombrie, ora opt* în publicaţiile *Flacăra, Săptămâna, Luceafărul,* care i-a întărit, cu siguranţă, decizia de a emigra.

În 1984 îi apare volumul de eseuri *Pe contur,* unde, la fel ca în *Anii de ucenicie a lui August Prostul,* afirma opinii critice la adresa regimului politic românesc. Un an mai târziu publică în revista literară *Akzente* din München povestirea *Puloverul,* în traducerea lui Paul Schuster, care a însemnat un adevărat debut occidental. În 1986 îi apare romanul *Plicul negru,* primit elogios de critica literară, iar volumul *Pe contur* este premiat de Uniunea Scriitorilor, dar Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste anulează premiul, situaţie fără precedent. Este anul în care N. Manea beneficiază de o bursă DAAD în Berlinul occidental, de unde îi scrie un an mai târziu lui Philip Roth, căruia îi propune publicarea antologiei de proză scurtă românească contemporană *Arhipelag* (Ed. Eminescu, 1981) în colecţia americană *Writers from the other Europe,* îngrijită de scriitorul american. Cu Philip Roth se întâlneşte un an mai târziu la New York şi leagă o prietenie solidă, celebrul scriitor dedicându-i romanul său *The Dying Animal* (2001). N. Manea se bucură de prietenia şi altor mari scriitori care îi dedică volume de filosofie sau proză, între care William Kluback (volumul *Benjamin Fondane*), Paul Bailey (romanul *Uncle Rudolph*), Robert Boiers (un volum de critică literară).

În 1988, la recomandarea profesorului Virgil Nemoianu, N. Manea obţine o bursă Fulbright în cadrul celebrei Catholic University din Washington DC. Din 1989 se stabileşte la New York, unde o întâlneşte pe Mary McCarthy, profesoară la Bard College, care îi facilitează obţinerea unei burse în cadrul colegiului în programul de sprijinire a „scriitorilor şi artiştilor care nu se pot exprima liber în ţara lor". În decembrie 1989 comentează la Televiziunea americană evenimentele din România, iar în 1990 participă, alături de scriitorii români Nina Cassian şi Matei Călinescu, stabiliţi în America, la PEN American Center, la o dezbatere cu tema *Cuvântul ca armă.* Apoi, la Salon du Livre de la Paris, când îl întâlneşte pe Emil Cioran, cu care se afla în corespondenţă. Este invitat la o serie de conferinţe la Washington DC, San Francisco, Milano şi la marea întâlnire internaţională a intelectualilor, *La Experiencia de la Libertad,* organizată în Mexico City, printre participanţi aflându-se Octavio Paz, Mario Vargas Llosa, Ivan Klima, Adam Michnik, Agnes Heller, Daniel Bell, Cornelius Castoriadis ş.a., eveniment politic şi cultural atacat în presa mexicană de stânga, fiind numit „noul congres fascist al intelectualilor". În 1991, participă la simpozionul internaţional *Diaspora Estului după Perestroika,* de la Madrid. În numărul din 5 august 1991 al revistei *The New Republic* din Washington DC, apare eseul *Happy Guilt* (*Vină Fericită*) despre volumele memorialistice ale lui Mircea Eliade, reluat în revista *22* din Bucureşti, care a stârnit o reacţie violentă în presa din România. În 1992, este invitat de onoare la Congresul Internaţional PEN din Rio de Janeiro şi participă la conferinţele internaţionale *Intellectuals and Social Change in Central-Eastern Europe,* unde îl întâlneşte pe Saul Bellow, precum şi la alte conferinţe de la Torino şi Amsterdam. Este anul când primeşte Bursa Guggenheim şi Premiul Fundaţiei MacArthur, considerat Nobelul american; tot acum i se permanentizează poziţia de profesor de literatură la Bard College.

Scriitorul este distins cu o serie de premii şi medalii, între care Medalia Literary Lion a Bibliotecii de Stat din New York şi The National Jewish Book Award, pentru volumul *On Clowns* (1993), prestigiosul premiu literar italian Nonino pentru Opera Omnia (2002), Premiul Holzbrinck al Academiei Americane din Berlin şi Premiul Napoli pentru proză (2005), premiul francez Médicis Étranger, premiul italian Lux Mundi şi premiul acordat de Radio România Cultural (2006). În acest an este ales membru al Academiei de Arte din Berlin şi membru al juriului Nonino. Este decorat cu Ordinul Meritul Cultural în grad de comandor de către Preşedintele României (2007). În 2009 primeşte Premiul pentru literatură al Iudaismului Francez şi Medalia Commandeur dans l'Ordre des Arts et des Lettres, precum şi premiul Opera Omnia al revistei *Observator Cultural* din Bucureşti.

Din 1994, la Bard College i se atribuie catedra Francis Flournoy Professor in European Culture and Studies şi titlul de Writer in residence, introducând cursul Contemporary Masters, la care va invita să participe personalităţi celebre precum Philip Roth, Saul Bellov, Jose Saramago, Aleksandar Tisma, Cynthia Ozick, Edna O'Brien, Antonio Tabucchi, Claudio Magris, Orhan Pamuk, Ismail Kadare, Mario Vargas Llosa, Antonio Munoz Molina, Nurrudin Farah, Tahar Ben Jelloun.

În 1997 revine în România, însoţindu-l pe Leon Botstein, preşedintele Colegiului Bard, invitat să dirijeze două concerte la Ateneul Român. Vizita este consemnată în romanul memorialistic *Întoarcerea Huliganului* (publicat în 2008 de Polirom), tradus în numeroase limbi şi considerat cea mai importantă apariţie editorială a autorului de până acum. Scriitorul nu şi-a uitat niciodată rădăcinile: „România am dus-o cu mine, chiar dacă, după ce n-am dorit s-o părăsesc, n-am mai vrut nici să revin în ea. Este în mine, totuşi, prin limba interiorităţii în care trăiesc şi scriu la New York."

După 1989, Norman Manea şi-a republicat în România cărţile în ediţii noi, cu adăugiri la cele mutilate de cenzură. În urmă cu trei ani, Editura Polirom din Iaşi i-a lansat seria de autor urmând să-i publice, după declaraţiile lui Silviu Lupescu, circa 24 de volume, cuprinzând romanele, proza scurtă, eseurile, publicistica, dar şi convorbirile cu personalităţi de seamă ale culturii române sau universale. Şi totuşi, revenirea sa în atenţia editorilor, autorităţilor culturale şi criticii literare în ţara natală a fost un proces anevoios şi îndelungat, în ciuda numeroaselor premii şi a staturii de scriitor internaţional validată de foruri literare importante din Statele Unite, Germania, Franţa, Italia, Spania sau Israel. O nouă generaţie şi o nouă mentalitate în lumea literară românească au făcut ca Norman Manea să fie, în sfârşit – paradox care nu e nou în cultura română – recunoscut pe măsură şi „acasă".

→

Cartea care vă așteaptă

Povești pentru oameni mari

Ion C. ȘTEFAN

Viața literară românească e mai complexă decât o arată aparențele: pe de o parte, sunt câțiva scriitori vârstnici, cu talent și prestanță, căzuți în umbră, fie datorită unor atitudini politice, anterioare, fie unor conflicte între grupuri și generații; pe de altă parte, s-au ridicat câțiva creatori tineri, talentați și culți, care nu sunt suficient de cunoscuți, din cauza faptului că nu au mijloacele necesare, materiale și de popularizare, pentru a pătrunde în atenția contemporanilor.

În primele rânduri s-au situat cei mai bine organizați, fie grupați pe generații, fie în jurul unor reviste culturale de prestigiu, al secțiilor culturale de la radio și televiziune, sau pe diferite centre culturale mai dezvoltate din țară. Între aceștia există o întrajutorare, o promovare reciprocă, permanentă, care-i mențin în fruntea topurilor – de ani de zile – cu rubrici sau pagini în publicațiile de mare prestigiu, adică unii apărând în revistele celorlalți.

Poate că fenomenul nu-i de condamnat, dacă n-ar exista și creatori onești, pentru care literatura este, într-adevăr, bucuria permanentă a vieții lor – dar care nu mai au spațiu în publicații, mijloace și sprijin pentru a fi cunoscuți... Peste această aproape nefirească situație, mai intervine și scăderea permanentă a numărului cititorilor, concurența mijloacelor audio-vizuale, făcută lecturii calme, profunde și echilibrate, a celor care cred, cu sinceritate și dăruire, în puterea informativă și educativă a cărții.

Vin apoi criticii literari, care să evalueze și să stratifice operele realizate, dar, oricât de interesante sunt aprecierile lor, par mai puțin citiți chiar decât creatorii de beletristică.

Așa se întâmplă că unele scrieri recente, de reală valoare, cum ar fi *Oameni și cărți* de Gabriel Dimisianu (Editura Cartea Românească, 2008), *Teme* de Nicolae Manolescu (Editura Cartea Românească, 2011) și *Povești pentru oameni mari* de același autor (Editura Mașina de Scris, 2011) nu s-au bucurat decât de câteva cronici competente, deși ar fi meritat mai mult.

Mă voi opri asupra volumului de beletristică *Povești pentru oameni mari,* al academicianului Nicolae Manolescu, apariție care mi-a produs o reală surpriză privind felul cum abordează creația beletristică un mare critic literar.

În explicațiile de pe cea de a patra copertă a cărții sale, autorul afirmă: „Se cade să precizez că n-am nicio prejudecată legată de genurile literare și diversitatea prozelor mele s-ar putea să-i nedumerească pe unii cititori. Tot ce le pot spune este că ar trebui să le citească în același spirit de libertate în care au fost scrise.” Ceea ce am și făcut, descoperind un prozator de un rafinament deosebit și de un talent la fel de mare ca în volumele sale de critică. Îmi amintesc de părerea de odinioară a lui George Călinescu, atunci când susținea că un adevărat critic literar trebuie să fi încercat să scrie în cel puțin câteva specii literare diferite, pentru a desprinde din propria-i experiență tainele creației beletristice – nu întotdeauna aceleași cu ale criticii și istoriei literare.

Aluzie la această părere a înaintașului său face și Nicolae Manolescu, sugerând că marile modele enciclopedice trebuie urmate, indiferent cât de sus ai fi ajuns, în calitatea ta de critic literar.

Amintirile mele au însă și un caracter particular: pe vremea când predam ca profesor de Limba și Literatura Română, la un mare colegiu național, în perioada când programa școlară era mai permisivă, după ce prezentam monumentala *Istorie a literaturii române...* a lui George Călinescu, asigurându-mă că măcar o parte a elevilor o răsfoiseră și citiseră capitolele care se refereau la scriitorii studiați, treceam la aprofundarea romanelor marelui critic, îndeosebi la *Enigma Otiliei,* pentru a problematiza apoi: în ce domeniu credeți voi că este mai mare George Călinescu – în critica literară sau ca romancier? Dezbaterea era dinamică, antrenantă, deși nu rezultatul final mă interesa, ci bucuria că elevii îl studiaseră temeinic pe George Călinescu – în dubla lui ipostază – și erau capabili să emită păreri personale.

Iată că situația ar fi similară și în cazul lui Nicolae Manolescu, mai ales că în volumul *Teme* întâlnesc o lectură, *Tot mai înveți, maică?,* titlul aparținând lui George Călinescu și textul fiind inclus în manualul pentru clasa a IX-a, iar în această reluare a întrebării, Nicolae Manolescu își exprimă admirația pentru opera înaintașului său. Cât de mult m-aș fi bucurat să fi avut ambele texte la îndemână, pe vremea când predam la clasă! Ar fi fost o similitudine emoțională, o întâlnire peste o jumătate de secol, în lumina ideii studiului permanent. Această preocupare o întâlnesc, în continuare, în câteva dintre lecturile cuprinse în cartea domnului Nicolae Manolescu.

Dar încercarea mea de a descifra semnificațiile ei devenea din ce în ce mai dificilă, deoarece urmăream să fac o lectură programată. Aproape toți elevii de liceu știu că dascălii lor de română sunt tot un fel de *critici literari.* Ei le oferă sute de citate din cei mai prestigioși critici naționali, despre operele studiate de-a lungul anilor, îi îndrumă să parcurgă ei înșiși lucrările beletristice prevăzute în programa școlară și să-și formeze un punct de vedere personal. Apoi, criticul de ocazie, care devine profesorul, își exprimă propria-i părere, un fel de sinteză a multelor ore de dezbateri în clasă: că *Unul* a avut dreptate, dar *Celălalt* doar parțial, că El, omul în care trebuie să aibă deplină încredere, consideră că... și tot așa... Cum să-l citești acum pe Nicolae Manolescu analitic (atunci când el însuși este considerat cel mai mare critic literar român contemporan)?

Încercam să urmăresc două aspecte: în ce măsură devine competitiv ca autor beletristic și dacă a reușit să stabilească un hotar între criticul literar de până acum și autorul beletristic.

Răspunsul la prima întrebare este ușor de dat: prozele lui Nicolae Manolescu sunt fără cusur, în sensul că nu găsești nici elanurile romantice ale altor prozatori români de seamă, nici căderile neașteptate – tot ale lor. Textele sunt elaborate tehnic, cu sugestii convingătoare, ca o reverie modernă și cu reveniri neașteptate, ca în *Bătrânul și cărțile, Pianul,* sau *Trei întâmplări cu obiecte.* Întâlnim însă și un fel de proză cu acțiune la viitor, pendulând, din trecut, peste prezent, spre un timp imaginar, de un farmec deosebit: *Femeia din vis, O întâmplare adevărată* și *Într-un oraș necunoscut.*

La a doua întrebare cred că-mi va răspunde autorul, fiindcă m-au încântat în mod deosebit textele *Subiecte de nuvelă* și *În căutarea unui subiect de schiță.* Ce am observat deosebit în ele? O lectură pedagogică, un fel de sfaturi pentru un tânăr scriitor (sau pentru un creator de orice vârstă), ca în cartea lui Mario Vargas Llosa. Dar acestea sunt, în egală măsură, beletristică și critică literară.

Volumul *Povești pentru oameni mari* este structurat în patru părți: *Exerciții de digitație, Povești pentru oameni mari, Jurnale* și *Viața și cărțile,* și, fără să-și dea seama (sau poate că intenționat), autorul alunecă din beletristică în critică literară: *Impresii de lectură, Fragmentarium,* apoi, în ultima parte, vine direct cu mărturiile despre lecturile sale multiple.

Patru capitole – aș putea spune patru părți distincte – echilibrat structurate: două de beletristică și două de critică literară veritabilă. Să fi fost aceasta intenția domnului Nicolae Manolescu sau a editorului? Astfel, devine o carte care trebuie citită, pe fiecare secvență în parte, cu intervale necesare de reflecție, asupra căreia va trebui să revenim.

De altfel, volumul lui Nicolae Manolescu poate servi ca model și pentru alți prozatori contemporani, prolifici și extinși pe mii de pagini; cititorul actual, asaltat de viața modernă și de mijloacele de informare în masă, nu mai are timpul necesar pentru lecturi atât de vaste. Modelul oferit de critic constă în condensarea spunerii, în prezentarea unor tipuri diferite de personaje, de situații și chiar forme artistice diverse. Consemnările critice de lectură ne sugerează cum să abordăm o carte, însă fără o aprofundare pentru specialiști (deoarece nu acesta era acum scopul narării). Întâlnesc, spre surprinderea mea, și unele pagini sentimentale, cu un evident caracter autobiografic, mai ales cele referitoare la evocarea tatălui. Transfigurându-se în narator sincer, criticul imprimă textului său mijloacele specifice; iată de ce și noi iubim, suferim și trăim intens emotiv unele secvențe ale vieții.

Bucuria mea, în final de articol, este că domnul Nicolae Manolescu se prezintă ca un autor beletristic de primă clasă, alături de Nora Iuga, Nicolae Breban sau Mircea Horia Simionescu, scriitori români care ne pot reprezenta cu succes în universalitate.

Deși, pentru un emigrant, „acasă este nicăieri“, scrie Norman Manea, după cum, tot după spusele sale, emigrantul își poartă casa cu el ca un melc, și de multe ori ea reprezintă chiar limba maternă: „Româna este limba scrisului meu... În ea lucrez cu mine însumi, cu gândurile și emoțiile mele...“

În 1999, publică la Editura Hesefer din București *Casa melcului,* colecție de interviuri, iar în 2004, volumul *Plicuri și portrete,* în care evocă o serie de prieteni din lumea literară între care Lucian Raicu, Nichita Stănescu, Matei Călinescu, Radu Petrescu, Paul Georgescu, Liviu Petrescu ș.a. De asemenea, face referiri la operele unor scriitori celebri apropiați lui, precum Thomas Mann, Ernesto Sábato, Bruno Schultz, B. Fundoianu, Emil Cioran etc. Începând cu 2008, îi apar, în serie de autor, la Polirom, volumele: *Vorbind Pietrei, Înaintea despărțirii, Convorbire cu Saul Bellow – Un proiect Words & Images, Sertarele exilului – Dialog cu Leon Volovici,* romanele *Vizuina* și *Întoarcerea huliganului* și *Curierul de Est – Dialog cu Edward Kanterian,* în care sintetizează în comentarii pline de savoare obsesiile și temele majore ale creației sale: identitate, vină, exil, antisemitism și comunism, relația dintre etic și estetic, responsabilitatea intelectualului în istoria recentă, consecințele dictaturilor, Holocaust și Gulag, provocările politice și efectul globalizării lumii de azi.

În acest an, împreună cu Antonio Tabucchi și Orhan Pamuk, vizitează România și primesc titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității din București, iar Norman Manea și pe cel al Universității Babeș-Bolyai din Cluj Napoca.

La aniversarea vârstei de 75 de ani, revistele *Vatra* și *Observator Cultural* au dedicat spații extinse comentariilor a numeroși critici, eseiști, scriitori români și străini despre viața și opera lui Norman Manea, iar Institutul Cultural Român din New York, în colaborare cu Bard College, a organizat recent colocviul „Norman Manea: A Celebration“, care a reunit la sediul prestigiosului colegiu american din New York invitați de marcă, scriitori, critici literari, profesori și traducători din Statele Unite și Europa, printre care Leon Botstein, Paul Bailey, Francine Prose, Joseph Cuomo, Luca Formenton, Edward Hirsch, Valerie Miles, Ionathan Brent, Reginald Gibbons, Maria Nadotti, Edward Kanterian, Carmen Mușat ș.a. Colocviul a inclus și lansarea volumului *Obsesia incertitudinii. The Obsession of Uncertainty. In Honorem Norman Manea,* realizat de Editura Polirom, care cuprinde contribuții ale unor autori străini și români, printre care Philip Roth, Antonio Tabucchi, Gabriela Adameșteanu, Ion Vianu, Paul Cornea ș.a.
A fost proiectat și documentarul *Variații la un portret: Norman Manea în dialog cu Robert Boyers.*

Recent, N. Manea, în semn de recunoaștere pentru excelență literară, a devenit membru de onoare al Societății Regale de Literatură, cel mai înalt forum britanic. Este primul român onorat de prestigioasa instituție și se află în compania celor mai mari scriitori ai lumii, laureați ai Premiului Nobel, precum Nadine Gordimer, Gunther Grass, Seamus Heaney, Doris Lessing, V.S. Naipaul, dar și scriitori precum Salman Rushdie, Ian McEwan, Alice Munro, John Banville, Umberto Eco, Kazuo Ishiguro sau George Steiner.

Norman Manea aparține deopotrivă culturii române și celei universale și imaginația sa – citându-l pe Reginald Gibbons, profesor la Nortwestern University din Chicago – „a fost apreciată și lăudată dincolo de granițele naționale, lingvistice și etnice, iar istoriile sale despre suferința umană și despre răscumpărările iubirii și supraviețuirii sunt realizări menite să dureze“.

Strigătul fiului risipitor sau spectacolul textului poetic

Florian COPCEA

Paul Purea este un poet transmodernist inițiat, în al cărui univers liric tradiția este refuzată, iar discursul, situându-se între expresionism și suprarealism, operează în poietică/poetică adevărate mutații epistemologice. Nonconformist din chiar în poezia de debut, poetul, cu o forță retorică greu de egalat, își asumă cu inventivitate un traiect al cărui unic scop declarat este acela de a demitiza și falsifica, în același timp, eternitatea și de a impune o nouă paradigmă poetică: „Culeg un braț de cuvinte/ Și-l împrăștii –/ Parcă aș arunca din mână grăunțe.// Îmi aștern fruntea/ Pe o lespede albă –/ Aud veșnicia cum picură-n clipe.// Unduitoare chemare/ A înălțării noastre-n adânc/ A coborârii noastre pe cruce” (*Apostol* din *Nesomnul iubirii sau timpul dintre mine și spațiu,* Ed. Cartea Românească, București, 1994).

Conștient că posmodernitatea poate duce, imprevizibil, la moartea poeziei, el identifică și proiectează un nou sens poeziei, nemaisupunându-se ordinii ancenstrale. Asemenea lui Valéry, Paul Purea, ieșind, astfel, din convențiile arhetipurilor autohtone, este convins că nu poemul este important în construcția sintactică a operei, ci „mecanismul prin care se ajunge la poem” (Irina Mavrodin, *Poietică și poetică,* Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1998, p. 45).

De altfel, poezia sa, când descriptivă, când reflexivă, copleșită de vacuumul interogațiilor meditative asupra condiției poetice, semnifică un continuu periplu existențial, desfășurat în toată plenitudinea în *Spirit de vreme,* dar mai ales în *Natura posibilului* (ambele din *Alchimia iubirii sau eu între spațiu și timp,* Ed. Cartea Românească, București, 1995), care constituie o adevărată ars poetica și pe care o redau în întregime: „Mie/ poet fără cuvinte/ cuvânt fără de spațiu/ spațiu fără de sine,// Mie/ arătați-mi mormântul/ și mă voi dezgropa!”

Paul Purea este născut la 1 mai 1948, în Șipotul Vechi, din Caraș-Severin. S-a stabilit în Germania înainte de Revoluție și lucrează acolo ca medic chirurg. A publicat mai ales în România (titluri menționate în textul alăturat), dar și în Germania, cu precădere poezie (dar are și un roman, *Casa de pe strada Ofcea,* 2001).

În cartea amintită, poetul se axează pe simbolul umbrei, cel care împarte în două lumea golită de transcendență și criptează, în chip nietzschean, elementele existențiale ale unui joc radical în care, obligatoriu, „Un poet se naște/ Un zeu trebuie să moară/ Reciproc/ Într-o durere de faceri” (*Relativ și reciproc*). Această trăire profundă, unde neantul/abisul se confundă cu o realitate incomodă, viciată, în permanentă discontinuitate, îl obligă pe poet la o voluptoasă ideoblastie lingvistică, al cărei merit este acela de a da temei existențial și esențial formulelor mitopo(i)etice propuse: „...Eu vin, venindu-mă vin/ penetrându-mă vin/ că urmele vin,// Mă îngând, mă dezgând/ în umbra poetică și rece/ a neînțelesului crud,// Da, și mă vin și mă vând/ la târgul de oale/ idee de lut...” (*Idee ceramică* din volumul *Ochiul din ștreang,* Ed. Cartea Românească, București, 1999).

Paul Purea este un generator de efecte ideatice, dinamice, care destructurează absurdul, dând o dimensiune holistică registrului tehnicist în care se exprimă. Un frumos poem din *Goluri sinucigașe* (Ed. Cartea Românească, București, 2000), sintetizează întocmai meditațiile poetului asupra scriiturii care presupune, înainte de toate, o ecuație în care numitorii comuni sunt imaginația, fantezia, paradoxul și ambiguitatea. Detectăm cu ușurință, mai ales în această carte, reverberații în aparență nichitastănesciene care, eliberate de constrângerile intertextualității, dezvoltă, sub incidența postmodernismului modern, un antimodel, aplicabil la orice literatură. Din acest punct al *devenirii întru devenire* (C. Noica) se poate desprinde cu ușurință ideea că Paul Purea este un original, el nu urmează pe nimeni, întrucât are disponibilități poetice fără limite și „m-am săturat de gură într-atâta/ că spun cuvintele cu ochii” (*Rugina din lumină*), fiindcă, nu-i așa?, „Ciudat, v-o spun, cea mai din ciudățenii/ rămâne poezia,/ tremurătoare ca iubirea căzută/ pe o pubertate,/ tremurătoare și simțindă/ precum o molcomă cădere de lumină,/ precum o reîmplantare a pasului pe umbră.// Cea mai din reîncarnări, v-o spun, e Poezia!” (*Ciudățenii*).

Poezia lui Paul Purea, recurgând la un monolog dens, axat pe anularea realului în text, investește în discursul metapoetic reflecțiile fiului rătăcitor, mereu aflat în căutarea unui limbaj împovărat de real, cu irizări eminesciene, capabil să anihileze, prin simplitate, elocvența. Ideea nemuririi prin cuvânt este cu atât mai puternică în poezia miniaturală și înadins picturală din *Come dansând* (Ed. Cartea Românească, București, 2002), cu cât poetul, temperament vulcanic, ne obligă să avem revelațiile unui expozeu: „Aruncă-mă într-o stea/ ca să pot pentru drumul tău/ naște lumină,/ (…) Aruncă-mă într-un sentiment/ să-ți pot mângâia/ de-aproape inima,/ (…) aruncă-mă în somnul tău/ ca să pot deveni vis” și „Nu așteptați de la poet/ minuni,/ Taina fiorului din lăuntrul cuvintelor/ e numai și doar/ în puterea gustativă/ a Limbii” (*Gustativă*).

Cu *Singurătatea din punct* (Ed. Cartea Românească, București, 2004), Paul Purea se îndreaptă spre alte orizonturi, unde mecanismele intertextului cad sub incidența combustiei lirice. Din această cauză, poetul se orientează spre structuri antinomice, producătoare de rezonanță, convențional și înstrăinare. Revolta poetului în fața „ascunsului” spațiu recluzionar dă gravitate singurătății care, în cazul său, te obligă „Să te crezi tu timp/ când timpul însuși/ metamorfozând/ se caută pe sine” (*Întorsătură*) sau ,,Mă dezamăgește zborul/ de neajungere până/ când știu bine că și pietrele/ au dreptul/ la zbor și la verbe” (*Dezamăgiri*).

Inserțiile contrapunctice descoperite în *Chiriaș între greieri și lilieci* (Ed. Vinea, București, 2011) împing poetul într-o zonă a profanului, vina purtând-o, probabil, ieșirea sa din labirintul matricial, deseori sugerat, și „ancorarea” într-un spațiu abrutizant, unde fuziunea realității cu visul este doar simulată. Poetul, în acest volum, recurge la metoda creării din emoții a unui tunel spre Turnul Babel, desigur, pentru a ajunge la *logos.*

El operează aproape fotografic cu simbolurile entropiei și ficțiunii, lucru care diversifică limbajul și, eliberându-l de claustrare, îl ornamentează, semantic, cu o potențială materialitate: „Prima pasăre pe care am văzut-o zburând/ a fost o umbră pe cerul patriei. Bunicul mi-a explicat că e un vultur./ Eu am văzut o stemă. Spice de grâu, ciocan, seceră...” Alteori poetul devine absurd, evident, nu pentru a ne atrage într-o lume dominată de haos, ci pentru a ne dezvălui starea de spirit a unui om rătăcind victorios lumi egocentrice bolnave mai mult de autocontemplare decât de divinitate. Asemenea lui Iisus Hristos, pe care îl și invocă la un moment dat, poetul trăiește sub impactul impresionismului: „Cineva a încercat să-mi tragă un glonț. În cap./ A nimerit pasărea ieșită din piept” și ,,Când l-am întrebat de ce s-a dus la război, tata a zis/ că unii ne-au mânjit țara. Cu tancuri și cu tuș./ Am alergat cu tricicleta prin sat./ Toate casele erau la locul lor. Și găinile și gardurile”. Este vădită influența lui Marin Sorescu care, prin meditație transcendentală, redescoperă istoria devenită istorie, în cazul lui Paul Purea aceasta semnificând viziunea unui trecut al ființei, transpus în înțelesuri intime, rostite ingenuu, bineînțeles, pentru a recupera sacralitatea unui timp care nu mai poate fi întors.

În *O iubire pe laptop și câteva poeme în carne* (Ed. Brumar, Timișoara, 2012), poetul adoptă aceeași manieră de construcție, cu deosebirea că neliniștile sale, aparținând întregii lumi, capătă proporții de strigăte. Nu trebuie să ne lăsăm induși în eroare de observațiile sale: „Tăcerea devine rucsac fără merinde. Fără de tine sunt hoț/ de aduceri aminte. Hacker aruncat într-o celulă Monte Cristo...”

Registrul liric începe să se diversifice, poetul este căzut în mrejele virtuților poetice. De reținut: această carte abundă în texte subtile în care virtualul și posibilul (*de*)*construiesc,* ostentativ, comunicarea poetică. Paul Purea, deși pare, sau numai ne lasă să ne iluzionăm, nu este un experimentalist. Eul său liric, complex, livrându-se în întregime textului, se dezvoltă într-un câmp al derizoriului spre a consolida autopoetizarea. Întocmai înaintașilor săi (dar desprins de clișeele lor abundent-sterile) nu ezită să seducă prin exploatarea predilectă a motivelor, a parabolelor marii poezii universale: *lupul, umbra, ochiul, zeul, cuvântul, copacul, viața, moartea, iubirea, Dumnezeu.* Poetul devine tot mai conștient de harul său: „Zbor. Trec universuri. Ard./ Prin lumi neștiute sunt pară/ anii-lumină rod din mine/ mă frământă. Sunt Foc”. În alt loc, pe un ton dadaic: „N-am fost decât vers. Până la tine fără de litere. Alb./ Cu dinții mereu strepeziți. De aguridele avangardei. Pre sine”.

În concluzie, poezia lui Paul Purea stă sub semnul unui nihilism care trădează, dincolo de livresc, o exuberanță înnăscută și o obsesie scripturală deopotrivă: „Luna și stelele stau îngrădite, toate în ochiul meu./ Din punctul acesta de vedere n-am crezut niciun orb întâlnit pe potecă./ Ori la ușa bisericii. Și nici vreun pui de pasăre. Și nici de pisică...” El nu face un secret din constatarea că poezia încă mai poate vindeca de insensibilitate lumea, iar poetul poate supraviețui avatarurilor vieții doar prin inițierea în rosturile acesteia.

România de pretutindeni

A căzut o stea: Mihai Pătrașcu

Cristian S. CALUDE

Începând din 2010, Asociația Europeană de Informatică Teoretică (European Association of Theoretical Computer Science, pe scurt, EATCS) oferă anual Premiul Presburger unui grup de tineri informaticieni teoreticieni (sub 35 de ani) pentru contribuții de o excepțională valoare publicate în reviste sau prezentate la conferințe. Premiul poartă numele matematicianului, logicianului și filosofului polonez Mojzesz Presburger, cunoscut pentru „aritmetica Presburger”, pe care a inventat-o pe când încă era student, în 1929. Presburger nu a avut o viață lungă: născut în 1904, a murit in 1943 într-un lagăr de concentrare.

În 2012, Premiul Presburger a fost acordat cercetătorilor Venkatesan Guruswami (Carnegie Mellon University, Pittsburgh) și Mihai Pătrașcu (AT&T Labs, New York).

Pătrașcu a primit premiul pentru contribuții la teoria structurilor de date care descriu modul în care sunt organizate și prelucrate datele în calculator și în rețele de calculatoare. Rezultatele sale au fost caracterizate de comitetul EATCS care a acordat premiul în felul urmator: „Pătrașcu's work has broken through many old barriers on fundamental data structure problems, not only revitalizing but also revolutionizing a field that was almost silent for over a decade”. În traducere liberă, „rezultatele lui Pătrașcu au distrus multe bariere acceptate de multă vreme în structurile de date, nu numai revigorând, dar chiar revoluționând un domeniu aflat în stare de hibernare în ultima decadă”. Adjectivele folosite în citat sunt scrise pentru experții domeniului, ele nu sunt exagerări precum cele folosite deseori în limbajul jurnalistic și, ca urmare, au o semnificație puternică. Aceste rezultate au fost posibile datorită unei înțelegeri profunde a calculabilității din perspectivă informațională.

Pătrașcu a fost un eminent informatician teoretician, care ar fi avut toate șansele să devină unul dintre marii oameni de știință români ai secolului 21. O soartă crudă a făcut ca el să plece din viață, în urma unei boli incurabile, la 5 iunie, la mai puțin de 29 de ani, înainte de a avea ocazia să primească oficial Premiul Presburger. Ultima sa postare (6 mai 2012) pe blogul personal, *WebDiarios de Motocicleta*, conține textul: „Hurah!! I've got some excellent news: I was co-awarded the 2012 Presburger Award, to be shared with Venkat Guruswami, the young superstar of error correcting codes.” Premiul s-a acordat la conferința anuală a EATCS, ICALP 2012, organizată la Warwick, Marea Britanie, în iulie; prietenul și colaboratorul său, Mikkel Thorup, a făcut o prezentare care a înlocuit conferința de primire a premiului pe care laureatul ar fi trebuit s-o facă.

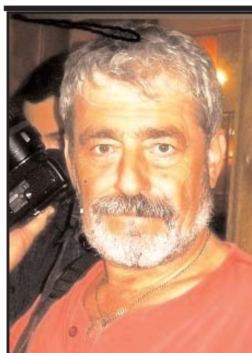
Născut la 17 iulie 1982, la Craiova, Mihai Pătrașcu a fost absolvent al Școlii Nr. 24 „Sf. Gheorghe”, al Colegiului Național „Carol I” din Craiova și al celebrei Massachusetts Institute of Technology din SUA (ultimul titlu fiind cel de doctor). Semnele carierei sale stelare s-au văzut de timpuriu: în clasa a III-a mergea la olimpiadă cu copiii de clasa a V-a. Olimpiadele au fost una dintre marile sale pasiuni, în care a pus talent, pasiune și timp, ca elev și apoi ca tânăr cercetător. Pătrașcu a fost câștigătorul a numeroase premii la matematică, fizică, engleză și în special informatică, unde a obținut la nivel național de nouă ori premiul întâi și șapte medalii la fazele internaționale: patru de aur și trei de argint. Aceste rezultate îl situează printre primii 20 de medaliați în lume și pe primul loc în România. Fostul campion a propus probleme pentru olimpiadele de informatică, fazele naționale, balcanice, europene și internaționale și a fost membru în comitetele științifice ale unor olimpiade internaționale.

În perioada 2004-2012, Pătrașcu a publicat aproape 50 articole, în unele dintre cele mai bune conferințe și reviste de informatică teoretică din lume. A obținut multe premii, printre care premiul pentru cel mai bun student doctorand din SUA și Canada în 2005, premiile pentru cea mai bună lucrare prezentată de un student doctorand la conferințele ICALP în 2005 și FOCS în 2008 (ICALP și FOCS sunt două dintre cele mai importante conferințe de informatică teoretică din Europa, respectiv, SUA). Majoritatea covârșitoare a articolelor sale sunt scrise în colaborare, o parte cu cercetători din domenii diferite de ale sale. Nu este nicio mirare că articolele lui Pătrașcu au fost foarte apreciate și citate. Iată doar un exemplu: blogul *Computational Complexity,* ținut de Lace Fortnow și Bill Gasarch listează articolul M. Pătrașcu and Mikkel Thorup, *The power of simple tabulation hashing,* STOC11 *Proc. 43rd Annual ACM symposium on Theory of Computing,* pp. 1-10, ca fiind printre cele mai bune dintre cele publicate în 2011 în domeniul complexității calculului.

Mihai a practicat diferite sporturi – rugby, fotbal, alpinism și volei –, era pasionat de motociclete, iar deplasările (în peste 40 de țări) pentru conferințe sau vizite de cercetare au fost folosite cu aviditate pentru a cunoaște alte meleaguri. Îi plăcea muzica; piesa sa de patru minute pentru chitară, trompetă, tobă și voce *A Bear in the Sandstorm* poate fi accesată la http://people.csail.mit.edu/mip/docs/bear-song/bear.html. Pagina sa web (http://people.csail.mit.edu/ mip/) conține informații standard pentru un cercetător, dar și fapte negăsite la alții; de exemplu, lista aplicațiilor pentru granturi le include atât pe cele care au fost acceptate, cât și pe cele respinse, o încurajare pentru tinerii cercetători, care pot vedea calitatea unor aplicații respinse și, implicit, pot fi motivați să nu abandoneze. O pagină web în memoria sa conține referințe, aprecieri și gânduri de la diverse persoane din diverse colțuri ale lumii, incluzând unele nume foarte cunoscute în informatică. Blogul *Goedel's Lost Letter and P=NP,* celebru în teoria calculabilității, i-a dedicat un post în iunie. În România, „ca semn de adâncă recunoștință pentru impactul enorm pe care Mihai l-a avut în cadrul comunității de olimpici în informatică”, *Infoarena* a organizat pe 9 iunie 2012 concursul „Remember Mihai Pătrașcu”; desfășurat pe perioada a 156 de ore, concursul a inclus probleme propuse de acesta.

Nu l-am cunoscut personal, dar l-am admirat de la distanță. Nu pot încheia fără a remarca soarta atât de tristă care l-a unit pe Pătrașcu cu iluștrii săi înaintași Turing și Presburger.

Orașul comercial al „îngerilor”

Nicolae CIOBANU

Orașul „îngerilor”, adică Los Angeles, orbit de lumină mai tot anul, atât ziua, cât și noaptea, este ridicat pe un deșert cu sute de coline seci, între șirurile rupte ale Munților Sierra, cu diferite nume, în partea de est, și Oceanul Pacific către vest, și este presărat cu puțină verdeață, plantată de om în interiorul zonelor de locuit și care se menține vie printr-o continuă risipă de întreținere. Clădiri înalte, obositor de lineare, apar de-a lungul bulevardelor în centrele administrative ale sub-orășelelor mai importante, care formează această pizza condimentată uman, pe o suprafață greu de imaginat de departe, 180 km x 80 km. Totul este țesut între autostrăzi cu 3 și 4 benzi pe sens, care mai comprimă în aparență distanțele, prin accesibilitate rapidă la locul de muncă, bineînțeles, pe buzunarul cetățeanului nevoit să meargă la serviciu (în „româna recentă”, *job*).

Zonele administrative au centrul marcat de clădiri înalte, moderne, adunate grămadă, pentru a crea o impresie impunătoare periferiilor, filigranate pe structuri metalice bine studiate tehnic, impresie deosebită dacă vii din lumea a treia. Centrele comerciale și, mai ales, clădirile cu locuințe în comun, cât și casele particulare sunt practic din lemn, carton și ipsos, sârme și becuri, țevi și goluri aiurea, platbandă și câteva kilograme de cuie, în general încropite într-o arhitectură cu iz oriental sau sud-american, întrepătrundere dezordonată de linii și volume, vopsite „desert” și parcă îndesate în pământ, să nu le ia vântul de pe chitucii de lemn (a se citi fundație în puncte libere). În „downtown”, pe Broadway, magazinele nu diferă de bazarele din orientala Turcie. Centrele comerciale mari gen mall, azvârlite la periferia cartierelor de locuințe, sunt capsulate, totul se petrece în interiorul rectangular și imens, cu străzi marcate de magazine, pomi, flori, verdeață, aer condiționat și, mai ales, orice nu-ți trebuie de cumpărat. Aici este singurul loc unde te poți plimba ca pe „corso”, căci afară devii instantaneu de culoare, în special vara, care durează „doar” 9 luni.

Produsele expuse în magazine sunt cele care creează confuzia cea mai mare în sfera bunăstării și deciziei de cumpărare prin diversitatea „calității” lor, adică, dacă nu știi unde și ce trebuie să cumperi, mai ales că nu găsești la intrare prospecte cu informații despre produsele ce se vând în magazin, apelezi la cinstea patronului sau vânzătorului și te-ai ars. În Beverly Hills, pe Rodeo Drive, o cămașă din celofibră costă 110 dolari, iar în downtown, aceeași cămașă doar 20, explicația fiind că tu trebuie să suporți și chiria celui cu magazinul într-un loc mai bun. Practic, prețul este în funcție de loc și de client. În general, produsele sunt „încropite” în Orientul Îndepărtat, fapt ce se reflectă asupra calității. C.T.C.-ul nefiind la îndemână acolo, testul se face pe cheltuiala și timpul clientului, în baza unei lozinci familiare nouă: „satisfacție garantată” o lună de zile. Mai nou, s-a redus la 15 zile. Moda, de asemenea, are influență orientală, brizbrizuri și floricele pe o croială gen sac, ce se potrivește foarte bine pe oricine, talia fiind definită de un cordon cu funcție ornamentală, mai ales dacă mănânci la McDonald's.

Toate lucrurile de îmbrăcăminte sunt în general ieftine și se uzează repede, având astfel satisfacția de a cumpăra ceva nou de trei ori pe an, sau chiar mai des, conform „sărbătorilor” comerciale oficiale, care au devenit deja obișnuință pentru orice localnic...

Cravata, camașa albă, tenișii și zâmbetul de complezență definesc în orice magazin profesionalismul, cunoștințele – mai puțin dacă ești bun de gură, adică, înțelegi matale, consumatorul trece rar de două ori prin același loc (pentru că se mută cu serviciul în fiecare an) și este „educat” să aibă memorie scurtă...

Comentariile sunt de prisos despre o libertate spirituală a celor care au avantajul că au venit mai devreme și au lăsat pentru alții numai speranța verde, necoaptă.

Foarte interesant, nu?... În poze fără sonor, TOTUL pare altfel...

Civilizaţii precolumbiene

Ion PĂTRAŞCU

Povestea este fascinantă, cu multe taine încă de nepătruns. Oamenii de ştiinţă au făcut şi ei tot ce au putut: au descifrat relicvele materiale, lăsate din abundenţă de popoarele amerindiene, au mai încercat să pătrundă şi tâlcul miturilor sau legendelor acestora, însă a rămas destul loc şi pentru fabulaţii. Înainte de a ne apropia, cât de cât, de această lume misterioasă, să amintim etimologia cuvântului *amerindian,* adică indian american. Unul dintre *naşi* a fost Cristofor Columb, care a numit populaţia băştinaşă de pe aceste tărâmuri *los indos,* adică indieni. Amiralul spaniol nu a încetat niciun moment să creadă că ajunsese în Indii şi nu pe un nou continent. Al doilea *naş* a fost Amerigo Vespucci, considerat unul dintre cei mai mari navigatori ai lumii, care l-a succedat pe Columb în aventura transatlantică.

Cine erau, însă, acei amerindieni? Când spaniolii au început procesul de colonizare, Americile erau un adevărat mozaic etnic: numai în America de Nord şi Centrală se vorbeau peste 300 de limbi diferite, la care se adăugau alte 500 de idiomuri în America de Sud şi Indiile de Vest. Cât despre originea vorbitorilor celor peste 800 de limbi, devenim pradă uşoară pentru cele mai imaginative, chiar fanteziste teorii. După unele opinii, acei băştinaşi ai Americilor ar fi fost descendenţi ai babilonienilor, egiptenilor, cartaginezilor sau că proveneau din triburile pierdute ale lui Israel. Nu este exclusă nici povestea Atlantidei a lui Platon. Chinezii vin şi ei cu varianta asiatică a colonizării Americilor. Există, însă, mai multă certitudine în privinţa vikingilor lui Erik cel Roşu, care au ajuns în Americi cu sute de ani înaintea lui Cristofor Columb. Nu lipseşte nici varianta cu pelasgii, înaintaşii tracilor şi dacilor, din acea tipologie carpato-dunăreană, pe care Nicolae Densusianu îi înfăţişa ca *pletoşi, cu pielea albă şi cu ochi în care se reflecta culoarea cerului.* La ei vom reveni, însă, cu o ocazie viitoare.

Dacă aspectele demografice ne-au băgat complet în ceaţă, nici evoluţia istorică a civilizaţiilor precolumbiene nu este lipsită de surprize. În comparaţie cu celelalte civilizaţii vechi, cea a amerindienilor este, în primul rând, atipică. Din noianul de naţii, apăreau culturi de te miri unde şi dispăreau instantaneu, fără motive cunoscute. Decantarea, în timp, a acelor culturi s-a reflectat, în final, în cele trei civilizaţii precolumbiene de bază: aztecă în Nordul şi Centrul Mexicului, mayaşă în Sudul acestuia şi în America Centrală, incaşă în America de Sud. Noi vom arunca o privire fugară asupra culturilor aztecă şi mayaşă, care au înflorit pe teritoriul numit astăzi Mexic.

Aş începe cu imperiul aztec, pentru că el domina o bună parte din Mexic la venirea spaniolilor în această zonă. Civilizaţia aztecă este, într-adevăr, una de sinteză, altfel nu s-ar putea explica saltul rapid al unor triburi nomade şi analfabete direct într-unul dintre cele mai înfloritoare imperii precolumbiene. Aztecii sunt consideraţi urmaşii direcţi ai toltecilor, care le-au transmis nu doar spiritul războinic, nu doar cunoştinţele de arhitectură, astronomie şi matematici, dar şi ritualuri religioase, inclusiv cultul *Zeului Războiului,* cunoscut şi sub numele de *Suveranul Şarpe cu Pene.* Se afirmă că acei nomazi azteci au intrat în istorie cu ajutorul unei legende. Marele lor zeu i-a îndemnat să pornească la drum şi să nu se oprească până nu vor vedea un vultur, căţărat pe un cactus, cu un şarpe în cioc (simbol naţional, care astăzi se păstrează pe stema şi drapelul Mexicului). Urmând sfatul divin, aztecii au devenit sedentari în fertilul Podiş Mexican. Aici, ei şi-au zis Mexica (de la Mexi, unul dintre zeii lor) sau Azatlan (numele unui ţinut locuit de ei). Aceasta se întâmpla în plin secol al XIV-lea d.Hr. În anul 1345, aztecii au început să ridice cel mai strălucitor oraş al civilizaţiei aztece – capitala Tenochtitlan, un amplu complex urban, cu piramide, temple, palate şi clădiri administrative, plasat într-un splendid cadru natural, cu lacuri, apeducte şi canale. Fosta mlaştină este transformată în insule artificiale, devenite apoi grădini înfloritoare. Pe bună dreptate, spaniolii o numeau *Veneţia Noii Spanii,* atunci când o vedeau pentru prima dată, în anul 1519.

Treptat, societatea lor a dobândit o structură bine conturată, specifică unui popor războinic. În vârful piramidei sociale se aflau războinicii şi preoţii, după care urmau negustorii, ţăranii, servitorii şi sclavii. Era o societate profund sacralizată, de la naştere şi până la moarte. Deşi războinici, temuţi de toţi vecinii, aztecii găseau timp şi pentru construcţii monumentale, fiind în acelaşi timp şi agricultori. Ca şi ceilalţi amerindieni, aztecii cultivau porumb, fasole, bostan, cartofi, fructul avogado şi cunoscuta agavă albastră, din care făceau o băutură fermentată, *mama* actualei licori naţionale a mexicanilor, tequila.

O istorie concisă a civilizaţiei aztece a fost gravată, cu o precizie uimitoare, pe discul de piatră descoperit în anul 1790 în Piaţa Zacalo (azi Piaţa Constituţiei), din centrul capitalei Mexico City. Acest veritabil *manual* de istorie are diametrul de 3,56 m, grosimea de 1,40 m şi o greutate de 25 de tone. Discul mai este cunoscut şi sub numele de *Cupa Vulturului, Piatra celui de al Cincilea Soare* sau *Calendarul Aztec.* Gravurile de pe disc se dovedesc o amplă sinteză a cunoştinţelor şi învăţămintelor aztece despre astronomie, religie şi filosofie. Nu lipsesc nici unele formule matematice de calcul al timpului, precum şi o serie de chei pentru interpretarea semnelor astrologice. Mai sunt şi simboluri care conferă Calendarului Aztec valenţe de horoscop. Imaginile de pe disc sunt dispuse circular, în jurul *Celui de al Cincilea Soare.* Pe cercul exterior, apar doi şerpi, faţă în faţă, simbolizând contrariile şi dualitatea lumii. Scrierea aztecilor era pictografică. În loc de hârtie, foloseau pielea de animale.

Însă, povestea de succes a aztecilor ar fi incompletă dacă nu am menţiona una dintre sursele cele mai importante de inspiraţie. Cu câteva secole înaintea apariţiei aztecilor în Podişul Mexican, de acolo dispărea fără urme un mare şi misterios imperiu amerindian. Capitala acestuia era la cca 50 de km de locul unde se află astăzi Mexico City. Prin dimensiuni şi măreţie, acel oraş nu avea egal în vasta zonă amerindiană. Capitala era o adevărată metropolă, cu peste 200.000 de locuitori, unul dintre cele mai mari centre de ceremonii religioase, un oraş sacru, unde *oamenii devin zei,* după credinţa aztecilor. De aici provine şi numele acelui imperiu misterios şi al capitalei sale – Teotihuacan – care înseamnă *oraşul în care oamenii devin zei.* Astăzi, situl arheologic Teotihuacan este unul dintre cele mai renumite în Mexic, ocupând şi un loc onorant pe listele UNESCO ale Patrimoniului Comun al Umanităţii. Cele peste 2.000 de construcţii mărețe ale oraşului erau opera unor arhitecţi de geniu, cu o viziune unitară a întregului ansamblu. Artera centrală, numită *Calea morţilor,* făcea legătura între cele două piramide principale – *Piramida Soarelui* şi *Piramida Lunii* – şi *Citadelă.* Calea era flancată de temple mai mari sau mai mici, diverse sanctuare, palate ale marilor demnitari, portice etc. Constructorii aveau cunoştinţe temeinice de matematică şi astronomie, ceea ce explică faptul că toate operele lor sunt în deplină armonie cu corpurile cereşti şi cu peisajul montan din împrejurimi. Nu erau uitate nici facilităţile necesare pentru baia zilnică, care avea un rol triplu: igienic, terapeutic şi, mai ales, religios.

Acestea fiind zise, am ajuns şi la cea mai misterioasă civilizaţie precolumbiană, cea a mayaşilor, care s-a coagulat în perioada 500 î.Hr. – 320 d.Hr., în perimetrul Americii Centrale, cuprinzând şi Peninsula Yucatan a Mexicului. Are o epocă de aur până prin anul 987, când construcţiile încetează, iar mayaşii dispar. Se ştie că mayaşii au avut contacte strânse cu imperiul Teotihuacan, iar mai apoi cu toltecii, din care a rezultat ceea ce s-a numit cultura de sinteză toltec-maya. Totuşi, mayaşii au fost moştenitori direcţi ai celei mai vechi civilizaţii amerindiene, cea a olmecilor. Olmecii au avut o perioadă relativ lungă de glorie (1550-900 î.Hr.), după care urmează declinul şi dispariţia misterioasă, în jurul anului 300 d.Hr. Tocmai acela este momentul când începe apogeul civilizaţiei mayaşe, în care se disting clar multe elemente structurale ale culturii olmece: un nivel remarcabil pe plan ştiinţific, artistic şi chiar politic; monumente funerare sculptate în stil narativ; ritualuri legate de astronomie, fertilitate şi ciclurile agricole; reprezentările *Zeului cu buze mari,* precursor al *Zeului Ploii* la mayaşi; folosirea aceluiaşi calendar *Marea Numărătoare.*

Mayaşii au fost consideraţi cei mai mari şi mai buni constructori, care au lăsat posterităţii edificii ce uimesc şi astăzi prin armonia formelor, supleţea planurilor şi puritatea volumelor. Cu toate acestea, oraşele ridicate de ei nu erau altceva decât centre religioase pentru populaţia rurală din împrejurimi. Şantierele de construcţii funcţionau numai după culegerea porumbului, plantă venerată de mayaşi.

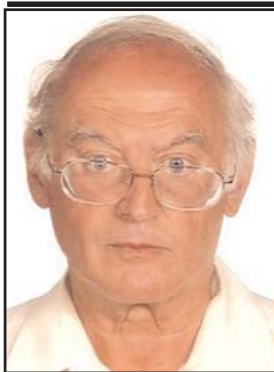
Triada matematici – astronomie – arhitectură explică frumuseţea miilor de construcţii ridicate de mayaşi, în locuri strategice, alinierea perfectă a piramidelor şi templelor cu punctele cardinale, care le permitea să urmărească mişcările Soarelui şi ale Lunii. Aşa au ajuns mayaşii să-şi elaboreze propriile calendare sacre, printre cele mai evoluate, dar şi enigmatice. Un prim calendar, de 260 de zile (13 luni a 20 de zile) era rezervat ghicitului. Mayaşii aveau credinţa că data de naştere determină personalitatea omului. Cel de al doilea calendar avea 365 de zile. Da, 365 de zile! Al treilea era *Calendarul Sferic,* cu 18.980 de zile unice, adică 52 de ani. Cel de al patrulea, numit *Marea Numărătoare,* era calculat pe cicluri de cinci mii de ani. După acest calendar, la 21.12.2012, ar începe un nou ciclu, lucru interpretat de unii ca fiind sfârşitul lumii. Nu şi de mexicani, care stau liniştiţi pentru că au descifrat mai bine mesajul mayaşilor: *va începe un nou ciclu,* deci nu va fi sfârşitul lumii.

Nivelul avansat al civilizaţiei mayaşe este dovedit şi de existenţa unei scrieri proprii, constând din notaţii hieroglifice, prin care au fost transmise posterităţii informaţii valoroase despre istoria, mitologia şi ritualurile acestui popor. Dintre cărţile moştenite, se detaşează *Codexul Tro-Cortesianus*, bogat în date despre agricultură, meteo, boli, vânătoare, astronomie şi alte aspecte ale vieţii cotidiene.

(Va urma)

Orizont SF

ANIMAFILM

Mircea OPRIȚĂ

Filmul românesc de desene animate nu se poate lăuda cu performanțe de felul celor produse de studiourile americane „Walt Disney", dar nici nu avem motive să spunem că n-a existat. După scurt-metrajele mai vechi ale lui Ion Popescu-Gopo (*Scurtă istorie, Homo Sapiens* etc.), care construiesc în anii '50-'60 din secolul trecut parabole cu sens moralist pe câteva idei învecinate SF-ului, unele filme ulterioare arată preocupare pentru tematica genului, dar în versiunea ei „minoră", considerată a fi accesibilă micilor spectatori. Realizarea lor se datorează studioului Animafilm – mai precis, echipelor de scenariști și desenatori care au ilustrat animația românească în a doua jumătate a secolului XX.

Cine sunt acești pionieri ai unei modeste arte cinematografice, dornici să arate că interesul pentru ea se manifestă și în România? Pe lângă Gopo, al cărui nume a fost aureolat în chip fericit la Cannes, în 1957, cu premiul Palme d'Or (pentru *Scurtă istorie*), îi găsim la Animafilm, precum și înscriși în casetele tehnice ale producțiilor de desen animat realizate de ei, pe Constantin Mustețea, Victor Antonescu, Genoveva Georgescu, Olimp Vărășteanu, Virgil Mocanu, Călin Cazan, Mircea Toia și alți pasionați: regizori, scenariști, scenografi, desenatori, unii dintre ei făcând de toate, de la scenariu și desen până la regie, de la filmulețe episodice până la lung-metraje, atunci când dezvoltarea tehnică a studioului avea să le permită și pe acestea din urmă. Victor Antonescu, de pildă, născut în 1936 și pasionat de desen încă din copilărie (a câștigat premiul al II-lea la concursul interșcolar pe țară din 1953), este socotit unul dintre principalii creatori ai Studioului Animafilm. A regizat 40 de filme de desen animat, multe dintre ele, comedioare simpatice, precum *Mihaela la dentist, Mihaela detectiv, Aventurile lui Fitecine* (între ele și scurt-metrajul cu idee SF *Roboțelul Mihaelei,* 1976), dar și lung-metraje precum *Robinson Crusoe* (1973, primul lung-metraj de animație românesc) și *Uimitoarele aventuri ale muschetarilor*. A scris el însuși 30 dintre scenariile pentru filmele studioului, iar unele figuri devenite personaje și eroi în aceste aventuri animate sunt creația sa. Poate că prin virajul făcut spre filmul de desen animat, sportul profesionist a ieșit în pierdere (în 1957, viitorul regizor era deja Maestru al Sportului la tir, cu numeroase concursuri de juniori câștigate); dar, înainte de a privi asemenea performanțe pe teren străin drept o curiozitate biografică pentru un om cu carieră artistică, le putem accepta ca dovezi ale talentului și tenacității cu care s-a construit pe sine și a construit însăși filmografia animației, despre care vorbim acum.

Regizorul Victor Antonescu

Regizorul Mircea Toia

Există două proiecte mai importante, cu subiect SF, lansate și realizate de Victor Antonescu în calitate de regizor. Ambele sunt seriale cu episoade relativ independente, interconectate totuși prin temă și personaje. Primul este un ciclu de *Aventuri submarine* (cu episoadele *Epava, Aligatorii, Avarie la bord, Varanul*). Celălalt ciclu se intitulează *Misiunea spațială Delta,* cu episoadele *Planeta oceanelor* (pe un scenariu de Andrei Bacalu), *Recuperare ratată, Relicva, Roboți și roboți,* apărute în 1984. Atât aventurile subacvatice, cât și cele cosmice au fost atribuite unor personaje juvenile, considerate a fi pe gusturile și la nivelul de înțelegere al micilor spectatori: căpitanul de submarin Florin și surioara sa, Anca, în primul serial amintit, și perechea lor proiectată în spațiul cosmic, căpitanul de navă și ziarista „extraterestră", ambii interesați de stabilirea unor legături între civilizațiile galactice și având de înfruntat agresiunile unui creier electronic ultraperformant, dar capricios și malefic. Evident, nici aventurilor puse în seama unor asemenea personaje schematice – înfruntări cu monștri marini sau extratereștri – nu ies din superficialitatea unei abordări parțial comice, parțial moraliste, pe care și-au impus-o realizatorii celor două seriale spre a-și câștiga publicul-țintă.

Succesul serialului *Delta* a determinat Studioul Animafilm să-l reia într-un film de lung-metraj, cu titlul *Misiunea spațială Delta. Fiul stelelor,* pe un scenariu de Mircea Toia și Călin Cazan (acesta din urmă redesenând personajele create inițial de Victor Antonescu). Alături de cei doi, echipa de animatori îi numără pe Adela Crăciunoiu, Dan Chisovski, Péter Tenkey, Anca Iorgulescu, Luminița Toia, Anca Miclescu și alții.

Fără ambiția de a-și transpune pe pelicula de desen animat creația proprie, dar implicat „administrativ" în destinele animației românești, George Anania a îndeplinit o vreme la Animafilm funcția de director adjunct.

(Urmare din pagina 24)

D*omnule Aurel Bonta,* *cine au fost cei care v-au crescut aripile pentru cariera de plastician, pe care, volens-nolens, ați lăsat-o pe planul doi?*

– Nu este chiar așa. Anume, în pielea artistului plastic mă simt împlinit sufletește. Nu am mare câștig de pe urma vernisajelor, puțini sunt cei care cumpără tablouri, mai ales la noi, doar cu modificarea atitudinii față de oamenii de artă, de cultură în general, și creșterea nivelului economic în ansamblu, lucrurile vor cunoaște o schimbare în bine, ca în toată lumea. Referitor la dascălii, modelatorii mei, cum s-ar zice, i-aș numi pe doi: pictorul și pedagogul Leonid Grigorașenco – dumnealui mi-a atras atenția mai ales la grafică, lecțiile pe care le-am primit mi-au pus o bază fundamentală, apoi Mihail Tihanciuc – de la care am învățat pictura, compoziția și modelarea în lut. Anume dumnealui a văzut în mine potențialul care mi-ar fi oferit calea deschisă spre o carieră artistică.

– *Și pasiunea pentru inginerie?*

– După studiile la Colegiul Tehnic, m-am angajat la Fabrica de Tehnologii Informaționale „SIGMA", în calitate de electronist. De aici a pornit activitatea mea în lumea electronicii și din pasiune am devenit specialist principal.

– *Vă amintiți când ați pictat prima lucrare?*

– Da, când tata, sărmanul de el, venise tare obosit din schimbul de noapte și se odihnea. Starea lui m-a impresionat și inspirat totodată, am luat penelul și hârtia și i-am făcut un portret. După aceasta am început să jonglez cu toate genurile, pictând peisaje din natură cu flori, animale, inclusiv natură statică. În grădina părintească, orice ungheraș constituia motivul unei lucrări de artă: numeroase flori de curte și de pădure, iarba frumoasă cu puii mișunând prin ea, o adevărată poveste… De aici și dragostea de natură, dorința de a imprima pe hârtie frumosul. În arta pe care o fac peisajul predomină.

– *Câte lucrări aveți?*

– Am peste 60 de lucrări grafice și vreo 30 de pictură (fără cele din colecții). Timpul este o mare problemă pentru mine, mereu e în deficit. Pictez după lucru și în zilele libere. Primăvara, vara și toamna plec în mijlocul naturii, care-mi este atelierul principal, iar cel secundar – apartamentul în care locuiesc. Îi sunt recunoscător soției pentru sprijin și îngăduință. Prefer a mă exprima în culori calde, pastelate, iar ca materiale folosesc orice: creioane colorate, acuarelă, vopsele. De tematică nu duc lipsă, pentru că Moldova, această gură de rai ca o poveste, în toate anotimpurile îți poate oferi imagini impresionante. Atunci când privești lucruri obișnuite și le vezi conturul artistic prin imaginație, nu ai decât să materializezi pe suport aceste viziuni, iar mai târziu să le expui public pentru a vedea pe cât sunt de reușite.

– *Colegii, electroniștii, dar și plasticienii, vă apreciază sau vă invidiază?*

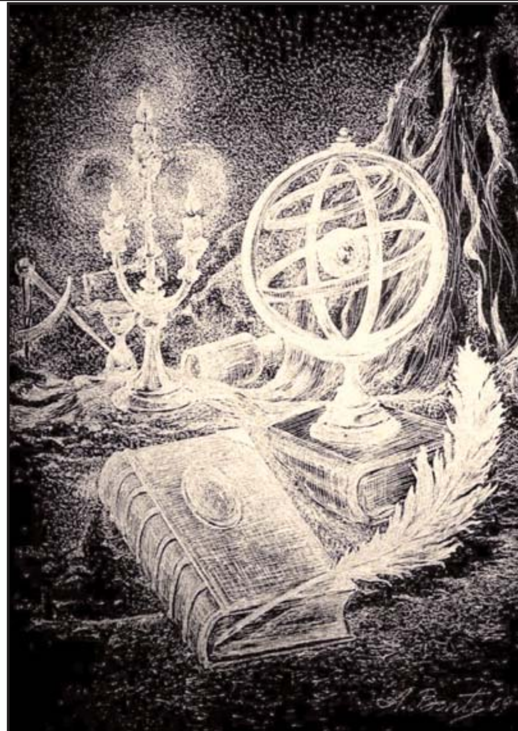
– N-au de ce. Există loc sub soare pentru fiecare. Am prieteni plasticieni consacrați care mă încurajează, îmi apreciază munca artistică. Ați auzit și dumneavoastră cum m-au prezentat și Oleg Cojocaru, și Nicolae Baciu, și Ștefan Popa ș.a.

– *Dacă nu confund, ultimul pe care l-ați amintit, spunea că „prin motive și mijloace simple, autorul reușește să ne prezinte măreția naturii". Aproape ca la cronicarul Ureche despre Ștefan cel Mare și Sfânt: cu mijloace mici, făcea fapte mari.*

– E prea mare onoarea să fiu comparat cu Marele Domnitor, sunt încântat. Poeta Lidia Grosu a spus că unele lucrări de-ale mele sunt poetice, mă bucură.

– *Concretizând că „picturile lui Aurel Bonta abundă în culoare, fantezie, măiestrie, se vede că are har de la Dumnezeu". Vă considerați un om împlinit?*

– De două ori. Sunt fericit că părinții mei au făcut totul pentru a-mi stimula și menține dragostea față de munca de creație și, în genere, de a fi un om bun. Această muncă necesită acuratețe, răbdare și căutare. Sunt fericit că Dumnezeu mi-a dat ochi să pot vedea frumusețea ce ne înconjoară și mână ca s-o aștern pe hârtie și pânză, sunt fericit de prietenii pe care îi am și de cea mai mare bogăție de la Domnul – cinci feciori, de care sunt mândru.

Succesele modeste pe care le-am obținut în arta plastică sunt în paralel cu cele din arta electronicii, având posibilitatea să particip la numeroase proiecte, invenții și reuniuni din R.M. și peste hotare.

– *Metaforic exprimându-ne, cine este totuși Aurel Bonta?*

– O părticică din oglinda Marelui Creator care este Dumnezeu, părticică retrovizoare, care permite să se vadă tot ce am făcut până la acești ani.

– *Și pentru ultima tușă?*

– Deosebite mulțumiri Aureliei Hanganu, directoarea Bibliotecii Științifice Centrale „Andrei Lupan" a Academiei de Științe, Angelei Timuș, pentru tema expoziției „Moldova – patria mea de dor", de asemenea, Parascoviei Onciu, pentru că mi-au oferit posibilitatea de a-mi expune lucrările în cadrul Saloanelor de Arte Frumoase de la aceste instituții prestigioase de carte. „Transilvania" este prima bibliotecă de carte românească la Chișinău, creată după etapa de renaștere națională din 1989 în parteneriat cu Biblioteca „Octavian Goga" din Cluj, dar și în baza multor donații de carte din întreg Ardealul.

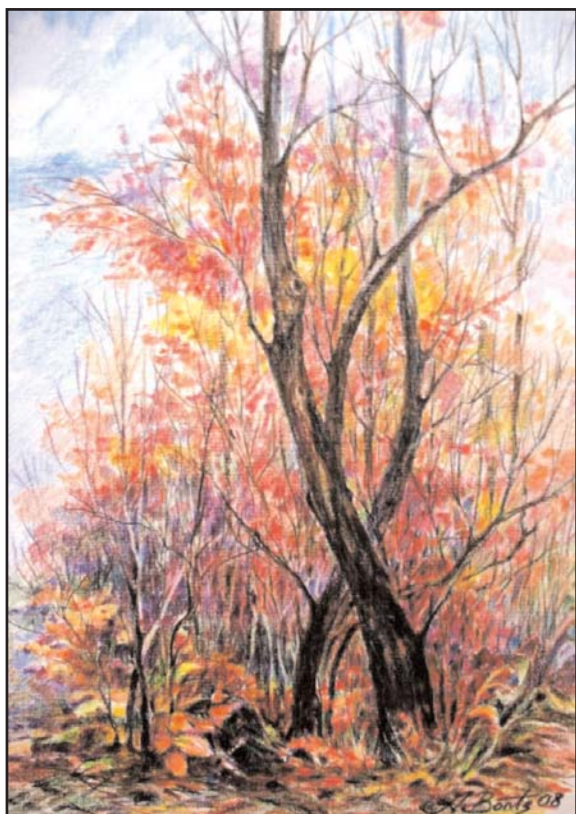
A prefațat și a dialogat Raia ROGAC.

Aurel Bonta,
între două pasiuni de suflet

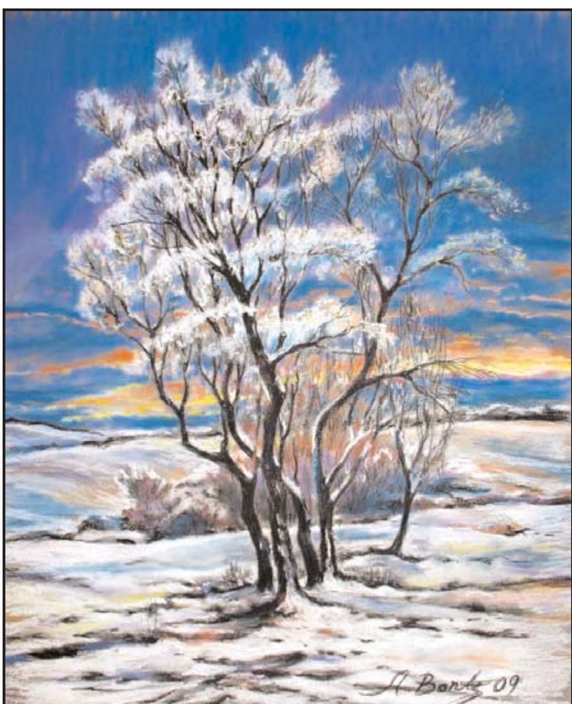
Artist plastic și inginer electronist, Aurel Bonta își împarte inima între cele două ocupații, fără discriminare, chiar dacă pentru aceasta trebuie să cuprindă două programe: unul strict, în cadrul instituțional, și altul de suflet, în timpul

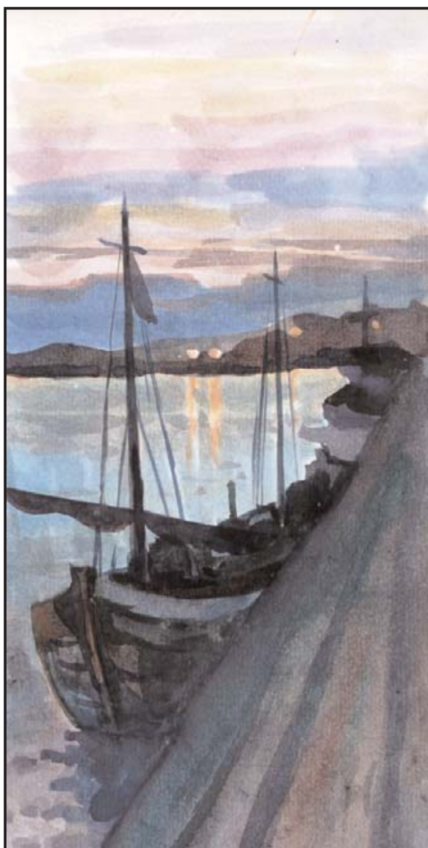

liber. Ostenește și muncește ca un rob, vorba lui Brâncuși, dar nu obosește, pentru că le face din plăcere.

S-a născut la 19 februarie 1959, în orașul Chișinău, în familia de intelectuali a lui Ion și Lili (Mihăescu) Bonta. De la naștere s-a pomenit a fi un „element periculos” pentru regimul comunist, pentru că mama era fiică de consilier al Regelui Ferdinand, iar tatăl fiul locotenentului armatei țariste Emmanuel Bonta, participant la Primul Război Mondial, de trei ori Cavaler al Crucii „Sfântul Gheorghe”, artilerist. Buneii au avut o moșie în județul Botoșani.

Ambii părinți au trecut calvarul represiunii staliniste, mama fiind deportată în Siberia, în lagărele de pe lângă râul Angara, iar tatăl în minele din Donbas.

Prima „școală de arte” o face în preajma unchiului său, Alexandru Neforosov, un artist plastic deosebit, care-l „aprovizionează” cu materiale necesare pentru pictură, îndemnându-l să facă mai ales portrete, în primul rând pe ale părintelui său. Face studii la Școala de opt ani din Strășeni, având-o ca dirigintă pe Nadejda Leonte Barbos, un bun pedagog și prieten al elevilor, care l-a încurajat să-și urmeze studiile într-o instituție cu profil de arte.

Se familiarizează cu arta plastică și decorativă la Colegiul nr. 1 de Artă Aplicativă din Chișinău (1974), după care își face „datoria” de soldat în armata sovietică într-o unitate militară din Caucaz, în calitate de mecanic (1977). Revenind acasă, schimbă macazul, alegând să studieze la Colegiul Tehnic din Chișinău (1980).

Este licențiat al Universității din Leningrad, actualmente Sankt Petersburg, Facultatea de Arte, specialitatea grafică (1983).

În 2007 urmează Cursuri de reciclare în domeniul managementului și planificării la Academia de Studii Economice din Moldova, iar în 2008 Cursuri de reciclare în domeniul managementului la Mercury Group International, Finlanda.

Din 1983 și până în prezent, activează pe post de inginer în sisteme informaționale și telecomunicații digitale, șef serviciu echipamente IT la S.A. Moldtelecom, iar peste toate acestea pictează.

Este membru al Asociației

Internaționale a Artiștilor Plastici AIAP, UNESCO.

Din 2006, își expune în mod sistematic lucrările la expoziții din Republica Moldova și România. Are lucrări în colecții publice și particulare din Canada, Federația Rusă, Marea Britanie, Germania, Republica Moldova, România, Italia, SUA.

În ultimul timp, Aurel Bonta a devenit un bun prieten al bibliotecilor și nu numai ca utilizator, ci și ca expozant, pentru că aici vine lume multă și bună, dar mai ales pentru că plasticienii sunt scutiți de plata taxelor. După recentul vernisaj de la Biblioteca „Transilvania” l-am provocat la un scurt dialog.

(Continuare la pagina 23)

Număr ilustrat cu tablouri și lucrări de grafică de Aurel Bonta.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- ÎPS CALINIC – arhiepiscop al Argeșului și Muscelului
- Ion C. ȘTEFAN – scriitor, București
- Dan D. FARCAȘ – matematician și scriitor, București
- Lilica VOICU-BREY – prof. univ., Spania
- Radu Ștefan VERGATTI – istoric, București
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Alexandru MIRONOV – publicist și scriitor, București
- Emil LUNGEANU – scriitor, București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Florea FIRAN – scriitor, Craiova
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta Turnu Severin
- Cristian S. CALUDE – prof. univ., Noua Zeelandă
- Nicolae CIOBANU – arhitect, SUA
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Raia ROGAC – scriitor, Chișinău